

SEARCHED

INDEXED

FILED

luczkiw
dp
per
00120
RB130274
c.1

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
John and Mary A. Yaremko - University of Toronto Libraries

<http://archive.org/details/orlyk4702lapy>

ОРАМІК

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

З М і С Т

З хроніки нашого життя

- Ю. Липа—поет Г. М.
„Поет” Василь Барка
Трагедія одного континенту Д. Кирильчук
Летюча Естрада Січовик
Русифікація і большевизація . . .
Пряшівщина Д. С—кий
Італія по війні В. Ф—ук
Східня Європа в призмі
книжкових появ ЗДА . . . В. Косаренко-Косаревич
Тенденції територіяльного росту
української металургії Я. Дуб
Голяндський соціалізм на нових
шляхах Г. фон Бруннер
Рецензії
З пресового фільму
Бібліографія
-

Орлик

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ
І СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

З ХРОНІКИ НАШОГО ЖИТТЯ.

Управа Спілки Українських Журналістів (СУЖ) видала Комунікат, в якому стверджує:

1. Акція трьох держав, звернена проти самооборони українського народу в його правах на вільне існування мас на меті знищити український народ.

2. Оправдування цієї акції аргументами поліційної безпеки і кваліфікування УПА як прояв злочинної дії заперечує основні права українського народу на життя, загарантовані народам Атлантическою картою і статутом Об'єднаних Націй.

3. Українці з почуттям найбільшої тривоги спостерігають події в краю, очікуючи від опінії вільних народів світу об'єктивного розгляду тих подій, а від державних чинників волелюбних країн ініціативи розглянути українське питання перед відповідними міждержавними чинниками, як Рада Безпеки Об'єднаних Націй.

Спілка Українських Журналістів закликає всю українську пресу докладно висвітлити події, що відбуваються на українських землях та звертається до всіх українських журналістів з зазивом інформувати своє і чуже громадянство про правдивий характер тих подій.

10—11 травня в Мюнхені відбулася V-та Сесія Священного Синоду УАПЦ, а 12—15 травня сесія III-го на еміграції Собору Єпископів УАПЦ. Собор обговорив справу об'єднання всіх українських церков на еміграції та приняв постанову про з'єднання. Собор склав послання до вірних, в якому закликається нарід до об'єднання.

Дня 25 травня відбулася в Авгсбурзі третя з черги Конференція Української Преси.

24 травня ц. р. ректор Української Високої Економічної Школи, б. міністр, проф. Борис Мартос, обходив 40 літній ювілей своєї педагогічної та громадської праці.

Того ж дня в приміщенні УВЕШ відбулася святочна Академія в честь Ювілята.

В Мюнхені відбувся 9 травня ц. р. перший на еміграції Загальний З'їзд Агрономів. На з'їзді заслухано доповіді про 1) «агрономічну і взагалі сільсько-господарську працю в минулому», 2) «роль агронома-суспільника в сучасному й майбутньому» і 3) «завдання українського агронома на еміграції, зокрема в акції переселення і поселення». З'їзд схвалив працівників Секції Українських Агрономів, що з складовою частиною Союзу Українських Інженерів.

З'їзд відбувся під протекторатом УТГІ.

В дніях 7 і 8 червня ц. р. відбувся в українському таборі «Орлик» в Берхтесгадені II-ий З'їзд Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Леоніда Глібова.

Редакція Колегія

Видає д-р Т. ЛАПИЧАК

Адреса Редакції і Адміністрації:
DP Center „Orlyk“ Berchtesgaden-Strub
Bl. I/138

Ціна одного примірника 3 марки

ВІД РЕДАКЦІЇ

Редакція приймає до друку праці ще не друковані. — З приводу не принятих до друку рукописів з ніким не перешується.

Редакція містить дискусійні статті, яких зміст є думками і поглядами автора.

Редакція застерігає собі право скарочувати рукописи.

Незамовленіх рукописів не повертається.

Право передруку статей без згоди видавництва забороняється.

ORLYK CULTURAL AND SOCIAL REVIEW

Published under DP-Publication
Authorization US-E-5, OMGB.
Information Control Division

Responsible Editor:
Dr. Thoma LAPYTSCHAK

Druck: Südost-Kurier, Bad Reichenhall

Ю. Липа - поет

Літературна діяльність Юрія Липи була дуже широкою. І вже перед роком 1939 плоди її склали б велику бібліографію.

Оскільки десятиліття 1920—1930 обіймало творчість майже цілком мистецько-літературну, остільки, вже з початком 30-х років, Юрій Липа — через критичний ессе — переходить до історіософічної, відтак геополітичної тематики, відходячи все далі від красного письменства і майже цілком рвучи з поезією, що займала між роками 1920—30 центральне положення в його творчості.

Тут не місце зупинятись на, правдоподібно, дуже цікавій темі розриву Ю. Липи з поезією, тим більш — на порівняльній оцінці творчого доробку Ю. Липи в десятилітті 1920—30 з доробком наступного десятиліття 1930—1940: це не відповідає компетенції автора цих рядків. Зрештою, публіцистично-ідеологічна чинність Ю. Липи, хоча б з огляду на її актуальність в часі, напевно знайде (і вже знаходить) ширшу заінтересованість і ширше освітлення. Натомість тема «Липа — поет» з часом може не лише збліднути, а й цілком, в своєрідних умовинах нашого національного існування, затратитися і згубитися. Прикладів такого парадоксального явища достарчач нам подостатку історія нашої літератури, надто ж перебіг літературного процесу останніх десятиліть.

I.

Поетична творчість у Юрія Липи, беручи під увагу вірші і (як же мало знані й самим автором нехтувані!) драматичні поеми, — кількісно не велика: тоненький зшиток «Світlosti» (1923?-24?), циклостилева «Суворості» (1933?), що обіймає майже увесь віршевий доробок поета, та ряд поем — «Учень і маг», «Посдинок», «Порада в ночі», «Мотря» — ось, либонь, і все*).

Та тут згадується експромт одного поета про «книжку невеличку», що «важча від важких томів» ...

Справді, поминаючи деяло акварелеву і випадкову «Світlosti», треба визнати циклостилевий зшиток мужньо-довершеної «Суворості» за одну з тих книг поезії, які в літературному процесі творять епоху. І можна не сумніватися, що т. зв. майбутній історик літератури (якщо його наша доба дочекається) повністю підтвердить цю думку, яка тепер видається, либонь, перебільшеною.

*) Без бібліотеки трудно подати навіть роки видання тих двох книжок. Були ще й інші два видання поезії Ю. Липи (львівські), але то були, в головному, лише перевидання. Також наголовки поем, як й цитати, можуть бути неточні, бо взяті лише з пам'яті.

Все в тій книзі було нове і незвичайне, починаючи від тематики й кінчаючи словництвом. Головне ж те, що вона була — може від часів Кисво-Могилянських — первістком явищем в новітній поезії нашій цілковито викінченого стилю, себто осягненням того, що становить найвищу мету мистця і чого у віршованій поезії нашій XIX ст. майже не мали. В «Суворості», в цім суворім виборі і влучнім доборі окремих поезій, відбилася постати автора найповніше і найяскравіше, без жадної зайвої риси, без жадної найменшої помилки: цю книгу створила впевнена рука майстра, свідомого своєї майстерності і, що важніше, свідомого своєї творчої відповідальності перед Словом і перед Добою.

Недаром вище згадано Києво-Могилянську добу, бо на тлі нашої літератури XIX і початків XX століття «Суворість» Ю. Липи треба було б визнати книгою «безтрадиційною». Традиції «Суворости» (а лінія тієї традиції є яскрава) треба шукати далі і глибше, в тих добрах національно-культурної повности, що давали нам «Поучені» Мономаха, барокові будівлі Мазепи, епіграми Величковського та майже одночасно з «Суворістю», — київську графіку Нарбута...

Новим у «Суворості» був передовсім то і.

Князівсько-київської тематики перший в найновішій поезії нашій діткнувся незабутній Юрій Драган. До речі: і тут наша поезія була піонером національої думки, бо ж в цей час наша, напр., політична думка в області історичної пам'яті не сягала далі козацького тлика. Але, доконуючи цю революцію в області тематики, Драган не володів адекватними княжій тематиці стилістичними засобами: він увесь ще корінився в своїм пізньо-символістичнім яскраво-імпресіоністичнім (поза тим богатім і барвнім!) минулім, де не було місця ані на суворогостру лінію, ані на до кінця викристалізований слово-образ. Він до них почав наблизитися вже перед самою безжалісною своєю смертю, що наздогнала Драгана перед його творчим зенітом.*). Та все ж Драганові належить вічний лавр за його піонерський чин у первопочатках епохового процесу відзискання історичної пам'яті та комасації історичної свідомості в десятилітті 1920—

*) Згадати б з останніх віршів хоча б «З літопису»:

Бисть тишина в Щип'орні у шпиталі,
Бисть тишина і тіні-козаки...

Хто це робив? Пригадуеш... не знаєш,
Чи Гуня, чи Павлюк, чи Гордіенко Кість?
Стояв облуплений, обдертий Каліш,
Ридав нордвез. І — нічесоже бисть.

30 р. р., що в цім процесі саме поетичній творчості Юрія Липи судилося відограти таку провідну роль.

Поезія Юрія Липи міцно насычена історизмом — і то не «тематикою» чи навіть словництвом, — поезія Юрія Липи вичарувала нам самий дух історизму, самий дух героїчних діб нашої історії. І звідціля її незвичайний тон. Тимто така трудна і, може навіть, безнадійна була б праця критика формаліста над «Суворістю». Саме в цім може й тайтися причина того, що вірші Ю. Липи ще довго залишатимуться тим, чим вони були в 20-х і 30-х роках: «поезією для поетів», які не судилася ані т. зв. широка популярність, ані т. зв. масовий читач.

І чи не це було джерелом певного незадоволення поета, навіть розчаровання його в «літературі» (прикметна під цим поглядом терпка і, властиво, самовбійча новеля його «Література» десь з р. р. 1929—30), і, либо, чи не це й зумовило розрив Юрія Липи з віршами і перехід до форм, які поєт, уважав «чиннішими»...

Вже в роках 1930—31 Ю. Липа приватно говорив про вірші «з призирством»...

II.

Характеристичною і парадоксальною рисою Липи як поета, є те, що в його творчім життєписі трудно було відшукати такі звичайні періоди, як «юнацтво», «шукання себе», «розвиток», «дoba дозріlosti» і т. п., — невідмінні етапи в житті майже кожного письменника.

Дозрілим поетом він з'являється одразу, письменником зі сформованим стилем, тематикою і навіть словництвом. І ці, стиль, тематика і словництво, далі залишаються назагал незмінними. Вони не еволюціонують, не поступають наперед, може лише стають з часом дещо сухішими й гострішими, трятачи рештки (взагаліельно скупої) барвистості і якихбудь декораційних елементів. Пізніші поезії Липи — це вже чиста графіка.

Візьмім перший, оскільки відомо, друкований виступ Липи-поета. Він дебютував в тарновським альманасі «Сонце — цвіт» (1922?) циклом віршів «Князь полонений», написаних, можливо, кілька літ раніше перед друком, отже написаних ще юнаком. Цикл цей, що починається рядком —

Господь міцним мене створив
І душу дав нерозділому.
Покинь простори рідних нив,
Звільни вітгар Єрусалиму, —

темою мав лицаря-хрестоносця, що його похопала сарацінка і що її кохання він відкинув для довершення свого покликання. Тема — типово «липівська», бо в ній гніздилася вже ціла система його тематики. З неї ж виростала і його поетична ідеологія, що довершується в «Суворості», до якої, доречі, увійшов й цей ранній твір. Що більше, в цім циклі вже бачимо типово «липівське» слов-

ництво («і берло у моїй руці вказало далечі ворожі»), яке, чим далі, лише яскравішатиме і вирізлюбатиметься гостріше. Врешті — надзвичайно майстерний ямб «Князя полоненого», одночасно легокорилічний і важкоепічний, зраджував якусь аж застрашаючо-передчасну, як на вік автора, впевненість, впевненість майже вундеркінда.

Цей дебют для кожного, хто уважно слідкував розвиток нашої літератури, вимовно вказав, що на небі нашої поезії з'явилася звізда, у всякім разі, немалої величини, і то така, якій подібної досі не було.

«Світлість», що вийшла кілька літ пізніше, могла б декого розчарувати, якби не шедеври, ліричні і драматичні, що з'явилися тим часом у Літературно-Науковім Віснику. І, як уже згадувалося, «Світлість» була збірником випадковим, куди увійшло багато ліричних метеликів — одноднівок, переходових ліричних настроїв, хоч, звичайно, і там були речі вартні і характеристичні. Ось для ілюстрації хоча б один з багатьох двох строфників, що починається несподіваним образом —

Як золотий дзвін монастиря,
Співає пристрасне літо,

і що кінчався ще менш характеристично:

Про дні, що йдуть, що я не встиг
Іх, сміючися, покорити.

Цей вірш — одна з тих дрібничок, які Липа, дійсно «сміючися», записував і якими — щиро чи нещиро — любив у розмовах погорджувати. До речі, серед цих погорджуваних і нехтуваних «дрібничок» були й такі стилістичні шедеври, як близькучий «Ярмарок», у формі вертепно-драматизованого і стилем XVII ст. написаного Послання М. Мухину, та «Карти», присвячені «Панові Євгеніві», — обидві речі були друковані в останніх числах празьського «Студентського Вісника» і до збірок, на жаль, не ввійшли.

Але були в «Світлості» й такі речі, що зайнняли пізніш належне місце в «Суворості», яка була властиво авторським підсумком і суворим вибором одночасно з цілого поетичного доробку Ю. Липи. Це ті речі, в яких Липа проявив незвичайне відчуття середньовіччя. І знову ж проявив він його не так в тематиці чи в зовнішніх образотворчих засобах, як в дусі, що ним овіяні і просякнені ці вірші. Ще М. Мухин в свій час звертав увагу на вірші, що починалися:

Час людипи, як вовк, утікає,
Він біжить без упину, кульгавий,
А попсереду поле безкрас —
Створитель у славі,

як на неперевершений зразок «середньовічності» — в дусі, в темі, в стилі і в тоні.

Або такий середньовічний краєвид:

Був день, як плач. А потім — горд і гнівен.
У колісницю відъм запряжені пси
... гарчали на ліси,
На зляканість. І іцмо. Після зливен
Зіп'явся міст у грі семибарвистій,
На хмарах, що летіли в мутній ристі
На учту янголів, що тепло дорога
У висоті глибокій, променистій.

III.

З рациональних складників Липового стилю, що дозволяє йому так автентично передавати дух історизму і середньовіччя, на першім місці треба поставити, очевидно, словництво.

Мало кому відомо, що Липа володів літературною мовою литовської і ранньо-козацької діб, особливо мовою златиненою («макаронічною»), досконало, як то кажуть — «в слові і в письмі». Для нього не становило жадної трудності сісти і написати одразу ціле посланіє цією мовою (так, доречі, був написаний «Ярмарок» з вступом — посланієм М. Мухинові). Та це знання чи ця залюбленість не були лише формальні. Це не було лише формальне зображення авторського стилістичного інструментарія, — це було плідним наслідком залюбленості і заглибленості автора в нашій історії, це було витончено глибоке і творче вчуття в дух давнину і попередниками недоціненої епохи («одіраність від народу», «схоластика» і т. п. наївно-народницькі забобони).

Не в тім справа, що Липа перший впровадив у сучасну літературу, напр., скорочені (предикативні) прикметники, які загальноважалися за давно, мовляв, мертві архаїзми. Не в тім справа, що, замість «звичайної», мовляв, булави, Липа, напр., впровадив «незвичайне» берло чи консеквентно вживав, напр., замість слова собака, слово пес, хоч треба вже тут признати, що ця на позір «проста» заміна не була в своїх наслідках такою «простою»: вона відвіжувала, а то й воскрешала скарби наших ніким не використаних архаїзмів, але й одночасно сублімувала, підвищувала мову ніби раз назавше «селянську», підносячи її стиль. Найважнішим було те, що, впорсуючи в своє словництво дух геройчних і державницьких епох нашого минулого, Липа радикально випадував з нашої мови етнографічно-народницьку строкатість і традиційно-романтичну «мальовничість».

На зміну їм вірталися з нашої героїчно-державницької давнини

- 1) благородна ясність виразу,
- 2) аскетична доцільність слова,
- 3) динамічна ощадність речення.

Ось приклад:

Бездомних пів, що лижуть кість суху,
Нагороди притулком теплим, Боже.
Вкажи ропухам їх вологе листя
І гайворонам їх колючі гнізда.

А тим, що злочин тління розсівають, —
Убійникам душі — з'явись у гніві,
Показуючи путь, що — безконечна.

Хай з божевільним острахом узорі
Покинуту справедливу Батьківщину
Гінці — довіку не знайдуть.

На позір — звичайні слова. Трохи сухуваті.
Майже «прозаїчні», без жадних «красот», а

в сумі — ляпідарність і емблематичність, не чувані в поезії нової доби нашої літератури.

IV.

Осягнувши «власної» мови, що становить найповажніший етап у кожного визначного письменника на шляху до осягнення власного стилю, Липа одночасно доконав величезної ваги відкриття, відкриття цілої епохи в історично-мовнім процесі, а саме: епохи пізнього нашого середньовіччя. Тому то саме Липі-поетові судилося започаткувати і, в значній мірі, перепровадити справу історичної комасації сучасної літературної мови. Цей процес мав їй надати повності і довершеності вже не фрагментарної «мови», лише зінтегрованого тисячолітнім триванням, історично-повного і національно-вивершеного язика.

Цей пionерський чин Липи-поета знайшов майже автоматично продовжувачів і поглиблювачів. Маємо на увазі язикову сторону творчості М. Бажана («Будівлі») і стилістичні особливості поезії О. Ольжича, О. Лятуринської та — посередньо — О. Стефановича (який сконцентрував свою увагу на мові Княжої Доби). Але й — ретроспективно — словництво поезії Липи новим освітлило світлом минулого і виявило до того часу незauważену лінію традиції: від поетів Києво-Могилянської Школи через Сковороду-поета і до П. Куліша, М. Філянського та К. Гриневичевої (що ще й досі чекає на свого «критичного Колумба») — включно. До речі тут також пригадати «Останній сніг» І. Старицької-Чернявської, де дано спробу реконструкції мови XVIII ст.

Що ця язикова комасація перервалася вже на самім початку і залишилася вже нездовершеною, то на це склалися, переважно, позалітературні причини. Та навіть і початковий її етап лишив незатерті сліди на словництві сучасних письменників і, в кожнім разі, поширив наш загальний мовний горизонт. Коли перед чвертьстоліттям якийсь «витязь» уважався б за очевидно «російське» слово, то нині поява його в літературнім творі не викликає ані сенсації, ані наївних суперечок навіть серед золотоносікіх туристів.

Це відзискання давно вкрадених лексичних скарбів, ця ревіндикація нашого культурно-язикового майна, це засвоєння історичного духу нашого минулого — у величкій мірі заслуга Липи-поета.

V.

Годиться на закінчення спинитися на Липі-перекладачеві, бо це становить, знову ж незмінно, а як існо, поважну рубрику в підсумковій літературній діяльності письменника.

Перекладач, якщо він є справжнім поетом, перекладає лише тих і те, що він справді

покожав. Тим пояснюється факт, що найліпші, себто найбільш творчі (конгеніальні чи навіть лише ж і в і) переклади трапляються не часто, а випадково і досить несповідано.*^{*)} Факт, що Липа-перекладач зосередив свою увагу на Р. М. Рільке і, почали, на Гельдерліні, с досить вимовний. Липу завше тягнув світ германський і англосакський (сонет про Байрона, студіювання Шекспіра, постійна зачитаність в Кіплінгу і — пам'ятаю, кілька місяців — цілковитого оп'яніння Липи книгою полковника Лявренса). Та й лектура Липи під час формування в нім письменника — студентські роки в свіжопольськім Познаню — була, поза польською, переважно німецька. Серед неї перше місце в поезії займав безперечно Гельдерлін. Тому печать його особливого романтизму лягла на словництво і стиль Липових віршів, як і дух його особливого патріотизму визначив, до певної міри, характер патріотичної патетики, а може й тематики, в його унятті батьківщини.

Коли поетичний «роман» Липи з Гельдерліном на перекладах з Гельдерліна кількісно позначився вельми скupo, то «роман» Липи з Рільке обдарував нашу поезію рядом перекладів, що їх можна назвати вийнятковими. Справді, рідко знайдемо в світовій поезії такі конгеніальні переклади. Вони такі природні, такі невимушенні, такі ненавмисні, що власне на них літературознавець може студіювати трудне мистецтво і складну природу перекладу.

Справжній бо переклад поезії є творчість з тією різницею, що вона не безпосередня, а посередня, що й становить її трудність і скомплікованість. Нормально поет інспірується поза-літературно, але, коли поет — з не меншою жилою — інспірує чужий твір, то це й с натуральна причина народження справжнього перекладу. Іншого роду переклади, очевидно, повстають наслідком невдачної й остаточно ремісничої праці.

Коли ви читаєте:

Герр, єс іст Цайт

і порівнюєте:

Господарю, пора,

то, хоч метрично тут с певна розбіжність, але семантично і, що так скажу, ритмічно, а головне духовно — с цілковита адекватність. А згадаймо кінець цього єдиного того роду перекладу:

...Листи писати всус,
Ходити безпритульно тут і там
Алеями, де жовтий лист вирує. —

Навіть це архаїчне «всус» — яке ж воно Рільківське!

На цім приходиться обірвати думки на тему Липи — поета, автора властиво єдиної

^{)} Стосунково недавно трапилося прочитати літній поезію Валері в перекладі Рільке. Це була висока насолода, бо переклад був наслідком рідкої зустрічі максимально, в певнім сенсі, споріднених поетів.

«Суворости», сказати б «поета однієї книжки».

Ми знаємо, що історія світової поезії має не одного «поета однієї книжки». Іх небагато, але вони є. Щоб не згадувати про Ередія, який був занадто великим працівником, сягнемо поближчий приклад — «Соняшні клярнети» залишаються в нашій поезії неповторними, і Тичина, кінець-кінців, залишиться в історії нашої літератури також «поетом однієї книжки».

Власне ця обстановина, в зв'язку з «анти-масовістю», непопулярністю, впрост «герметичністю» поезії «Суворости», спричиняла Липі постійне нездовolenня і постійну згризоту. Не можна було його переконати у важливості і актуальності його віршів, не можна було допроситися видати окремо його віршем написані драматичні поеми, може власне лише тому, що вони були написані віршем.

Липа-поет не вірив у себе як поета майже до кінця. А коли десь наприкінці 30-х років і повірив, то було вже пізно для поетичної творчості. Його останні речі, де він, між іншим, сягає теми, в нашій поезії рідкої — теми «Бога», зраджують ліричну вичерпаність і навіть стилістичне безсила.

Від початку 30-х років «Суворість», як типова книжка «фір веніг», не задовольняла літературних амбіцій Липи. Він, особливо пошаленій закоханості в Лявренсі і захопленні економічно-політичними науками, з великою, може надмірною, енергією розширює площину своєї літературної діяльності, фатально забуваючи, що поезія, як може жадна галузь людської творчості, крім ширини і довжини, має ще третій вимір, вимір — висоти. Фатально забуваючи, що дар поета, яким гірким і страшним він не є, с все ж даром вийняткового щастя. І тому муга, як сказав геніяльний чеський критик Шальда, «не терпить конкубінату» і, додамо, мститься за всяке «сумістительство».

Липа-поет, автор «Суворости» і драматичних поем, залишив, розуміється, лише фрагменти тієї цілості, що могла б і мала бути. Але хіба лише він один такий в галерії наших письменників останніх двох століть? Та ж це явище у нас досі постійне і майже закономірне. Це — традиція. Недобра, безнадійно потворна, майже безвихідна і для самого поета, напевно, згубна. Хіба на своєму ювілії р. 1906 Франко не признався прилюдно, що «може в мені загинув великий поет», але «дійсність наша така, що того роду діячі (себто одночасно поет, прозаїк, учений, політичний діяч і т. п.) потрібні і ще дово го будуть потрібні».

В самопобоюваннях Липи було може стільки слушності, що він як поет не був яскравим і сочістим. Це не була олія, ба на-

віть аквареля. Це була — графіка, хоч і кольорована. Розуміється, Липа в нашім літературнім процесі знайшов приблизно таке місце, як Рільке в світі германськім, а Вальєрі — в романськім.

ВАСИЛЬ БАРКА.

«Поет»*)

I.

Гармонійна строфічна форма, що обрав Тодось Осьмачка для свого твору — давні; вона нагадує старезну лютню, деки якої стали аж темночервоні, а срібні оздоби почорніли; давня вона, а зміст новий — як події, що зненацька змінили обличчя світу.

Село на нашій Україні с для автора ніби цілій космос. Там — величні картини, що заполонили уяву, і там — безліч явищ у побуті, у труді серед природи, цікавих і нашому серцю мілих від дитинства.

Мов буря, що надходить з левади і проглатує шлях через лісок, щоб по дідівських могилках пройти на подвір'я і вдарити в стріху та перекинути хату, — отак у той космос зривається жорстока сила з сусідських земель і скрізь породжує «сичання мука», та руйнує до каменя тисячолітню будівлю. Розбивас вдруги сферу прекрасного, як п'яниця кобзу; і навіть уявлення про неї попелом розвівас по світу.

Загибел тисячолітньої української оселі, огнища духовної культури християнського народу, сприйнята автором у незносимо трагічному свіtlі і змальована у вигляді всеценської катастрофи.

Страшна конкретність у зображені людських терпінь характеризує цю похмуру, повну пекельної гіркості повість у віршах під назвою: «Поет». Ніби відкриваються чаувні ворота і читач увіходить у всесвітню тюрму. Крізь загратовані вікна видно, як сонце сідає за «Цвіркунову гору». Читач страждає від споглядання безконечно печального кольориту, в якому змальовано світ.

Рушає широка і шумлива річка щоденого побуту, деталі якої — важучі, жорсткі, чіткі своїми обрисами і гарні, гарні! Вони характеристичні найвищою мірою. Описи побуту, портрети (і сама «тканина» стилю) далекі від штучного виробу поета, що комбінус уявлення, сидячи в кабінеті, комбінус, а з того виходить щось ніби трояндовий кущик, який накрили ковпаком і висотали повітря. Стоїть кущик — ні поруху, викликаного леготом, ні відсвіту, що повстає від сонячного проміння, ні тісі свіжості в барвах,

Але від сухости і скупости віршів Липи б'ють електричні іскри справжньої поезії і при тім поезії високого напруження.

(Уривок з монографії «Юрій Липа — 1900—44», що має вийти небавом друком в Женеві.)

що з'являються від тепла, вогкості, вранішнього сясва та жизняного соку з землі... мертво! хоч елегантно і акуратно.

А в Тодось Осьмачки образ і вірш нагадує діку троянду, що розцвітає під сонцем добрих та під блакитним небом ласкавим. На ґрунті щедрому. У полі вільному. Листям та троянда шорстка і дряпуча. І колючками ранливими озброєна. Відлюдна. Самотня. Дика. А зате ж і свіжа цвітом своїм свободним та щирим, яскравим, як у першу неділю після створення світу, коли Бог-Отець відпочивав від труда і милувався на свій твір, і мріяв, що яких то великих радостей знають люди, живучи на землі. А вночі темний дух підкрався до троянди і покалічив гілки та додав зайнших злих колючок, та попідривав коріння.

Пісні за піснями виростають у поемі, як щорічні кільця у стовбури дерева, і розгалужуються, як віття. Вигониться на височінь твір, що містить у собі велику картину життя. Здається: дикий твір; читач руки ранить, доторкаючись до його сторінок. А насправді — яка велика ніжність серця приховано за «дикою» зовнішністю.

З дogrаничною рішучістю рука автора виконує працю, що її можна було б назвати так: оконкретнення всіх уявлень про навколошию дійсність; і виконує з властивою тільки йому одному, Т. Осьмачці, манірою сполучати явища фізичні та явища психічні в одному образі — уявленні; і виконує з непохитним переконанням, що тільки так, як він, автор «Поета», можна і треба виобразити скорбний світ, загибел якого відбувається у нас на очах і загибел якого с також і нашою останньою трагедією.

Усі на світі, гадас автор, повинні знати правду про «теплушкі» і Сибір, злу долю, знущання і гроби несправедливо покараних і про винуватого, а, крім того, — про людські шукання істини. Патос отих шукань заповнє поему, схожу на грандіозний ліро-епічний вірш, і надас кожній сторінці життєвости та духової сили.

Стоїть перед очима —

«Спаситель у страшнім своїм вінку».

Повіають пахощі чебрецю, приткнутого за іконою разом з «пташиними дзвонами».

В простій селянській хаті, в хліборобському оточенні виростас поет, герой Осьмаччиного твору.

(* Теодосій Осьмачка: «ПОЕТ». Поема на 23 пісні. Стор. 154. 8. В-во „Українське Слово“.

З побутової стихії незлічена маса подробиць раз-у-раз увіходить у твір. Різкими та бистрими ударами пензля вимальовано їх. Тло поеми заповнюють: вербові ночви, лугти, скрині, чарки, колодачі, обценюки, ставники, домовини, ковдри, писанки, осики, пеньки, півники, лілеї, журавлі, воли, ящірки, комори, повітки, вітряки, хутори, установи, школи, книги і — далі, далі, нескінченна низка предметів, рослин, живих істот. Тисячі й тисячі конкретних уявлень про на-вколошній світ бурхнули в класичні октави і зрушили — переінакшили їхній лад.

Видно всі ознаки нашого рідного краю — від «пташиного дзвонка» до «граніту земного»; і щохвилини читач відчуває: підії відбуваються на українській землі, на нашій чорноземлі... он Матусівський шлях, а он — Санджарівка. І відкривається перед нашим духовим зором сфера віри і сфера легенд.

Видно, як воїни стоять на ризі, знятій з Господа, і що робить Пилат; і князя тьми теж видно крізь рядки поеми.

Світ казок, передань, оповідань про за-копані скарби, селянських мітів, староукраїнської фантастики, що стоїть зразу ж, грань-у-грань, над кольоритною реальністю, — він теж відкриває свої простори в поемі Т. Осьмачки.

А почуття дедалі запеклішася, і небо поеми темніс від хмар, що низько летять над її землею.

Сибіроначальственні крадуть у селян образ Бога; проливають безневинну кров. Селяни, герої твору, обстоюють свою неписану моральну концепцію; зосереджуються на ній думками в лиху годину і укріплюють її і оновлюють її своїми стражданнями і жертвами. Щоб змалювати терпіння народу, поет, що переріс усі «модерні» стилі, звертається до первісного джерела творчості, до міліх староукраїнських виспівів серця (приклад: «слози бігтимуть, немов горох»). Вирази у Т. Осьмачки ріжноманітні і точні, картини повні згущеного почуття («нечасні королі», «великодні квіти», «вирвено у кати і поламасмо кровавий бич», «і невдоволення і спротив у гнівнім серці довго я ховав», «супроти рабського ярма й притики», «воляний запашний загін, що правду визнає в густій толоці і волю в держаках від вил на боці», «і вихор став йому дихання рвати», «ніде ще роси так не пломеніли на перших квітках в лузі на весні», «і не напружувався корінь білий у їх на річці на прозорім дні», «складав смутну поему, як злодій, обминаючи хати», «крапля вічності в душі мої», «аби я діядему із октав в останній раз на лисину поклав», «бліскучими ночами холодний місяць колесо своє на океані скочує з ключами і сонцю під проміння подас», «на гадюках світиться роса»). Декотрі з них спершу видаються «нестерпними», а потім ми зви-

каємо до них, як до означень надзвичайно конкретного поетичного світу.

Відтінки і тони комічного, жахливого, серйозного, екстатичного, скорбного міняються, як весельчаті промені в краплі і поступаються місцем один перед одним або, в котрій-небудь із сцен, змішуються разом і справляють дивовижний ефект.

Недужа Устя, лежачи в ліжку, збирається писати листа до Свирида. Її аж палить зла хвороба, а вона бесідує з матір'ю, і ллються з її уст несказанно гарні слова — і до матері, і до Бога. Багато подобиць є в цій сцені, а серед них — одна «прозаїчна». на столі в чорнильниці плаває нежива муха.

Пречуденна фантасмагорія уявлень розгортається в поемі.

Той, кому Устя писала листа, поет Свирід Чичка, покидає село; він бажає вчитися, і «університет з муріваних споруд» приймає його під свій непривітний дах.

Вкушаючи високошкільної премудrosti, Чичка частенько бачить перед собою «стовби» схоластики. Автор кепкує з учених, що, розкладаючи перед молодими довірливими душами тріски ідейних мумій, мимрят: «грязіть! у цьому істина». Звіряча туга талановитого сільського хлопця, який мусить прислухатися до порожньої гри формалістичного розуму і катуватися потихеньку, відзначена такою картинкою:

«... коли вола
давив професор сумом безперечним».

Юнак-поет знаходить джерела живої мудрості в Євангелії та Іліаді, в творах Гете та Байрона.

Холодна невпорядженість студентського життя в першім десятиріччі по революції відтворена так само вірно, як і почуття одиночності і відчуженості у молодих людей, що поривалися до чогось великого, творчого, яскравого.

II.

«Мій любий краю неповинний» — взято епіграфом до другої частини поеми. Знову, після ліричного відступу і викладу авторової філософії життя, ззвучить голос скарги за українську землю, занапашену жорстокими сусідами.

Зима. Глибокий сніг. На сніжку сидять коти і поглядають у вікна, і бачать, як гості у Степана Чічки їдять коропів, — бачать і кричать. А господар оповідає: вночі його допитували у політичній поліції. Чотири ножі були віткнуті по угалах стола, а на ножах — людські черепи з запаленими свічками в середині.

Люта розпушка українського селянина перед силою, що хто-зна відкілля взялася, кричить на весь голос і сповнює вірші — поеми нестерпним нервовим болем.

Зима. Хуртовина. Вихор, описаний з космічною широчінною.

В хаті Чички з'являється поліція. Одна проти одної стають дві сили, символізовані, як «Дніпрова лілея» і «жаба з білим пузом».

Тоді, коли над нашим краєм, над криком нашим непорочним стойть «небесна виднота», коли

«Вся Україна до життя гуде,
мов перед сходом сонце молоде, —
злі сусіди накидають їх свій закон, згідно з
яким невинних кривдять і чинять нам ними
насильство.

Розправа жандармерії над селянською родиною схожа на кошмар, що бував в снах божевільного.

Жила собі селянська родина; трудилася, клопоталася хлібом насущним, поривалася думками до всього святого... а тут приходять люди з жахливими намірами, з лютою волею: нищити або гнати непокірні українські душі — в морозні пустелі півночі. Відбувається сцена з несамовитістю одних і самозахисною дією других. В смертельних корчах, з перегрізеними горлянками, падають люди на землю.

А над земним страхіттям, десь у незміренних високостях іdealного світу, пропливає золотий королівський човен; проходить він, як вісник усього прекрасного і доброго.

Сцена написана з таким величим, розмахом, мов би кинута своїми лініями в простір, де «риdas час».

На сторінках Осьмаччиного твору, повного протесту і відчаю, сердечного терпіння і співчуття до близнього, горя і краси, твору свободного, нестриманного, воскресає увесь наш споконвічний український мир.

«Поет» — твір, вибудований рукою дядьковського генія. Так і уявляєш: легендарний дядько пустив коня пастися на леваді, а сам пішов у світлицю, сів на вербовому ослоні, згадав усю кривду — свою і всенародну, заридав тяжко, і проказус поему. Дзвінкий виходить твір, як сокира, нагострена для помсти. Гарний, як айстри під вікном, посаджені матінкою єдиній дочці на втіху. Гнівний, як слово праведника, що прийшов гарбувати злочинців за чорні діла і попереджати про судний день.

Широкий драматичний задум охоплює сили всесвітнього ідеологічного конфлікту, що його епізодами були війни і революції останніх десятиліть.

У виконанні ж задуму бувають, особливо тоді, коли ритміко-мелодійна хвиля октави закінчується в тісному суголосному звучанні, різкі і несповідані повороти образної думки.

Т. Осьмачка оповідає з примхами, що бувають у майстра-творця, у вільного художника.

Він залишас окремі сторінки невідшліфованими, невідглянцізованими, такими, як зокола — каміння в давнезніх спорудах.

Сюжетний плян у нього накреслений тільки загальними широкими лініями. І так само, як гілля на дереві приховано за хмарками зеленого листу, цей плян окрито безліччю подробиць із мінливою душевного стану людини.

У октавах Т. Осьмачки немає цієї золотострунної інструментації, що чарувала слух людей за доби Високого і пізнього Відродження. Самі октави набирають іншої емоційної тональності і рисунку; в них незрівнянно сильніша і різкіша у своїх піднесеннях стихія почуття, багатша на несподівані вибухи, що чергаються з вибурваннями на високих регістрах і спадами до примиренности і втишеності.

Можна спостерегти, як формується у поемі Т. Осьмачки зовсім нова, незнана досі система мистецького думання і сприйняття дійсності, і як уся течія твору переходить у малодослідженні дивовижні виміри. З'являються невідомі категорії думання і форми вислову, нестерпні, незносимі для тих, хто негативно ставиться до абсолютно нового в поезії.

Т. Осьмачка — новітній поет світової скорботи. Свосрідний український байронізм, з гнівом та скаргами, і свосрідний український бодлеризм, з естетизацією похмуругого та потворного становлять два важливі складники Осьмаччиного стилю. Вони виглядають, як два симетрично розміщені контрфорси будівлі, в центрі якої — мистецтво емоційно і образно виражає найскровеннішу суть існуючого. Тут, в центрі, з'єднуються: бурхливий імпресіонізм Т. Осьмачки і шекспірівський елемент. А будівля має український кольорит від основи до вершини. В підґрунті під нею скована сила, що покликає до життя нові та нові явища і надає національного звучання, то — дух народної творчості. І с другий дух, що вітає в будівлі, то — дух символіки, уособлення бездонних таємниць непізнанного в космосі і людській душі.. Він — творець іншої дійсності, яку весь час треба мати на очі, бо тут розкривається уявлення про космос, як про безодню, що в ній, чиби вічний оркестр, грають, клубочаться, бурхають стихії (ім поет лише надає форми в своїх грандіозних метафорах і картинах), а людина перед тим хаосу стоять ображена і заведена на трагічні манівці і робить гігантські зусилля волі, пробуджуючи з глибин свого могутнього скривдженого духа силу, достатню, щоб протиставитися облудному фатумові і діям вічного зла, і одного насправді досягася: встоюю з гордо піднесеним чолом перед найпроклятишими вихорами безодні.

Після довгочасного розвитку розрізнених сторін української поезії, знову починає складатися суцільний, нерозривний комплекс, що його творить ті ж самі сторони, тільки тепер — на високому ступені диференціації і удосконалення. Щоправда, у

творчості Т. Осьмачки надзвичайно повно і сильно виражена одна, так би мовити, «діонісійська» сфера українського світогляду, тоді як друга сфера «аполлонічна» виражена лише окремими сонячними променями.

Здебільшого вірші «Поета» зафарблені гнівом, скаргою, презирством, зненавистю, досадою, ображеністю, незадоволенім, підрознням, обуренням, прокляттям, осудом, відреченням, недовір'ям, непогодженням тощо.

На всіх гранях Осьмаччиного поетичного стилю відсвічується кольорит смерча, що проходить по гіркому розбурханому морю почуттів і настроїв.

А зрештою, стиль віршованої повісті «Поет» — це сам Тодось Осьмачка.

Доцільність і виправдання запроваджуваних від Т. Осьмачки категорій і форм знаходимо в ділянці маловисвітлених спроможностей людини до здогаду, до інтуїтивного проникання в тасмниці життя.

Різкі, з почуттям своєї правоти, автор змушує читача звикати до таємничого ускладнення і несподіваної многопляновості в ліричному відзеркаленні дійсності.

І блазнів я минав без боротьби
туди, де ніч, і сови, і пустиня,
неначе повна горя та журбі
осиротіла молода рабиня,
якій сказати радісне: «люби!»
і сором, і нужда язик зупиняє,
бо жде у відповідь хоч мідний гріш
одержати, а хоч у серце ніж.

Владною рукою водить Т. Осьмачка чоловік на свою варсттаті; роботу ж його, той фантастичний узор, що витворюється на тканині, прихильники «узаконеного», усталеного, традиційного можуть собі вважати за грубі та дики і взагалі неприпустимі, навіть — графоманські. А рацію мас новатор Тодось Осьмачка, бо в його творах відбувається наступ мистецтва на елементи життя, що досі вважалися непоетичними. До мистецької правди Т. Осьмачки звикатимуть; і вона колись перетвориться в звичайну і всім зрозумілу. І люди дивуватимуться: що ж тут було неясного і неприпустимого?

Пишучи свою поему, Т. Осьмачка перевував у стані суперечності з «прийнятим», себто, з погляду усталених понять свого часу, твердих і точних, він був «відступником» і «правопорушником», і паміння злих слів летіло на горуду постать.

Мабуть, такий закон життя: поета-новаторя повинні якісь «літературознавці» не-одмінно клясти і цікувати, бо він чинить зло супроти існуючого. За порушення миру з існуючим вони мстяться на ньому.

Поет жив у страні великої тривоги і напруження душевних сил, розламуючи стіну, що розділяє «сьогодні» і «завтра», сферу відомого і сферу невідомого. Він вів війну з незримими потужностями і мав на початку

поеми деякі втрати. А коли він, переможними силами таланту здобувши головну найвищу твердиню, розгортає на осередковому дворищі свій прапор, тоді його октаві сходяться, як воїни-побідники: розпалені битвою, могутні і прекрасні. Поема Т. Осьмачки — подвиг творчого духа, виконаний насамоті, з найвищою зосередженістю думки і уяви, у вовчих умовах людського існування.

Під рукою поета імпресіонізм пережив свій розлам і оновлення. Імпресіонізм має в собі одну сторону правдивого і прекрасного мистецтва, ту сторону, в якій виявляється радість від зорового сприйняття і осягнення світу. Ця сторона «відведена від основного комплексу і з невиданною майстерністю розвинена в окремому стилі.

В поемі Т. Осьмачки з нею вийшло так, як із кригою на річці, коли починається весна. Лід скрес, розламався, і його понесли бурхливі, веселі води. Імпресіоністична картина дійсності пішла по хвилях всеруйнуючого і всетворчого почуття, по хвилях, що мають океанічну силу.

Несамовита метафоричність, контрольована орлиною зіркістю поета з величезним досвідом, сягас нових кордонів, визначених її незнаними досі вимірами поетичного світу; і через те для читачів, які ще не пройшли крутими стежками досвіду самого поета, вона видається аномальною і алогічною. Треба повірити в правду поета, і тоді відкриється космос, повний краси і змісту.

Імпресіоністична картина дійсности, теряючи свою дотеперішню суцільність, оживляється владичними силами від того ж таки єдиного комплексу, від якого вона була відведена. Подолується окремішність імпресіонізму як стилю; тут — поступ, і водно-раз — повернення до основи; кінець імпресіонізму і початок нового напрямку, що твориться на матеріалі попереднього труда. Потужна емоційність експресіонізму, що досліднється до творення нового напрямку, виконує ролю гнома, гірського духа, який розмикас на часті розкішну картину і надав новому уявленню про дійсність — дивовижної реалістичності, текучості, подібності до вигляду сил життя, кинутих для свободного розвою — в простори всесвіту.

Поет, здебільшого проклинаючи реальність, а іноді — оповіваючи її свою мрію, шукає, і успішно, в її глибинах матеріялу для всеосяжної мистецької панорами, будованої в дусі народно-поетичних традицій.

Любовно і ясно зображені він староукраїнський побут. Навіть у фантастичних сценах «неправжнього», зберігається дух старовини. Точнісінько так, як у давніх легендах і переказах, розгортається подія з участю нечистої сили, що, наприклад, в образі демона-кота мчить на санях. А селяни мас проти біса добру зброю — зубок від борони.

Природа — одухотворена, «олюдяна»; в ній і в побуті діють якісні таємничі сили. Наприклад:

Бо зло, ані його провісник сич
не зникає, хоч і вирвемо у ката
і поламаємо кровавий бич,
що б'є мене, закатувавши брата,
звітоді, як куми п'ють могорич
аж доки не закидає лопата...

Тряслися гори зісподу до скель
від вовчого гостріші навіть зуба;
і вили сови із нічних пустель,
вітаючи у кручах душогуба,
де дерево ніяке не росте,
а на котячих не заритих трупах
на місяць жовті гавкали лиси,
щоб крові дав з небес, а не роси.

У зображенії природи та побуту важливу ролью відограє деталь, цікава і характерна, жівою вихоплена з потоку дійсності і перенесена в твір. Вона створює глибокий настрої. Відразу дає відчути повів життя:

бджола, що воду п'є в кориті.

Тодесь Осьмачка — багатий чоловік: він має незліченні запаси зорових вражень, які щедрою рукою розсіває в октавах. Життєвий досвід у нього — як у дядьків, що до них звертаються за порадою, коли вибирають місце, де копати колодязь. Ще одне: інтуїція; інтуїція звір'яча, пташина, а можливо навіть і така, як у рослин, що за декілька днів, за сотні верств відчувають наближення грози.

Поет уміє знаходити джерела ліричного в кругі метафоричних уявлень, побудованих на простонародній основі. Немає у нього «преображення» дійсності, як у поетів-ідеалізаторів, що не вдовольняються «мілістю світу», чистою красою красного світу, і видозмінюють її саму, згідно з своїми індивідуальними новознайденими правилами прекрасного, і осягають світ променями з свого неба.

Інакше робить Т. Осьмачка: він шукає і знаходить у самій дійсності, сприйнятій так, як її сприймала і зображувала в несолодких, а гарних словах селянська громада, — там знаходить приховані чертоги, повні сяйва, повні дужих променів, що йдуть навпірамінку з хмарними тіннями, немов би ранньою весною.

Т. Осьмачка — останній поет землі в українській літературі; останній речник поезії, що родилася, виростала і цвіла, і «хвалу творителю несла» без доторкання рук хитромудрого садівника, який під правила підстригає дерева і квітучі кущі. Щоправда, в Осьмаччиному саду є штакети, пороблені на старований лад. іноді вони йому заваджають. А в цілому сад набирає, дякуючи їм, упорядженого вигляду.

Естетичні «канони» Т. Осьмачки однозначні з тими, що їх додержується дош, ко-

ли сиплеється на ріллю, або вихор, коли біжить по дорозі; або ромець, коли зореніє на могилах; або пугач, коли кричить, передчуваючи убивство.

Орлині висоти з сонячними блисками; провалля життя з мерехтливими світляками, жабами та гадюками; дереворитні узори на стародревніх сволоках, прикрашених чорними хрестами від свячених свічок; багряні відсвіти на хатніх речах від каганця чи прикрученого лямпи, — усі світлотіні хуторського життя, зібрани в поемі і кинуті на колosalну панораму.

Відроджується споконвічний ліризм українського селянського слова, ліризм, що його за останні десятиліття так методично душили металічними рамами чужого друкарського варстиви і цеглинами літературознавчих статей, пліснявих від фальшу та нудоти.

Частенько буває так: якийнебудь критик з дрібненьким лютенським серцем, обаранює в кутку книжку гордого і неспокійного творця і пізненько вночі, коли всі сплять, придавлює коліном і душить її мотузям своїх коментарів.

Живих поетів — оклепувати, мертвих спотворювати, — такий девіз сучасного зéла.

Лаяний спеціялістами від обертання всього життєвого і квітучого в мертвтину, ліризм Т. Осьмачки пропливає теплими, романтично-прекрасними хвилями над явищами нашої вигнанської дійсності. Ліризм Т. Осьмачки — порідня сумного села. Цікутою смертельного смутку притроено келех поета-мудреця.

Гей, пташе, пташе! соловею мій!
Заштебечі пісень хоч бур'янині,
бо страшно сумно на плянеті цій
мені у нечуваннії самотині...

Про вроду казку знов на манівці
гуртки тягли в базарній хуртовині,
вона ж, перекрутівши мотузок,
згубила, утікаючи, вінок.

Ліричний стиль Т. Осьмачки виробляється протягом двох з половиною десятиліть, проходячи чéрез модерні європейські школи; і зрештою він зупинився на старо-народній основі. На споконвічному клясичному фундаменті, знайденому в глибині, вибудовує поет систему свого ліричного стилю.

В друкарський вік ми звички уявляти поему у вигляді книжки. В творчості Т. Осьмачки дещо можна зрозуміти тільки тоді, коли вернемся до прадавнього уявлення про поему, як велику пісню. Відгомін піснетворчого минулого виявляється в способах і характері авторської декламації. Здається, третина ефекту від «Поета» втрачається при німому читанні. Можливо, якась, частина октав у майбутньому вподібниться до великої мушлі на березі моря, що, хоч і порожня, відтворює високий шум стихії, коли до неї притулити вухо.

Осьмачка найкращий виконавець свого твору, і авторове читання треба було б записати на пластини і зберегти чудесний поетік поезії.

Деякі наші «граматикознавці», керуючись куценськими правилами, обтинають, як каптанок, живу літературну мову. Від цього лиха рятують мову письменники, що могутньою рукою рудокопа добувають з надрів народного життя яскраві, сутозлотні, милі і нашим дідам і нам — слова та вирази; рятують мову і від другого лиха: від зманіження її, що позбавляє слова та вирази їхньої свіжості і сердечності. Буває ж так, що наші люди беруть кволеньку чужомовну книжечку і, приглянувшись до її синтакси чи тропаїки; вимайстровують і собі цяцьки на мертвий зразок. Вистругують вірші на той зразок, і виходять речі, ніби й гарні, тільки читати їх двічі неможливо, бо в змісті їх сякась мервотність. Альбомна елегантність — замісто краси; піднесена риторика — замісто голосу широго серця; академічна правильність і чужа перестаріла думка — замісто істини.

А рідне, своє виходить на вселенські перехреся і стас до бою проти всепотужного зла; або вишивас рушник, сидячи соняшним ранком на траві під чужонімецькою руйною, чи спіvas та журиться; або любить на гориці, озываючися словами ласки — лелін'я до рідного серця, і не питається в «граматиста» — чи можна вживати «демінутиву» пестливого слова, чи ні; або проклинає свою недолю словом древнім і грізним; або радіс на світ Божий і вишптує давньоколишні церковні слова.

Буває ріжна правильність. Буває, звичайно, «правильність» і на кладовищі, на справжньому, реальному кладовищі і на «літературознавчому». Вільна українська література повинна позбутися всього мервотного, очиститися від трупної трути, що настирливо вспорсують деструктивні сили.

Т. Осьмачка добувас могутні поетичні ефекти з суворого образного вислову, характерного для нашої мовної стихії; він поставив собі як мету:

«... з пісень міchniti діядему
незнаній казці, що пішла в світи».

А в душі — «туга, як безодня». Замісто «макового цвіту» навколо — «горлицяна кров».

Т. Осьмачка — романтик в тому розумінні, що він задовольняється тільки тими чарівними видивами, які творить його уява і які стоять далеко від усякої дійсності, абсолютно не прийнятної для нього дійсності, на чотирьох сторонах світу. Плян справжніх цінностей в поезії Т. Осьмачки лежить над буттям теперішнього часу. В цьому бутті — лише суєта, кривда, насильство; реакція на них так пов'язана з лютістю і відчасм, що навіть Божому окові побажано, щоб воно витекло на «модерній дібі» — на труні автора,

(твір «Монолог»). І тут автор спускає з свого власного ока одно: якщо безнастанно і з найбільшим напруженням діють сатанинські сили, то, очевино, с величезна їм супротивна могутність (*Divina potestate* — називас її Данте), що її вони намагаються подужати. Якби ця могутність була привидна і недіяльна, то вони давно б уже впоралися з нею і сили собі спочивати в нас і в автора на плечах.

Різко, з настриманною енергією Т. Осьмачка окреплює злі сили буття і виспівус своє проклятя їм. Так само, як було у Байрона, дісні особи творів Т. Осьмачки — це сам автор, що прибирає різні образи; він з'являється в тих образах, щоб розповісти про нестерпні муки, що випали і народові, і йому самому, і тому його поезія обертається в безумний вопль на руїнах українського села і духового світу, побудованого за довгі століття. Строфи поеми звучать, як Ісреміяда надлюдської сили; як скарга людини, що домагається лише «правди святої» на землі; як плач і ридання коло стін українського Ієрусалиму. Поет кидас полум'яні обвинувачення сусідові, що напав, як розбійник, і вдарив жертву ножем у груди, як розбійник, який ніколи не визнає свого кривавого діла за злочин, гідний кари.

В III частині поеми відбувається діялог між кесарем і поетом. Кесар протиставляється юрбі і похваляє силу. Що юрба?...

«де я замру, там і вона не рушить,
а де чадить, то там і я горю
і бачу, як у космосі ворушить
та ваша правда ~~каждую~~ зорю.
Але від істини самої мусить
загинути мистецтво, говорю,
і через те спирайтесь, поети,
ще і на силу, що дають багнети».

Слідом за цезарем і редактор газети (17-та пісня) озброюється проти правди, проти всякої духовості, бо світ, на його думку, котиться в шлунок. Над городом височіє статуя кесаря, «поета рівності», а в тіні її люди, подібні до редактора, з залізною послідовністю працюють над знищеннем всього, що нагадує людині правду.

В поемі Т. Осьмачки історія героя становить канву для зображення трагічного перелому в житті України. Руйнуються нормальні, розумні відносини між людьми, витворені протягом тисячоліть; пропадає димом слава героїчних діл; обсипається в душах, як цвіт на скалічених бурею деревах, доброзичливість, ширість, дружба, спочуття. Світ стас страшним; стає пустелею для здичавілих душ. Переїзд до такого стану — безконечно велика трагедія. Про неї оповідає Т. Осьмачка, наповнюючи сюжетну канву поеми мільйонами вражень з української дійсності. Він творить епізоди повні життєвого близку, пристрасного почуття; епізоди могутні, пісні, які без перебільшення можна назвати геніальними, хоч поруч з

ними зустрічаються картини з відпечатком дерев'янкуватості, силуваности і штучності. Здається, в такому поєднанні є якась закономірність, характерна для великих творів нашого століття — століття, в якому так близько стоять одні до одніх сили життя і смерти, творчі горіння і закостенілість, кратери, з яких вибухають незнані досі добри потужності, і прірви, звідки виходять і куди відходять потвори зла. Життєвість і мертвотність так нероздільно поєднуються, що в мистецьких дзеркалах життя з'являються найрізкіші контрасти, які проймають геть часто всі їхні елементи і навіть характер і стиль виконання. Особливо тісно зближаються явища, від яких дерев'яні почуття поета, і явища, повні всього принадного і святого, всього надхненого, — в українській дійсності того часу, з якої взято тему для «Поета». Хід розповіді в цьому творі нагадує швидку, бурхливу річку гір; вона преносить у своїх водах столітні дуби, вирвані з корінням, уламки скель, що підлітають над піннявою поверхнею, б'ються один об один, аж іскри сиплються, самородки золота і діаманти; скарби, заховані колись давно, а тепер вихоплені біжучою водою; стару зброю, пісок і листя з дерев; труни з розмитого кладовища; одвірки з розвалених хат; неживі птиці, а разом і човни з відважчими мандрівниками — шукачами чуда і щастя, біжуть ота шалена річка, відносячи найріз-

номанітніші предмети живого і мертвого царства.

Могутній потік життя пробігає через твір Т. Осьмачки, потік, який на наших очах перетворюється в чудесний потік поезії; перетворюється, бо так велить йому несамовитий характерник, що знає таємні закляття.

Правдиво розповісти про Україну, подати вірну картину народної трагедії — це значить: охопити одну обов'язкову для вселюдського мистецтва сторону всесвіту. В поезії зливаються: історична правда і правда людського серця. Предмет поезії — вічна істина; та істина, що зберігається в космосі, бо від земного життя йдуть невідомі нам найтонші нетлінні промені і несуть відбитки всіх людських діл, добрих і поганих, несуть у простори універсуму, щоб подати їх на Суд Божий, а потім знову вернути їх на землю — перед очі генерації людства: для повчення і остереження.

Істина — вічна; немає сили, що могла б убити і знищити її. І є Суд Господній; і всіми представемо перед ним; і тепер, і — як безпілотні душі, — потім, можливо, через мільярди і мільярди літ.

У променях найвищої правди творить поет. І йому повинна бути байдужа причетність чи непричетність його до списку, визнаних; його твір сам приєднається до вселюдського духового життя. Всі ріки йдуть до моря.

Д. КИРИЛЬЧУК.

Трагедія одного континенту

В дніх від 2-го до 14-го вересня 1946 року відбувся в Женеві дуже цікавий з'їзд поетів і мислителів з метою іти на зустріч і допомогти розвиткові європейської свідомості. На з'їзді прочитано дев'ять основних рефератів: Жюліен Бенда (Julien Benda), Франческо Флора (Francesco Flora), проф. Ж. П. де Саліс (J. R. von Salis), Жан Гегено (Jean Guéhenno), Деніс де Ружемон (Denis de Rougemont), Георгій Лукач (Georg Lukacs), Стефан Спедер (Stephen Spender), Жорж Бернанос (Georges Bernanos), Карл Жасперс (Karl Jaspers), Після них розгинулася живі контроверсійна дискусія. В саді дійшли до переконання, що не існує європейської свідомості, але створення такої свідомості є передумовою дальшого існування Європи. Без цієї спільноти європейської свідомості Європі грозить знищення. Щоб створити таку свідомість, треба перевести оцінку елементів європейського характеру. Як найхарактернішу ознаку європейської вдачі відмічено гін до свободи і правди. Історична роль Європи полягає в тому, щоби бути принципом ладу й ферменту рівночасно. Жюліен Бенда обстоював ідею створення духової Європи під умовою зренення кожної нації від частини своєї культурної своєрідності та пропонував для цієї мети перепровадити реформу навчання історії з рівночасною кампанією за провадження французької, як понаднаціональної європейської, мови. Деніс де Ружемон висловився за європейську федерацію, в якій були б знесені всякі кордонні обмеження. Франческо де Флора вважає європейську федерацію як природну й історичну провінцію людської спільноти, але яка не сміє стояти як бльок проти інших політичних блоків.

Всі згадані мислителі, хоч і стверджують, що не існує Європи, як духової цілості, але все ж таки вони є тієї думки, що така Європа є можлива не тільки в сфері духа, але й політично, тому треба змагати до її реалізації. Тільки представник «соціальної ідеології» Георгій Лукач був тієї думки, що Європа як така не являє собою ніякої мети. Для Лукача (він жив від 1930 р. в СССР, а тепер має катедру в Будапешті) рік 1941 є датою відродження Європи, коли союз між демократією і соціалізмом розбив стару дилему. Якщо цей союз після перемоги над Гітлером втратив на своїй активності, то завданням мислителя сьогодні є з дати той світоглядовий блиск об'єднанню всіх демократичних сил, який виходить із патосу колишніх духових переконань. Далі стверджує Лукач, що помимо перемоги над фашизмом, фашистська ідеологія існує далі. Для уявлення навів він такі в філософічному думанні нероздільно пов'язані між собою проблеми: 1) криза демократії, 2) криза віри в поступ, 3) криза віри в розсудок, 4) криза гуманізму. Криза демократії постала через протиріччя між ідеєю рівності і дійсною рівністю в буржуазній суспільності. Християнство хотіло рівності людей перед Богом, французька революція — перед законом, соціалізм хоче рівності в дійсному житті. З кризою демократії постає криза віри в поступ. Оскільки проблематичним виглядає розвиток людства, оскільки пессімістичним є європейське думання (духовий, моральний і соціальний аристократизм). Життя ставить без упину діялектичні проблеми, які філософія, що стала недіялектичною, мусить заперечувати, якщо вона не хоче розв'язувати їх іраціонально. Відсі модерний іраціоналізм. З

цією зміною в думанні мусить і гуманізм обов'язково втратити свою задоволюючу силу. (Див. «Європа-Архів», I/316—317, 1946).

Як бачимо, в Женеві стояли один проти одного два непримиримі світи, дві духовості, дві філософії, два світогляди. «Погодити їх дискусіями не можна, як не можна погодити води з вогнем. Це дві виключаючі себе віри. З одного боку, гід до свободи (одиниці й народів) й правди, творчий внутрішній конфлікт, який домагається для себе незаперечної волі вияву, а з другого боку, догми однієї партії, яка встановила своє «віру» і стинає голову кожному, хто хотів би тільки завагати щодо правильності цих догм. «Діялектичний матеріалізм стоїть на становищі, що всяка філософія, як і всяка наука, є партійним, класовим твором. Новочасна філософія є так само партійною, як партійною була вона тому тисячу років» (Ленін, «Партійність науки і філософії» в «Короткому філософічному словникові»). І даліше: «За боротьбою поглядів криється завжди боротьба класів і партій в суспільнстві...» (ст. 210). Із цією своєю «класовою філософією і наукою» йде большевизм до завоювання світу. Тут компромісів бути не може. Тим більше не може бути тут компромісів, що ця «філософія і наука» стала до послуг одної великої нації з евразійською, неєвропейською духовістю, яка не любить Європи й тому в своїй ненависті до неї хоче заволодіти нею і зищити її. Це не тільки філософія большевизму чи комунізму, це філософія цілої московської нації, яку століттями творили й проповідували найкращі уми московського народу. Большевицький комунізм став другим обличчям московського духа, так, як московський дух є другим обличчям большевизму. Це та сама монета — і, як усяка монета, має дві сторони. Тому можна тільки дивуватися, як здоровий ще в своїх основах «песовський» світ може иноситися з думкою погодження цих двох, виключаючих себе, світів.

Трагедія Європи, — оскільки вона існує як духовна цілість, а ми хочемо вірити, що вона існує, — полягає в тому, що вона не пайшла дотепер своєї власної ідеї, в ім'я якої вона могла б вступити в бій за своє відродження і втриматись. Рятувати Європу збираються дві чужі Європі потуги й дві незгідні з європейським духом ідеї: советизм і американізм. Жан Гегено стверджує, що американізм і советизм є виродками європейського духа, й європейський гуманізм, який охоплює і вияснюю цілу людину, є чужий обидвом їм. Європу можуть урятувати тільки європейські сили. Така Європа вже родилася 1910 року, але створенням Союзу Народів не перескочено етап Європи в користь світового порядку, тому європейському духові бракує дійсності.

Європа, як духовна й політична цілість, може постати тільки на тій духовості, яка творилася тут тисячоліттями на основі національного принципу. Всі європейські культури через Гелляду, Рим, італійський ренесанс, французьку революцію (в духовому розумінні), мають чисто національне походження й національний характер. Проте вони близькі й рідні духові кожної європейця, чого не можна сказати ані про культуру, яку створили росіяни, ані про культуру, яку створили американці, хоч остання близька нам, бо в основу її лягла духовість англійських пionерів. Тому ми тільки частинно можемо погодитися з Ж. Бендою, який твердить, що Європа як цілість ніколи не існувала ні в політичному, ні в культурному напрямі, за винятком епохи христоносних походів, нормандських, монгольських і турецьких інвазій. В цілій історії, твердить він, тенденція Європи була націоналістична. Як доказ, Європа не має навіть своєї історії, а тільки історії поодиноких європейських націй. Основну причину невдачі європейського об'єднання бачить Бенда в нехіті європейських націй підчинитися якісь понаднаціональній силі. Це так. Але в цій слабості Європи лежить і її сила. Всі великі культури були, є і будуть національними. Тому й історії будуть національними, оскільки роз-

глядатимемо історію не як реєстр воєн і битв, королів і президентів, але як ріст і розвиток національного духа народів, який виявляється в безсмертних творах культури.

Європа є націоналістична. Але цей націоналізм європейських народів, оскільки він не вироджується в імперіалізм, в бажання поневолення і панування над іншими, мас так багато спільногоміж собою, що в своїй цілості творить він прекрасну суцільну мозаїку, близьку і дорого серцю кожного європейця. Ці спільні риси, глибоке споріднення європейських націоналізмів, є тісно основою, на якій може й мусить постати дружня спільнота європейських народів. Тільки в зрізничованості лежить могутня культурно-історична роля Європи й запорука її майбутньої єдності. Європа може й мусить об'єднатися на засаді ідеї спільної духовості, яка витворювалася тисячоліттями на базі національних культур, на ідеї свободи, рівноправності й справедливості. Слабість Європи може й має бути її силою. Тільки не можна розглядати нації, як історичне зло, але як найкращі історично-культурні явища. В цьому Європа різиться від американізму, де національний момент відіграє другорядну роль, і від соєвізму, який, як ідеологія большевицької партії і як новий вияв московського антинаціонального загарбницького духа, був і буде чужий не тільки духові нації, але й духові індивідуальної свободи одиниці. Московський народ не знав ніколи свободи, його історія — це історія безперервної тиранії, де одиниця могла тільки бунтуватися і тікати в підземелля, але явно і славно вона ніколи не мала ні змоги, ні права виявити свою вільну думку. Тому московський народ не має поняття свободи в повному розумінні цього слова. Тому цей народ чужий Європі, яка росла, розвивалася в атмосфері свободи й пошанування одиниці, а через одиницю і націй. В напрямі поневолення одиниці й народів ідеї сьогодніша політика «визволення» й усталення соціалістичної демократії східної потуги. Так, як було завжди в історії московської імперії. На протязі своєї кількасотлітньої історії Москва провадила тільки загарбницькі війни.

II.

Сьогодні європейський континент переживає, мабуть, найбільш трагічний момент своєї історії. А це тому, що тепер Європа, загрожена в своєму існуванні, не може чи не вміє віднайти себе й протиставити лихові об'єднувачі, спільну для всіх її народів спасенну ідею. Замість ідеї, творчих думок Європа заплуталася в хаосі голословних, брехливих і облудних пропагандивних клічів. Ворог творчого європейського духа виїс заміщення в саме її серце, і вона не може визволитися від нього. На Європу впали загрозливі тіпівів звірів, а вона не вміє протиставитися їм. Не маючи власної доктрини, Європа мусить вибирати або доктрину Трумена, або доктрину Сталіна. Іншого вибору покищо вона не має. Не має, в першу чергу, тому, що інша ідея не має за собою досить сили, щоб протиставитися цим двом. Німеччина й Італія розбиті й скомпромітовані своєю імперіалістичною війною, яка несла поневолення вільним європейським народам. Франція розбита внутрішніми суперечностями й притулленням національної гордості, а Англія, підмінована революційними рухами в своїй світовій імперії, не має ні сили, ні охоти повністю заангажуватися в європейських справах. Англія висунула устами Черчіла ідею З'єдинених Держав Європи, але реалізацію цієї ідеї вона мусіла залишити ЗДА, яка тим самим стає тільки причіпкою до доктрини Трумена. Доки Європа видужає і стає знову на власні ноги, вона мусить вдатися під опіку одної з двох потуг: СССР або ЗДА, в орбіті яких вона опинилася. Зрештою, Європа стала тільки одним із теренів, на якому йде завзята боротьба за нове обличчя світу.

В ідеологічній площині боротьба двох світів іде за... демократію. За совєтську й американську

демократію, або, висловлюючися словами большевицької доктрини й пропаганди, — за соціалістичну й буржуазну демократію. «Росія буде самою яркою демократією землі», — писав Гор'кий, а московський большевізм твердить, що він здійснив у себе цю «ярку демократію землі», тепер треба ще тільки здійснити її в решті світу. Доказ — остання світова війна, з якої СССР вийшов переможцем. «Війна показала, що «советський об'єднаний строй» являється лучшою формою організації общества, чим любой несоветський об'єднаний строй» (Сталін). Советські ідеологи твердять, що «советський державний устрій є ліпшим державним устроєм від усіх тих, які тільки знає історія», та що в советській державі «національне питання й проблема співпраці націй вирішенні краще, як у якісь іншій многонаціональній державі» (Сталін).

«Советська держава, советська соціалістична демократія вийшли ще більш скріпленими з війни». А тепер, після війни, советська демократія переживає новий розквіт, добивається нових успіхів. «В ряді європейських держав — Югославії, Болгарії, Чехословаччині, Польщі й ін. — виріс народний демократичний устрій». Ці народи «відмовилися від старих взірців буржуазно-парламентарної демократії і творять новий, советський лад. (Гл. «Советская демократия и демократия буржуазная» М. Мітіна в журналі «Большевик», ч. 6 за березень 1947 р.). Протилежно до советської демократії «буржуазна» демократія, «як не однократно отмечалі в своїх трудах класики марксізма-ленінізма», є «демократією експлуататорської меншості» проти більшості. І тут не допоможе ніяка полеміка. Бо в полеміці ви мусили б послуговуватися тим, що сказав Ленін або Сталін, тим, що стоїть написано в «найдемократичнішій» конституції Сталіна, й тим, що вирішила большевицька партія. Проти цього і факти нічого не поможуть. Навіть сам Маркс не багато поможет. Якщо партія назве якусь білу річ чорною, то мусить вона бути чорною. Большевицьку партію, советську державу, «геніяльного вождя» і «Коран», який вони дали для «щастя народів», не вільно критикувати, в них не вільно сумніватися. Критикувати й оцінювати речі за їх вартістю, можна, на щастя, тільки тим, що находиться поза кордонами цієї «найщасливішої» держави в світі.

Тому, якщо відкинути фрази й пропагандні кличі, «советська демократія» є найбільш кривава тиранія, яку тільки зазнало колись людство. Факт, що советський устрій перетривав тяжку другу світову війну й вийшов навіть скріплений з неї, як твердить большевицька пропаганда, ще не каже нічого в його користь. З історії знаємо, що кривава держава Джін-гіс-хана перетривала була також тяжкі війни. Ця держава держалася ще 100 років після смерті страшного тирана, бо народи не вірили в його смерть і боялися повстати проти неї — такий страх навів він цим народам свою кривавою жорстокістю. Жахливий страх перед безпощадною і караючою рукою нової тиранії є найважнішим цементом, який держить при купі новий східний колос. Рузвелт, мабуть, не випадково поклав в основу своїх чотирьох свобод — свободу від страху. «Це не означає самого лише побоювання війни», — пише Вінстон Черчіл. — «Ще більше мучать побоювання стуку в двері. Годувальника родини, сина, вірного друга забирають вночі і його не охороняє закон, не захищає держава. Ось які умови життя переважають на більшій частині Європи.» Натяк ясний. Цей страх є основою «советської демократії». Положення, яке створили комуністи в останньому часі в Угорщині, так характеризує просвідник опозиції («вичищений» із партії дрібних хліборобів) Д. Сульок: «Ми стали поліційною державою, в якій вплив поліції сильно пригнічує не тільки державне життя, але робить неможливим і життя кожної одиниці». І даліше: «В Угорщині панує спокій і тиша — але це спокій страху й терору».

Там полюють на людей, як на звірів. Хто не стане рабом існуючого ладу, той мусить платити

власною свободою або життям. Там немає ні родини, ні рідної стріхи, ні батьківщини, ні особистого щастя. Все мусить служити страшному Молохові або гиности. Людина з «продукційним фактором». І тільки. В цьому криється ціла велика трагедія «советських людей». Там здійснилося страшне гасло Ніцше: «Бог умер». Так у советській державі Бог умер, а на його місце прийшов кровожадний тиран, який визнає і толерує тільки рабів. Вільна думка є зломом, а вільна людина є «ворогом советської батьківщини», і її безпощадно нищиться. Найновіша історія цієї держави сповнена страшними фактами.

Мабуть, найбільше жертв несе у боротьбі проти цієї новітньої тиранії великий 40-мільйонний український народ. Мільйони найкращих його людей або наложили головами за свободу, або караються по всяких концентраційних таборах, засланнях на примусових невільничих роботах, або пішли в ліс, щоб звідти цію власного життя боронити свою людську гідність і національну свободу, або мали «щастя» втекти на чужину й стати безправними ДП. Чи геройчна, нерівна й майже безнадійна боротьба Української Повстанчої Армії, проти якої звернули свої танки й панцирні армії аж три держави, що мали «щастя» запровадити в себе «советську демократію», — отже, чи ця геройчна боротьба найде правдиву оцінку в світі? І чи цей світ зробить з цього належні висновки?

Рішуча боротьба проти українського самостійницького руху в Польщі почалась рівночасно з такими, великої політичної ваги для цілого світу, подіями в сфері європейських держав, які також мали «щастя» опинитися в сфері впливів «советської демократії» і навіть завести її в себе: в Угорщині стався державний переворот: угорський прем'єр Ференц Надь, обвинувачений в змові «проти мадярської демократії», яка, згідно з положенням у країні, могла бути тільки проти нього самого й власної партії (!), мусів тікати за кордон. Його обвинувачував заарештований ще в березні генеральний секретар найсильнішої тепер партії малих хліборобів у Мадярщині Бела Ковач. Ковач тим часом умер у в'язниці. Після втечі прем'єра в Угорщині створився новий уряд, в якому ключеві пости зайняли комуністи. Наступником Ковача дано пораду віддалитися в манастир... а в партії дрібних хліборобів заряджено «генеральну чистку». На жадання З'единених Держав Америки дати документи, які доказували б вину здеміснованого прем'єра, відповів голова Альянської Контрольної Ради в Будапешті, советський генерал Свірідов, що він передав уже документи мадярському урядові, а копії не має... За кордон втікли або були арештовані інші не комуністичні політичні діячі в Угорщині. З Відня «зник» один відомий мадярський журналіст. До Австрії денно втікають сотні мадярів.

Рівночасно з подіями в Угорщині почалася сильна акція і на австрійський уряд. Визначний комуністичний провідник в Австрії Ернест Фішер заявив у тайних переговорах з двома австрійськими міністрами, що СССР не складе договору з Австрією, доки там буде при кермі теперішній уряд. Тому він домагався переформування уряду і включення в новий уряд комуністів.

Події в Австрії мають тісний зв'язок з подіями в Угорщині. Після ратифікації договорів з б. союзниками Німеччини СССР повинен би відтягнути своє війська з цих країн (Угорщина, Румунія, Болгарія), але доки це станеться, Москва хоче забезпечити тут собі свої комуністичні уряди. Справу мирового договору з Австрією затягає Кремль тому, щоби після відтягнення своїх військ з Угорщини, Болгарії й Румунії мати претекст задержати в цих країнах свої «зв'язкові лінії». Це саме є одною з причин, чому Москва не хоче допустити до заключення миру з Німеччиною. В разі такого миру вона мусіла б зліквідувати свої зв'язкові лінії в Польщі.

В зв'язку з подіями в Угорщині треба постаратися й події в інших країнах, що находяться в межах «советської демократії». Сюди належить арешт провідника опозиції в Болгарії, Н. Петкова, арешт 6 провідників соціалістичної партії в Польщі, масові арешти опозиційних елементів у Румунії (понад 2000 осіб) та придушення тут опозиційної преси, як і відвідини румунського прем'єра Грози Білгорода, де він обговорює з Тітом справу заключення військового договору між Югославією і Румунією. Болгарія висловилася також за приєднання до такого союзу. Рівночасно назрівають події комуністичного перевороту і в Чехословаччині помимо того, що тут і так уже існує досить лівий курс.

Коментуючи останні події в Угорщині, відомий американський журналіст В. Ліпмен пише в «Нью-Йорк-Геральд Трибюн»: «Зі стратегічного погляду останні події в Угорщині мають неабияку вагу для майбутнього. Румунія нині оточена, і Чехословаччина відтепер має довгий спільній кордон з країною, що цілком перебуває під советським впливом. Своєго часу Угорщина захищала Югославію Тіто. Північні кордни Греції можуть, безперечно, сподіватися посиленого тиску, бо мережа російських зв'язків на Балканах стала тепер без прогалин». Далі наводить Ліпмен ще такий факт: мережу советських зв'язків на Балканах удосконалено саме тоді, коли критична ситуація в Італії досягла свого кульмінаційного пункту. Стас очевидним, що совести дуже були зацікавлені замінити уряд в Угорщині, бо це уможливило б їм через Югославію та Албанію наблизитись до Італії.

III.

Проти советської демократії і советських політичних плянів щодо світового ладу стоїть західня демократія й т. зв. доктрина Трумена. Європа — офіційна Європа або та, яка має змогу говорити, — висунула ідею Паневропи (Куденгове Калерджі) та ідею Черчіла З'єднаних Держав Європи.

В суті обидві ідеї проповідують у політичній площині свого роду федерацію Європи, про яку англійський прем'єр Етлі сказав недавно: «Європа мусить створити федерацію, або загинути». Проте, Етлі не піддержує офіційно Черчілевої ідеї. Але це, мабуть, тільки тому, щоб не розгнівити своєго східного сусіда, який бачить в ідеї Черчіла творення Західного бльоку проти СССР.

Доктрина Трумена вичерпується в таких коротких словах: «Всі народи мусять мати право жити свободно від страху й агресії і по своїй волі творити свої власні правління». В цьому криється і зміст західної демократії, оскільки факти не запречують його. Во чисто за гарними гаслями криється злі наміри. Крім того, всякі клічі мають тільки тоді вагу, коли ті, що проповідують їх, переводять їх і в життя. Америка, яка перебрала на себе провідну роль оборонця проти всякої агресії і поневолення, в наслідок останніх подій зрозуміла, що тільки сила може примусити ворогів свободи респектувати свободу. «Ми можемо, однаке, наші завдання на службі миру тоді сповнити, коли задержимо нашу силу», — сказав президент Трумен в Кенсас Сіті з нагоди зустрічі колишніх комбатантів з 35 піхотної дивізії американської армії. З тієї самої нагоди ген. Айзенгровер сказав, що, хоч одна з великих держав не визнає заходів ЗДА в справі стабілізації миру, все таки це не сміє відвести Америку від тієї дороги, що її вона вважає за правильну.

Під час свого недавнього побуту в Канаді президент Трумен виголосив промову в Канадському Парламенті, в якій так сформулював свою політичну програму: «Ми хочемо миру, добробуту та свободи для світу, щоби в ньому жили люди, як добрі сусіди, на засаді рівності й обопільного пошанування; ми вжимо всієї нашої енергії та всіх доступних нам середників в нашому зусиллі оздоровити світ та даватимемо підмогу тим, що можуть та хочуть зробити все для цієї мети; ми допомо-

жемо всім тим народам, що рішенні правити собою на свій спосіб, шануючи при тому право інших робити те саме; ми допоможемо тим народам, які хотіли б жити з своїми сусідами в мирі, не зазнаючи ані не застосовуючи насилля та не застрашуючи ані не живучи під загрозою страху; ми підтримуватимемо всіх тих, що шанують людську гідність, та гарантуватимемо людині рівне право перед законом і можливість у якнайбільшій свободі вирішувати свою долю та в рямцях з воїнськими здібностями добиватися успіхів у житті; ми хочемо активно і лояльно співпрацювати з усма тими, що, як і ми, змагають чесно до того, щоб створити кращий світ, в якому люди могли б жити в мирі й добробуті.»

Згідно з цією своєю доктриною, яка, зрештою, має одобрення великої більшості американського народу, президент Трумен розвинув широку політичну діяльність. На американському континенті він, в тісній співпраці з своїм міністрами закордонних справ ген. Маршалом, розпочав широку акцію в напрямі об'єднання цілої західної півкулі для оборони проти можливої агресії. В цьому розумінні є знаменним порозумінням ЗДА з Аргентиною та відвідини президентом Труменом Канади. Сподається, що скоро дійде до скликання панамериканської конференції, яка вирішить тісну співпрацю обидвох Америк під проводом ЗДА. Цей факт матиме величезне політичне значення. На майбутніх міжнародних конференціях зможуть ЗДА говорити від імені 20-х американських республік, в яких буде стандартизована зброя і одностайний вишкіл армій.

В Азії ЗДА намагаються зайняти сильні позиції й не допустити до занадто великого впливу там СССР. В цьому напрямі вони готові скласти на віті separatistичний мир з Японією (СССР провадить в Азії ту саму політику щодо Японії, як в Європі щодо Німеччини) та піддержати всіма своїми засобами вільний розвиток усіх азійських народів, особливо Китаю й Кореї, де їх інтереси найрізкіше зударяються з советськими інтересами.

В Європі ЗДА взяли під свою опіку східнє Середземне море, висилаючи зброю, інструкторів і флоту до Туреччини та Греції. Рівночасно по-мітний американський вплив у Франції та Італії, де дійшло до створення урядів без участі в них комуністів. Впливи ЗДА відчуваються і в скандінавських державах, які розробляють тепер нові пляни оборони. Щодо Німеччини, то Америка готова рішитися на separatistичний мир і з нею, якщо ССР і далі провадитиме політику зволікання. Ціла ця політика ЗДА має повне одобрення Англії.

В Туреччині переводяться тепер широкі військові роботи під керівництвом американських військових спеціалістів. Особливо в східніх провінціях Туреччини поліпшуються і будуються нові шляхи. В околиці Анкари заплановано збудувати велике летовище, яке було б найважнішою оборонною базою. Після останніх подій на Балканах і становища в Греції загострилося. Партізани кинули в останніх днях у бої проти урядових війск т. зв. «Інтернаціональну Бригаду», зложену з комуністів і анархістів. Положення загострюється з дня на день.

Отже, обидві доктрини, що мають цілком відмінні пляни щодо майбутнього світового ладу, займають позиції. Найважніші позиції перетинають старий європейський континент, який запліднів цілий світ своїми творчими ідеями й величими культурами. По той бік барикади находитися великий многострадальний український народ, який в усіх цих плянах має роль предмету. Величезна енергія українського народу і невичерпні багатства його землі мусять служити його гнобителеві. Завданням тієї частини українського народу, яка опинилася по цей бік залишеної куртини, є переконати свободолюбний світ, що миру і спокою не буде доти, доки в Європі й у світі буде хоч одна ще повноволена нація. Особливо в Європі не буде спокою, доки багаті українські землі й 40-мільйонний український народ будуть служити джерелом енер-

тії чужій імперіалістичній потузі. Зміна режиму не поможе нічого. Во лихо не так у режимі, як у тій духовості східного народу, який всякий режим використовував і буде використовувати для своїх імперіалістичних цілей. Український народ не хоче нічого більше для себе, як тільки того права, на свободне життя, яким користуються всі інші вільні народи.

Вертаючи до ідеї об'єднаної Європи, ми твердимо, що така Європа можлива тільки на засаді рівності й справедливості для всіх європейських націй. А це означає, що ця федерація мусіла б

охопити всі народи, аж по Кавказ. В цю федерацію вільних європейських народів може вступити і московська нація, але тоді тільки, коли вона навчиться й буде готова шанувати свободу інших так, як ці інші готові завжди шанувати її свободу. До федерації може дійти тільки через самостійність усіх народів. !деї, якими жила і ще сьогодні живе частина Європи, дають запоруку, що об'єднана Європа можлива. Ще більше: в умовах розвитку нових світових сил — вона кочечна. Інакше сучасна трагедія європейського континенту може дійсно довести його до катастрофи. —

СІЧОВИК.

Летюча Естрада

(Кілька рефлексій)

«Летючу Естраду» Карпатської Січі, легендарну естрадну «боївку», очолював Микола Чирський, а пізніше — Анатолій Демо-Довгорільський.

Це вона в одному з приміщень Карпатської Січі, у Хусті, між розсунутими, горою накопиченими шкільними лавками і рядами сінників на підлозі — спартанськими ліжками січовиків — відбувас чергову пробу. На стінах гасла: «Того же древа есте діти і храбрих воїнов синове», «Вставайте, кайдани порвіте!» На чорній шкільній дощі невправною рукою крейдою виведено тризуб; замість подушок на сінниках — гуцульські киптарики, а посеред залі кінноточкі української армії, поет-драматург і боєвик, завжди стрункий, «підтягнутий» блискучий — Чирський.

«Стоп, стоп, стоп! Я вам тисячу і один раз повтарюю: ви не актори-аматори й не зірки столичної опери, а боєва дружина. Тут вимагаю від вас не гри актора, не лицедійства, а найбільшої одухотвореності, горіння, палання, вибуху. Ви не граєте ролі героїв, ви мусите самі на мені стати героями, мусите стати голосом своєї нації. Розумієте? Голосом нації, великої і вічної... Вчуйтесь — як сказав би це місце сам Шевченко?!» Це проба.

На подвір'ї — будні. Одні вправляють, другі рубають дрова, треті розвантажують тягарові авта. На стіні напнuto полотнища — сохнуть нові декорації для «13-го кілометра» — Чирського.

* * *

Довжелезне приміщення, колись, мабуть, театральна заля, або кіно. Тепер же — без стелі вгорі, непевна підлога внизу, під стіною якісь шафи, скрині, меблі, скрині на купу якоюсь чеською пограничною командою під час шматування кордонів Закарпаття віденським арбітражем. В глибині — маленькі двері в даленіку кімнатку. Це все разом — штаб і опірний пункт «Летючої Естради» в Хусті. Це — форма. Зміст? Ось проти входів дверей барикада, на ній новенький карабін — цівкою в двері. Двоє пильних очей — туди ж. Також вгорі, на гориці — кругле віконце. Воно не сліпє: двоє очей контролюють вулицю, стежати, пильніють. Цівка карабіну дивиться в небо, як на ній блиск місяця березневої ночі. Це — пункт. Штаб — за маленькими двермі. Плетене крісло, в ньому куняє Демо-Довгорільський. Трос пристались — хто де. Сплять, не сплять — вже тиждень гостра поготовів: вдень праця над програмою до Академії Шевченка, вночі...

* * *

Місто розквітло жовтоблакиттю прапорів. Вночі на горі над руїнами старого замку в заграві вартою ватри розпласталось на небі сяйво величезного прапору. Десь в щілинах вулиць замиготили краплинки вогню — луною розсипався град стріля-

нини; місто в заграві вогню і крові. В щілині сходової клітки Січової гостинниці — шестеро: Чирський і друзі. Внизу — кулемет, внизу метушня ворожих вояків, вгорі сузір'я шістьох цівок пістолів. Поволі підноситься вгору люфа кулемету, поволі невидимі руки підсовують його вперед, наміряють в щілину між поручнями сходів. Та необережний рух — вороже тіло в полі зору сузір'я, й сальна згори прощіє ціль, і кулі розпластаються об цемент долівки. Лайка внизу; злива вогню і олова вгору, і все в поросі розпоротих стель і стін. Ранок в тумані білого пилу; на стінах червоні рани оточені цегли — Карпатська Україна, а з нею «Летюча Естрада» воює за свою воду!

* * *

Чотири кроки від дверей до ґрат вікна. Вплотерек — вузько. Кам'яний мішок: одно ліжко і шестеро в'язнів. На стінах червоні плями, на стінах хтось видряпав: «Ми згинули за Україну...» На ліжку — Чирський. Він кашляє кров'ю, дихає трудно, ніс небезпечно загострився... Невже Чирський конас?

«Впасті в бою... розумісте... душа не пропустить проти смерті... активної смерті... Але в цьому мішку... Ні! Треба жити, бо це лише початок... так — це початок справжнього життя, бо крига рушила...»

А вночі зойки, глухі удари, тупотіння якихось ніг і нелюдський крик катуваних. Катівня... Десять, поверхом вище — Ольжич, інші. За ґратами глибока синь неба, і невиразні контури гір за Тисою.

* * *

Дротом в'язано кілька пар рук. Гроня тіл ванажено в авта; карантин в Кривій; монотонне вистукування коліс вагонів, і нарешті, серед пушти присадкуваті, задрипані і неохайні будови концептуаційного табору «Варюлялош». Якась стайнія: під стінами на соломі — Чирський і сотні друзів. Крізь відчинені двері видно, як двоє бойовиків «Летючої Естради» ведуть під руки раненого ще в Хусті Демо-Довгорільського.... Немилосердна спека; уїдливість мух і в проходах тупі погляди гонведів, озброєних в кріси і дрюочки, на кінцях розтріпаних об спини в'язнів. «Нова Європа» тріумфує, бо світ байдужий. Світ не розуміє ще, що почалася вже Друга Світова війна, що навесні 1939 р. Україна на Срібній землі перша підняла зброю проти загарбницької політики світових деспотій.

Чирський зі своєю «Летючою Естрадою» були звеном в цій боротьбі — як мистці і як вояки; національне слово і національний чин складали у них цілість нерозривну. Й тому саме мистецтво їхнє, сповнене найвищого горіння, й було мистецтвом живим, справжнім національним мистецтвом.

Русифікація і большевизація Пряшівщини

(На основі оповідань очевидця
і газети „Пряшівщина“)

Як відомо, після приолучення Закарпаття до ССРУ Пряшівщина залишилася під Чехословаччиною. Тепер ця найбільша на захід висунуна українська провінція (на захід від ріки Уж) «користується особливою «опікою» своєго «великого старшого брата». На інтервенцію Москви чехословацький уряд наділив цю українську провінцію певною культурною автономією, яку большевицько-московські агенти використовують для того, щоб цілковито збройзовувати й зруїфікувати цю українську землю. Щоб не звернути занадто велику увагу на ці заходи Москви, русифікаційний процес відбувається посереднім, українсько-російським шляхом.

На Пряшівщині діє т. зв. «Українська Народна Рада Пряшівщини» (УНРП), (заснована 1 березня 1945 р.), яка має свій власний пресовий орган «Пряшівщина», що виходить два рази в тиждень у Пряшеві і містить статті в двох мовах: українській і російській (з великою перевагою російської мови). На засіданні президії УНРП 23 вересня 1945 р., ухвалено домагатися автономії Пряшівщини, а до Праги виїхала була в цій справі 2 жовтня 1945 р. делегація в такому складі: голова УНРП В. В. Караман, секретар — др. Іван Рогаль, Ігор Левкевич, Петро Бабій і Віктор Заводський. УНРП сьогодні офіційним представництвом «українсько-руської» людності Пряшівщини.

Крім УНРП, тут діють ще т. зв. «Союз Молоді Карпат» (СМК), «Український Національний Театр» та всякі клюби й гуртки. Дня 21 і 22-го вересня 1946 р. відбувається в Пряшеві перший З'їзд Союзу Молоді Карпат при участі 389 делегатів із 13 районів Пряшівщини. З'їзд вибрав головою СМК д-ра Андрія Сушка, його заступниками — Уляну Шкурло й Андрія Савуляка. Генеральним секретарем вибрано Андрія Сопка. В Пряшеві працює «Український Національний Театр», який влаштовує свої вистави в міському театрі. Часто цей театр виїжджає і на провінцію. Рівночасно в Братиславі працює Українська радіосекція. Крім українських, відбуваються тут і окремі передачі в російській мові.

Відбудовується і українське та російське шкільництво, але ця праця йде дуже пиняво, бо немає достатньої кількості відповідних школих приміщень. Так, наприклад, в районах Межилаборці і Снина була при кінці 1946 р. 101 школа, але з них відремонтовано всього 10 шкіл, 70 потребують негайного ремонту, 10 цілком зруйновані, а решта не має взагалі жадного приміщення. В Свиднику зорганізовано інтернат, в якому приміщено 72 сиріт, батьки яких згинули від руки німецьких окупантів. В Пряшеві відкрито державний дівочий інтернат, директором якого є М. Д. Дубай. Педагогічний нагляд в інтернаті має Уляна Шкурло, вчителька учительської академії.

Побіч українських — і то в більшості тільки поформ — інституції засновуються паралельно й московські чи то «руські» інституції, які ведуть систематичну русифікаційну акцію. Особливу роль відіграє тут т. зв. «Русский клуб» у Бердеєві, що його відкрито 30 березня в приміщенні «Райкому» УНРП. Клуб уже почав свою діяльність улаштованням усіх імпрез. Часопис «Пряшівщина», який в останній час пишеться російською мовою з домішкою місцевого «наречия», вітаючи цей клуб, пише, що він буде «новим маяком нашої національної жізні».

З нагоди другої річниці існування УНРП відбулося 1 березня 1947 р. засідання пленуму УНРП, а

часопис «Пряшівщина» вийшов ювілейним виданням на 12 сторінок: в російській, чеській і словацькій мовах. Ані рядочка в українській мові! Так відбувається «український національний» рух на Пряшівщині. Все робиться згідно з гаслом: по-змісту — соціалістичне (читай московсько-большевицьке), по-формі — національне. Слово «український» залишається тільки як географічне поняття, без національного змісту. До цієї теми ще повернемось.

Із звітів та привітань на засіданні пленуму УНРП (за газетою «Пряшівщина» від 4 березня 1947 р.) довідуємося таке: зібрання почалось в год. 11.30 перед полуднем положенням вінка на пам'ятнику упавшим за «наше освобождення героям Красної Армії». Засідання відчинив голова УНРП В. В. Караман. Перша його думка й перше слово було присвячене «добрелій» советській армії — «визволительці» та «її геніяльному вождю генералісмусу Сталінові». Далі він говорив про «велику дружбу» слов'янських народів і кидав громами гніву на «фашистсько-шовіністичні елементи», які перешкоджують цьому «братанню». Тому ці елементи треба «радикально викорінити». Промова була прийнята під дирігентурою «великого старшого брата» «бурними аплодисментами». Із звіту секретаря довідуємося, що УНРП не с ще офіційно затверджена, але Словацька Народня Рада ставиться до неї дуже доброзичливо, хоч словацьке населення не дуже добрим оком дивиться на всю цю роботу. Із числа «Пряшівщини» за 12-е вересня 1948 р. довідуємося, що «словакські фашисти» побили 3-го вересня вікна в новозбудованій українській школі в селі Стройкові. Арештовані заявили на слідстві: «Ми поступаємо так з ненависті до українців». Часопис додав, що словацькі учителі підбурюють своїх учнів проти українських дітей.

Далі говорив начальник Реферату для українських шкіл В. П. Палишовський від імені 627 українських педагогів. Він сказав, що «после освобождення» 26.201 ученикам була дана можливість учитися «на родючому языке». Від імені товариства Духновича пленум вітав голова А. А. Фаринич, який домагався допомоги для товариства в його «культурній діяльності». Від молоді вітав з'їзд голова СМК др. А. Сушко. Голова товариства «Возрождення» в Празі Іван Мацінський сильно критикував «несерйозне» відносні часті нашої інтелігенції к общенародним проблемам. Натяк ясний. З'їзд бурхливими оплесками привітав цю промову... Від імені «Української Радіосекції» в Братиславі говорив «начальник» Андрій Рудловчак. Від Українського Національного Театру вітав з'їзд директор Ст. Бітнер. Після деяких інших привітань З'їзд рішив дати нагану тим, що не прибули на цей З'їзд і зробити «чистку», або словами З'їзду, «ізбавитися от всіх недоброжелательних елементов, цель которых направлена к тому, чтобы внутренно розлагать наш народ и пачкать его честное "імя". І в передовій статті «Пряшівщина» від 4 березня говориться про ці «антинародні елементи», що саботували працю УНРП і поширювали «необосновану ложь о целях і задачах УНРП». В цій статті голова УНРП В. В. Караман пише, що УНРП і в майбутньому піддерживатиме ЧСР, оськільки ця матиме ясні наміри давати українцям ті самі права, якими користуються чехи й словаки та в надії, що «ЧСР являється іскріннім другом братського нам Советского Союза». Чи не ясно? Свою статтю в російській мові кінчає Караман: «Да здравствует вечная дружба славянських наро-

дов! Да здравствует наш освободитель и защітник—могучий Советській Союз во главе с Генералісімусом Сталіном!» І на кінець: «Да здравствует» ЧСР з Бенешом і «наш народ» з УНРП на чолі.

Декілька заголовків з часопису «Пряшівщина» вкажуть нам характер «роботи», яку провадить там УНРП та її підбудівки. Ось вони: «Советская Армія — освободительница Европы!»; «Результаты выборов у Верховный Совет РСФСР»; «Советский асс — Иван Кожедуб» із підзаголовком «По слухаю 29 годовщину Советской Армии!»; далі: «Бардесвская молодь достойно отметила годовщину смерти Пушкина»; «Новый хор в Бардесве» (московський хор «Боян» під керівництвом П. І. Байчурова); «Удачный русский бал в Сніні», а потім на дві шпалти «Американскі землякі о нас», де подається за «Громадським Голосом» вістки, які цей передрукував із цієї ж газети. А на останній шпалті «Памятные дни недолі», де читаемо: «14. 2. 1943 части Красной Армии освободили Ростов на Дону от немецких захватчиков»; «15. 2. 1857 умер М. И. Глинка, великий русский композитор, создатель русской оперы»; «16. 2. 1942 умер И. М. Москвин, выдающийся деятель русского театра»; «18. 2. 1937 умер Г. Н. Орджоникидзе, выдающийся деятель большевистской партии», «Советского Государства»; «18. 2. 1933 речь Сталіна на I. Всесоюзном съезде колхозников — ударников»; «20. 2. 1819 «Основание Петербургского университета». Від 17. 2. зазначено ще про смерть на кострі Джордано Бруно—і тільки! Ні одної дати з української історії! Решту матеріялу творять всікі оголошення про репатріацію, оптацію і переселення «чехословаків граждан русской, української і белоруської національності», які мали перевідитися до 15 березня 1947 р. (а переселення до 10 травня 1947 р.), та всікі дрібні вістки місцевого характеру з домішкою пропагандивних клічів. Так виглядас одно число (від 20. 2. 48), всі інші подібні до нього. Часопис виходить два рази в тиждень: в четвер і в неділю. Відповідає за нього В. В. Караман.

В числі «Пряшівщини» від 4 березня 1947 якийсь др. Николай Бескід дас «Краткий історический очерк Пряшевщины», де, між іншим, читаемо таке: «Под словом «Пряшевщина» подразумевается украинско-русский этнос, находящийся в пределах настоящей Словакии». Ця назва, пише дальше автор, поширилася після Сен-Жерменського договору. «Політичні хитрості вдалося тоді розділити українсько-руський етнос за Карпатами на дві часті. З території, яка лежить на схід від ріки Уж, створилася «Подкарпатськая Русь», а остання частина українсько-руського населення на захід від ріки Уж була втиснута в рамки Словакії, і сам народ назвав її Пряшівщиною. Ця назва походить від міста Пряшів, культурного і духовного центру українців і руських (!)...». Ось вам окреслення «українсько-руського етносу» на Пряшівщині. Ко-

ментарі тут зайді. Хіба можна тільки спитати, чому тепер не об'єднано суцільної української території по обох боках Ужу одні цілісті? Чей же тепер уже не було «політичної хитрості» 1918 р., й бажання СССР, об'єднати всі українські землі був би ніхто не противився! Але тепер була інша хитрість: залишаючи цю національно і культурно відсталу частину українського народу у рамках ЧСР, «великий руський народ» і большевицька партія використовують її як свою далеко на захід висунену агенцію з метою з середини розкладати словацький народ, творити внутрішній фермент, який може давати причину «великому братові» втрутатися в справи «братнього слов'янського» словацького, а далі й чеського народів. Українська пряшівська спільнота в руках несовінських і неперебірливих агентів Москви, викнуочи роботу загарбницької Москви, стягає на себе несправедливо ненависть словацького народу, але це тим краще для Москви, бо коли українці з Пряшівщини виконають свою муринську роботу, Кремль кине на них свій гнів і прийде «взвільти» словаків так, як він «взвільив» усі інші слов'янські народи. Це повинні мати на увазі не тільки українці, але й словаки. Український народ хотів і хоче жити в добросусідських відносинах з словацьким народом, але те, що діється тепер на Пряшівщині, не робиться з його волі. Проблему української Пряшівщини зуміє він колись розв'язати в справедливий спосіб.

Ми вітаемо можливість національно-культурного розвитку наших братів на Пряшівщині, віримо, що й словацький народ не є проти цього. Бо кожний народ має право на власну культуру й свободу. Але теперішній розвиток на Пряшівщині не йде в дусі національного розвитку українства. Москва використовує його для своїх імперіялістичних цілей, тому цілий національно-культурний процес на Пряшівщині йде по лінії повної русифікації і большевизації українців. Крім згаданих уже фактів про конечність «чистки» в рядах національно-свідомих українських елементів, наведемо тут ще один маленький факт, дуже симптоматичний для тих відносин, які витворилися на Пряшівщині. В числі від 4 березня «Пряшівщина» читаемо таку замітку під заголовком «Проч со старимі чучелами!»: «Чоловік, який під час фашистського режиму «пугал» людей «оригінальними» вигуками «Ідіть до Сталіна, він вам поможе», сьогодні в народно-демократичній державі сидить на своєму теплому й вигідному місці. Недавно на зібранні СК Русь у Межилаборцях на запит, чи писати протокол, чи «записницю», відповів: «Ідіть до чорта з вашою рускостю! Добрянський уже давно здох, а Вацлавський нічого доброго для нас не зробив». Часопис накидається з лайкою на цього українського патріота й бажає його покарання, але ми певні що таких національно здрово думаючих є більше й вони врятують нашу Пряшівщину від русифікації і большевизації.

Героїчна доба, в передовій стежі якої знайшлася, завдяки глибині свого переродження, Україна, гряде! Чуємо її непереможний могутній хід. Бачимо ввесь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовості...

Через свою експонованість проти найбільш активної цитаделі старого матеріялістичного світу — Москві, Україна стягає на себе головну боротьбу за новий світ і з повноти напруження цієї боротьби черпає свою духову міць і своє провідництво.

О. ОЛЬЖИЧ.

Італія по війні

(Розвиток італійських політичних відносин)

Щоби зрозуміти краще теперішні італійські політичні відносини, треба запізнатися з політичним станом, який утворився в Італії після закінчення війни в Європі, себто після капітуляції гітлерівської Німеччини на весні 1945 р. Як майже в усіх європейських країнах, що знаходилися під німецькою окупацією, так і в Італії діяли «комітети національного визволення», які через свої військові органи кермували партизанською боротьбою проти окупаційної влади. Силою речей після звільнення окремих країн від німецької окупації вони ставали в них національною владою.

Тут уже накоротко перед упадком фашизму 25 липня 1943 року деякі протифашистівські партії порозумілися між собою і устійнили спільну акцію проти фашистівського режиму, організуючися в комітеті національного визволення. Після заключення перемир'я 8 вересня цього ж року і переходу уряду Бадолія на бік союзників, акту, який спричинив окупацію північної й середньої Італії німецькими збройними силами, цей комітет національного визволення почав військову дію проти німецької окупації при помочі зорганізованих партизанських частин. Цю партизанську акцію він вів спільно з тодішнім урядом маршала Бадолія, що доконав був державного перевороту і підписав перемир'я з союзниками. З того ж моменту почалися і політичні контрасти між комітетом національного визволення, згл. більшістю партій, що його складали, і урядом Бадолія. Ці контрасти повстали на тлі різниці в поглядах на будучу форму італійської держави і ворожості тих партій до самої особи короля Вітторія Емануеля III., якому закидувано допущення фашизму до влади в 1922 році, вдержання його при ній понад 20 літ і відповідальність за втягнення Італії до війни по стороні гітлерівської Німеччини проти волі італійського народу та за теперішню національну катастрофу як наслідок програної війни.

Перша фаза цього конфлікту позначилася димісією Бадолія (зараз після заняття союзниками Риму на початку червня 1944 року), перебранням державної керми комітетом національного визволення і відходом короля до приватного життя та переданням ним королівських прерогатив синові Умберто-ві, князеві Піемонту, який прибирає називу «Люоґотененте дель Ре» (заступника короля). Шефом уряду став відомий і заслужений політичний діяч передфашистівської доби і голова центрального комітету національного визволення та водночас тодішній голова так зв. демократичної партії праці — Іваное Бономі. Урядову коаліцію складали такі партії: християнська демократія, ліберальна партія, демократична партія праці, так зв. партія акції, соціалістична і комуністична партії. Три останні засадничо республіканські.

Акція уряду паралізувалася існуючим глибоким ідеологічним конфліктом між партіями з тенденцією монархічною і республіканською. Республіканські партії домагалися підготовки і переведення народного референдума (голосування), яке вирішило б питання устрою держави. Спираючися на менш-більш загальне негодування проти короля, вони розрахували на перемогу республіки в тому референдумі. За республіку вони і провадили посилену пропаганду. Бономі старався злагіднити устроєвий конфлікт, ставлячи найбільш безпосереднім і пекучим завданням уряду боротьбу з німецькою окупацією, під якою тоді ще знаходилася вся північна Італія (друга половина 1944 року), наладнання якнайкращих відносин з союзниками і моральну та матеріальну відбудову країни. Бу-

дучи зв'язані міжпартійною угодою, складеною ще за уряду Бадолія, яка зобов'язувала відложить на пізніше вирішення питання державного устрою, та нехітто союзників до евентуальної зміни існуючої монархічної форми держави, республіканські партії мусіли зрезигнувати з дбамання негайног переведення устроєвого референдума.

Атмосфера силуваної співпраці урядових партій триває і за уряду Паррі, який наступив після димісії Бономі на початку 1945 року, накоротко перед закінченням війни в Європі, і тривав кілька місяців. Не оправдалися надії певної частини італійської публічної опінії, що палкому республіканцеві й визначному шефові партизанської боротьби вдастся лише поборювати труднощі моменту (Паррі був тоді членом незначної партії акції). Проти нього звернулося вістря ворожості правих партій, які не брали участі в урядовій коаліції, зокрема монархічної італійської демократичної партії та щойно тоді повсталої нової партії „Uomo Qualunque“, («звичайної людини»). Коли до Бономі ставилася вороже лівиця, закидаючи йому повільність у здійсненні урядової програми та поблажливість супроти фашистівських елементів і його монархічні, хоча і публічно не виявлювані, переконання, — так уся урядова акція Паррі стала предметом острої критики з боку вищезгаданих правих партій та навіть центральних партій, учасників урядової коаліції, як напр.: ліберальної партії, демократичної партії праці й християнської демократії.

Уряд Паррі, передусім в його кінцевій фазі, позначився глибокою кризою, у висліді якої Паррі здимісіонував і керму уряду переняв провідник християнської демократії Альчіде де Гаспері, якому її вдалося вдергати до цього часу. Де Гаспері, без сумніву, одна з визначніших політичних особистостей теперішньої Італії. Це, передусім, гнучкий тактик і мистець в полагоджуванні партійних контрастів. Ці свої здібності він не раз успішно використав за час своєго кермування італійським урядом.

Першу кризу уряду де Гаспері викликало виповідження лівими партіями уже згаданої міжпартійної угоди, так зв. «устроєвої передишки», на основі якої народний референдум в устроєвому питанні відложене на посвінений час, коли ціла італійська національна територія буде звільнена від німців і коли всі італійці зможуть в ньому взяти участь. А що війна в Європі була вже закінчена (це був кінець 1945 р.), лівиця рішуче настоювала на потребі підготовлення і переведення референдума. Врешті на те погодилися центральні партії, учасники урядової коаліції (ліберальна партія, християнська демократія і демократія праці), ухвалено окремий закон у справі референдума і рішено відбити його 2 червня 1946 року.

Почався період пропагандистської кампанії, яку з великим запалом провадили республіканські й монархічні партії та групи. Тоді й почали деякі партії переживати внутрішню кризу, спричинену поділом думок їхніх провідних кіл щодо устроєвої форми держави. Поминаючи глибоку ідеологічну кризу, яка точила організм італійської соціалістичної партії її до якої ми повернемо далі, поважної устроєвої кризи зазнала християнська демократія і ліберальна партія. Зокрема в першій проблемі державної форми була предметом довгих і академічних дискусій її проводу, дискусій, які згодом перенеслися і на партійні низи, витворюючи республіканську і монархічну тенденцію в партії. До зудару між цими двома тенденціями прийшло

на конгресі партії, що відбувся накоротко перед реченицем референдума. Офіційну перемогу осягнула республіканська течія, бо за нею заявила більшість делегатів на цьому конгресі. Хоча сам Де Гаспері, як провідник партії, офіційно не висловлював свого погляду у устроєвому питанні, — то з його поконгресових публічних промов відчувалися його симпатії до монархії.

В ліберальній партії існували три течії щодо устроєвого питання: монархічна, республіканська і, так би сказати, нейтральна, яка вважала неважливим офіційне становище партії в тому відношенні й лишила свободу вибору членам партії: монархія чи республіка, кладучи натиск на питання свободи і порядку, які держава, без уваги на її монархічну чи республіканську форму, має гарантувати своїм громадянам. Однак більшість делегатів на конгресі партії, що відбувся майже рівночасно з конгресом християнської демократії, висловила свої монархічні переконання. Але цей факт не зобов'язував партію заняти офіційне становище в устроєвому питанні, яке залишено справою особистого переконання кожного члена партії. Інші партії, як демократія праці й так зв. «звичайна людина» (Уomo Квалункве), устроєвого питання офіційно навіть не підносили, хоча було загально відомо, що в партії «Уomo Квалункве» переважала монархічна течія. Принципово монархічними партіями були італійська демократична партія і так зв. блок свободи, а республіканськими чисельно незначна партія праці, історична італійська республіканська партія (традиція Мацині) і, розуміється, італійська соціалістична і комуністична партії. На початку травня 1946 р. абдикував король Вітторіо Емануеле III. в користь сина, який засідає на королівській троні як Умберто II. В зв'язку з тим фактом республіканські партії ще більше посилили кампанію проти монархії й нового короля.

В атмосфері розгарячкованих партійних агітацій зблизився день референдума, 2 червня 1946 р. Цілий день 1 червня було заборонено всяки віча, щоб дати голосуючим змогу спокійно приготуватися до акту голосування, який мав бути актом свободної людської совісти і переконання. Сам день голосування пройшов спокійно, майже без ніяких інцидентів, в якому понад 24 мільйони італійців сповнило свій громадський обов'язок. По кількох днях уряд подав до відома висліди голосування, яке принесло перемогу республіці з більшістю майже 2 мільйонів голосів. Король Умберто II. зараз залишив Італію в призначенні до Португалії. Потім Найвищий Суд Справедливості (Alta Corte di Giustizia) спровідив висліди голосування і з малими виправками в користь монархії їх оголосив окремим актом. Це був акт легалізації новородженої республіки. Референдум виявив, що населення південної Італії, починаючи від Риму, в переважаючій своїй більшості голосувало за монархію, а населення північної Італії голосувало натомість за республіку. В деяких містах південної Італії, як Неаполі й Палермі та на Сицилії відбулися монархічні демонстрації, які могли б бути прибряті загрозливих форм, якщо б самі провідники монархічного табору окремою відозвою не закликали бути демонстрантів до спокою. В тій відозві вони говорили, що понад монархією є батьківщина і в ім'я її добра треба респектувати нововстановлений лад.

Водночас з референдумом відбулися теж політичні вибори, себто вибори представників до Законодавчих Зборів — конституанті. Перемогу в цих виборах осягнула християнська демократія, здобуваючи 8 мільйонів голосів. По ній слідують щодо числа здобутих голосів соціалісти, комуністи, «квалунквісти» (згадана партія звичайної людини), національний демократичний союз (різні ліберальні групи), монархічний фронт свободи, історичні республіканці та інші партії й групи.

Несподіваний виборчий успіх мали «квалунквісти», нова партія, що тоді мала за собою ледве

один рік життя. Це найбільш права партія в італійській конституанті, хоча правиці в італійському парламенті ще немає. Правицю в парламенті передфашистського періоду складали різні націоналістичні групи і середовища (дещо з них пізніше заабсорбував фашизм). Квалунквісти по темпераменту, напруженності патріотичних почувань і розумінні італійських національних інтересів — це націоналісти передфашистської доби, хоча своєю ідеологією і програмою вони є дещо відмінні від їхніх духових попередників — націоналістів. За свою доктрину вони приняли лібералізм в деякій мірі ще ширший від лібералізму історичної італійської ліберальної партії (традиція Кавура), якої духовим провідником є відомий в цілому світі італійський філософ (так зв. філософ свободи) Бенедетто Кроче. Ідеалом «квалунквістів» є «адміністративна» держава, якою мали б правити добри адміністратори і знавці окремих державних справ, а не монопартійний чи партійно-коаліційний уряд, зложений з можливо добрих партійних провідників і, в гіршому випадку, з партійних демагогів, але з некомпетентних і нездібних міністрів. В «адміністративній» державі не мали б місця дивовижжа, що, напр., на становищі міністра справедливості стоять людина з технічною освітою замість доброго юриста чи досвідченого судді, або на пості міністра фінансів чи скарбу філософ і т. д. Меншість правдивим взірцем «адміністративної» держави для «квалунквістів» є Швейцарія і Сполучені Держави Америки. Ця партія ще не має доказано виробленої програми, і соціологічно не можна її докладно окреслити: вона не є в певному значенні тих висловів ані правою, ані центровою, ані лівою партією, бо не ставить собі за ціль організувати якусь одну соціальну верству, тільки всіх італійських патріотів. Вона є радше політичним рухом, ніж партією. Але, як згадано вище, вона ще є в стадії програмового шукання. Свій виборчий успіх вона завдячувала негодуванню поважної частини населення проти 6-ти партійної урядової коаліції, її нерішучності й невміння опанувати існуючий хаос у всіх ділянках національно-державного життя, а зокрема в ділянці економічній і в адміністрації публічної безпеки, і, врешті, — своїй відвазі одверто критикувати політику окупантів потуг супроти Італії.

Коли йде мова про виборчий успіх християнської демократії, то вона його завдячувала довірю до неї середніх верств суспільства, які в її силі бачили гарантію внутрішнього ладу і соціального миру, їх страхові перед крайньою лівицею, передусім комунізмом, та впливом католицької церкви на народ, а зокрема на селянство. Соціалісти і комуністи найбільше голосів одержали в промислових центрах північної Італії (Міляно, Туріно та інші). Також певні дрібноміцянські круги віддали свої голоси за соціалістів.

Після проголошення республіки зібралася конституанта і вибрала першого президента італійської республіки в особі відомого знавця карного права Де Ніколя — людини мало відомої в італійській політці й майже зовсім невідомої закордоном. Де Ніколя, ліберал по політичним переконанням, не був членом ніякої існуючої партії. Певний час, перед приходом фашизму до влади, він був президентом італійського парламенту і виявився зручним керманичем парламентарних засідань. Ця його прикмета і офіційна нез'язкість партією були вирішальними у виборі його на голову держави. Більшість партій вважала його найбільш придатним на цей пост, бо визнала в ньому людину, що респектуватиме рішення парламенту і гру партійних сил у ньому. Вважали його теж за слабою людиною, щоб важилася скористати з своїх президентських прерогатив і накинути часом свою волю парламентові.

Ставши президентом, де Ніколя доручив Альчідові де Гаспері, як представникові найчисленнішої парламентарної групи і побідою у виборах

партії, створити перший уряд республіки. Намагання Де Гаспері сформувати уряд на ширшій базі — також з участю, крім соціалістів і комуністів — чергових переможців у виборах, — лібералів та інших центральних груп не увінчалися успіхом через відмову цих останніх брати на себе урядову співвідповідальність та їхне рішення виконувати завдання опозиції в парламенті. Таким чином, де Гаспері мусив обмежитися до створення уряду з соціалістів, комуністів і історичних республіканців. Ці останні згодилися на участь в уряді по довших переговорах і по принятті поставлених ними умов, що конкретизувалися в їхніх домаганнях видати гострі закони в обороні республіки та віддалити від збройних сил і державної адміністрації нелояльні супроти республіки монархічні елементи. На пост міністра скарбу по-клікано відомого економіста, ліберала Корбіно, який взяв участь в уряді в характері незалежного, не маючи до цього мандату від своєї партії.

Уряд де Гаспері поставив собі за найважніше завдання докласти всіх зусиль для поліпшення міжнародної позиції Італії й для її економічної відбудови. Господарську відбудову треба було почати від оздоровлення державних фінансів, вжиття різучих заходів з метою здергання інфляції, що грозила цілковитим упадком ліри, поліпшення транспортних і харчевих відносин тощо. Здійснення економічної програми уряду утруднювало той факт, що оба економічні міністерства, себто міністерства скарбу і фінансів, не провадили узгідненої фінансово-економічної політики. Керма міністерства скарбу була в руках Корбіна, визнавця ліберальної економії, а міністерством фінансів керував визнавець економії плянової, комуніст Скочімарро, і силою такого стану речей кожний з них здійснив свою окрему політику.

Корбіно розумів, що передумовою оздоровлення державних фінансів була стабілізація ліри, отже спинення інфляції, проти якої треба було боротися всіма засобами економічно-фінансової політики. Держава мусіла в першу чергу здергатися від друкування нових паперових грошей, щоб не збільшувати їхню кількість в обороті і таким чином не викликати підвищення цін на продукти та тим самим ще більше обезцінювати ліру. Бо, при зрозумілій невистачальній кількості продуктів у час війни чи безпосередньо по ній, чим більше грошей с в обороті, тим вищі є ціни на продукти, отже і тим менша вартість грошей. Засобами протиінфляційної політики Корбіна були: зменшення державних видатків, що, між іншим, потягав за собою також редукцію персоналу в державній адміністрації, побільшення державних приходів, зокрема через підвищення різного роду податків, і затягнення внутрішніх та зовнішніх позичок. Хоча Корбіно і є прихильником ліберальної економії, то в своїй економічній політиці він посвячував її засади вимогам державної інтервенції й контролю в тих галузях економічної діяльності, в яких та інтервенція і контроля були необхідні.

Скочімарро, натомість, обстоював потребу зміни валюти, при чому можна би ствердити висоту приватного багатства і належити відповідні податки на багатство, набуті в недозволений спосіб під час війни; він зайняв становище проти зменшення державних видатків, бо ця міра кинула би на брук поважнє число матеріально залежної від держави урядичної й робітничої верстви, та настоював власне на підвищенні платень робітникам і урядовцям. В економічних, продукційних і фінансових умовах, в яких знаходилася тоді й також тепер Італія, здійснення такої політики, а зокрема підвищення платень, не опиралося на здорових економічних передпосилках і могло тільки створити ще країні передумовини для інфляції. Ще свіжі приклади валютових катастроф Греції й Мадярщини були остерігачами для провідних економічних кіл Італії. Ці самі кола сумнівалися також, щоб зміна валюти могла врятувати ліру від обезцінення і спричинитися до економічної стабілізації країни,

бачачи на французькому валютовому досвіді, що виміна франка не вистарчала для оздоровлення економічних відносин Франції, яка ще і тепер борсається в економічних труднощах. Почата соціалістом Блюом і продовжуваючи його наслідником Рамадье політика цін, що виявляється в постепенному знижуванні цін на продукти (перша міра заряджувала 5%-ове зниження), і рішучий спротив того ж самого Рамадье домаганням синдикатів підвищити платні, с якраз протиінфляційними мірами, які в Італії поручувані й, коли тільки можна було, примінювані ще літом і осінню 1946 року лібералом Корбіно, давали долатні результати. Самою політично-доктринерською демагогією, якою користуються в кожній країні комуністи, не можна роз'язувати складних проблем фінансово-економічної політики. В економіці успішні є економічні міри, які, не творячи хвилевого враження, що ніби положення крашає, як це може бути в випадку піднесення платень, і що с властиво тільки самообманом — створюють передумови для фактичного покращання, хоча і за ціну початкової важкої самопосвяти продукуючих верств населення. Демагогією, отже, була пресова і парламентарна кампанія італійських комуністів проти політики Корбіна. Вона була тільки однією з аспектів їхньої акції, спрямованої до хаотизації соціального і економічного стану країни, щоб при тому реалізувати свої відомі політичні цілі. Ця акція комуністів спричинила була кризу уряду, яка кінчилася дімісією Корбіна і заступленням його християнським демократом Бертоні, який, зрештою, точно здійснював програму свого попередника і тим гальмував інфляцію.

Це був період паризької мирової конференції, яка радила над мировими договорами з Італією, Фінляндією, Румунією, Мадярщиною і Болгарією. Зaproшені було теж італійський уряд вислати делегатів на цю конференцію і висловити свій погляд у справі італійського мирового договору. Очолював делегацію сам шеф уряду де Гаспері. Найбільш спірними точками цього договору між союзським чи так зв. слов'янським і англо-саксонським блоюком був Тріест і справа італо-югослав'янського кордону взагалі. Спочатку італійська комуністична партія одобрювала югослав'янські домагання Тріесту і Венеції Джюлії, якраз земель, за відзискання яких Італія була вступила в першу світову війну по стороні західніх союзників. Коли така непатріотична поставка комуністичної партії почала віддаювати від неї її членів, вона, з метою рятувати комунізм в Італії, мусіла змінити цю поставу і визнати занадто надмірними югослав'янські територіальні домагання, обстоюючи думку компромісу і полагодження італо-югослав'янського територіального спору урядами обох заінтересованих країн. Все ж таки італійські комуністи не відмовилися від саботування акції де Гаспері на мировій конференції в користь злагодження мирових умов, які конференція накидувала Італії, закидуючи їйому прислужництво англо-американському капіталізму тощо, що, зрештою, і тепер з аргументом їхньої кампанії проти всього того, що наближає Італію до англо-саксонських потуг.

Важним фактом внутрішньої політики повоєнної Італії була криза італійського соціалізму, що після знесення монархії й встановлення республіканського ладу ввійшла в невідічному стадію і що була одною з головних причин останньої кризи італійського уряду і його переформування. Криза с спільним явищем європейського соціалізму взагалі, але італійський соціалізм її значно глибше пережив. В Італії, як, зрештою, всюди, вона мала засадничий характер і виявилася в ідеологічно-програмових і тактичних розбіжностях провідних кіл соціалістичної партії. Центральною проблемою, яка їх різнила, було відношення до італійської комуністичної партії. Одні, очолювані Ненні, були за тісну співпрацю з комуністами і приневолили партію заключити з ними так зв. «пакт акції», що зобов'язував обидві партії до спільного діяння на

терені конституанти і в уряді й навіть припускали, як черговий етап тієї співпраці, злиття між ними і створення одної робітничої італійської партії, — другі, під проводом Сарагата, були за повну незалежність соціялістичної партії, за її демократичний характер і за демократичну методу її акції. Перші, так зв. «фузіоністи», не скривалися зі своїми змаганнями до «влади робітничої кляси». Ненні в одній своїй публічній промові це ясно назначив, чим був застрашив і відвернув від соціалізму симпатизуючу йому певну частину дрібноміщанства. У висліді тієї кризи прийшло до розпаду соціялістичної партії на дві фракції: «фузіоністичну» під назвою італійської соціялістичної партії й автономістичну під назвою соціялістичної партії італійських робітників. Таким чином, існують тепер в Італії дві соціялістичні партії. Новстворена ситуація змусила Ненні, що займав в уряді пост міністра зак. справ, податися до димісії і тим самим відкрити урядову кризу.

Розкол у соціялістичній партії і димісія Ненні сходилися з візитою де Гаспері в Вашингтон (післякотик січня ц. р.). Американський уряд прийняв де Гаспері з величними почестями, а в численних американських містах відбулися проіталійські маніфестації. Цими спеціальними виявами приязні до Італії вінсінтонський уряд хотів підкреслити її велике політичне і стратегічне значення в середземноморському басейні, який сьогодні для Америки представляє життєвий інтерес, що засвідчує теперішня політика Трумена економічної й мілітарної допомоги Греції й Туреччині. Візита де Гаспері осягнула позитивні результати: американський уряд мав приобіцяти своє попереднє італійським домуаганням ревізії мирового договору, допомогти Італії відискати належне місце в міжнародній політиці й, що найважніше тепер, дати їй допомогу в її економічній віdbudovі. Ця остання конкретизувалася відразу в уділенні Італії позички 100 мільйонів доларів і посиленні довозу харчових продуктів. Комуністи і соціялісти «фузіоністи» повели пресову кампанію проти де Гаспері, обвинувачуючи його в намаганні «запродати Італію американському капіталізму» тощо. Ці обвинувачення з боку партії, які ділили з де Гаспері урядову співвідповідальність і які водночас були в опозиції проти цього самого уряду (яка нелогічність!), були, побіч розколу соціялістичної партії, другою головною причиною урядової кризи.

По своєму повороті з Америки де Гаспері здімісіонував. Але президент республіки знову доручив йому створення нового уряду. Наміром де Гаспері було створення уряду на ширшій базі, з участю майже всіх партій. Але з уваги на відмову центральних і правих партій взяти в ньому участь, він мусів обмежитися до сформування урядової коаліції тільки з представників християнської демократичної партії, соціялістів «фузіоністів» і комуністів. На становище міністра закордонних справ покликано незалежного графа Сфорца, а міністром національної оборони став незалежний Гаспаротто.

Першим актом нового уряду було підписання мирового договору 10 лютого ц. р. Хоч умови цього договору с дійсно дуже важкі для Італії, але уряд його підписав з того мотиву, щоб вивести Італію зі стану окупованої країни і відискати свою свободу діяння у внутрішній і зовнішній політиці. В цілій країні відбулися демонстрації проти несправедливого і важкого договору. Також законодавчі Збори — конституанта однодушно запротестувала проти нього, узaleжнюючи його евентуальну пізнішу ратифікацію від ревізії деяких його клявзуль, зокрема колоніальних, військових і економічних, що їх, побіч клявзуль територіальних, італійський народув уважає спеціально важкими.

Теперішній уряд де Гаспері ставить собі програму продовжувати зусилля в напрямі віdbudovі національної економії й розвивати дипломатичну акцію з метою включити Італію в міжнародне

життя в якості підмету міжнародної політики. Щодо економічного стану країни, то він є дуже важливий і для його покращання потрібні відповідні рішучі заходи з боку уряду та здисциплінованість і самопосвята всіх працюючих верств народу. Центральним питанням у комплексі всіх важких економічних питань, перед якими стоїть тепер італійський уряд, є проблема стабілізації ліри, якої сила закупу в останніх часах сильно зменшилася. Передумовами стабілізації є, очевидно, побільшення продукції, зменшення видатків і збільшення приходів держави, внутрішній зовнішні позички, репресія спекуляції й, передусім, здисциплінованість народу і його віра у вартість ліри. Цей психологічний момент, яким є довір'я, відіграє дуже важливу роль в стабілізації валюти. Бо коли його немає, посадачі великої кількості обезценених паперових грошей стараються якнайскоріше їх позбутися, закуплюючи якісь реальні добра або вартісну чужу валюту, і тим тільки спричиняються до ще більшого обезценення національної валюти. Між іншим, уряд прийняв міри з метою поборювати ріст цін і вже зарядив зниження їх на деякі продукти. Але як раніше, так і тепер швидке і успішне здійснювання урядової програми стрічає перешкоду в самій структурі уряду, зложеного з партій, яким, з уваги на їх глибокий ідеологічний антагонізм (напр., між християнською демократією і комунізмом), надзвичайно важко знайти спільну мову у вирішуванні різних актуальних економічних, соціальних і політичних питань.

Але тільки власними засобами італійський народ не зможе створити собі нормальних економічних умовин. Йому потрібна поміч закордону як у сирівцях, яких Італія позбавлена самою природою, так і в капіталах, щоби фінансувати віdbudову італійського промислу. Дуже обтяжус теперішню ситуацію Італії також масове безробіття, яке ілюструють такі застрашуючі цифри: с тепер в країні офіційно зареєстрованих у бюрох праці 2 мільйони безробітних між 10 і 60 роком життя і біля 3-х мільйонів незареєстрованих. Назагал статистика начислас зараз в Італії 5 мільйонів офіційних і неофіційних безробітних (себто 16% населення між 10 і 60 роком життя с без праці!). Коли взяти під увагу постійний демографічний ріст, густоту населення (148 мешканців на одному квадратному кільометрі), і убогість національної території, стає ясним, що Італія не буде в стані ні в ближчому ні в дальшому майбутньому розв'язати проблеми безробіття. Розв'язати його зможе тільки масова італійська еміграція на позаєвропейські континенти та еміграція до деяких європейських країн. Якщо б Італія не одержала закордонної допомоги і якщо б не відчинилися двері інших континентів для італійської еміграції — два вирішальні чинники для економічно-соціальної стабілізації країни — вона могла б згодом знайти в катастрофальному економічному положенні.

Якщо б Італія не одержала закордонної допомоги і якщо б не відчинилися двері інших континентів для італійської еміграції — два вирішальні чинники для економічно-соціальної стабілізації країни — вона могла б згодом знайти в катастрофальному положенні.

Щодо відносин між заходом і сходом, від яких зараз стоять в тісній залежності всі проблеми міжнародної політики, італійська офіційна політика виявляє тенденцію бути нейтральною, вважаючи однака, що усунення антагонізму і нав'язання співпраці між західними демократіями і советами лежить в інтересі Італії. Ілюструє таку тенденцію недавнє інтерв'ю італійського амбасадора в Вінсінтоні Таркіяни з одним американським журналістом. На запит цього журналиста, чи Італія бажала би мати того рода поміч від Америки, з якої користуються Греція і Туреччина, Таркіяни відповів, що Італія потребує лише економічної помочі, а не політичної. Але більша частина італійської публічної опінії є тієї думки, що в спорі між заходо-

дом і сходом місце Італії є по стороні заходу, якого сама Італія є життєвою частиною. Ця опінія засобі справу, що розчислювати на задержання нейтральності у випадку збройного зудару між заходом і сходом було б звичайно утопією, бо саме стратегічне положення Італії виставляє її на неминучість стати театром війни між воюючими сторонами. Що більше: ця опінія виходить з тих

міркувань, що включення Італії в західній блок принесе їй і безпосередні матеріальні користі, які, як уже досі факти підтвердили, можуть прийти тільки від заходу, а зокрема від Сполучених Держав Америки. Коли італійський народ стане перед конечністю остаточного вибору, то його добрий змисл і його інтереси 颤кажуть йому вибрати захід!

Б. КОСАРЕНКО-КОСАРЕВИЧ.

Східня Європа в призмі книжкових появ ЗДА*)

(Продовження.)

VIII.

«І якщо наш народ с деколи під впливом ворожих радіовисилань, то факт, що він може свободно слухати їх, відзеркалює його здоровий стан духа, якого не найти в Росії, де урядував потрібним сконфіскувати всі радіоприймачі у цивільних громадян вже впрожовж перших тижнів війни.»

Я не хочу тим сказати, що американська мораль вища від російської. Я хочу лише підкреслити факт, що ми можемо високо держати наші голови в належній самопощані.»

Один кореспондент, що перебував у Москві в той час, коли німці стояли перед воротами і їх вступ до міста вважався майже певним, розповідає, що тоді діялось в Москві:

«Населення почало нищити все, що могло свідчити про його симпатію до партії. По вулицях валались ордени Леніна, викинені їх носіями. Всюди палено портрети Леніна, Сталіна, Молотова та комуністичні книжки так комплектно, що деяких з них дотепер не можна дістати, бо уряд з браку паперу не друкує нових видань. Німці видали листочки не тільки з колишніми випадами Черчіла проти большевиків, але й проти юдів. Та не тільки німецька пропаганда була причиною і відповідальною за вибухлий антисемітизм в Москві, спричинилася до того і російська пропаганда. Бо щоб підняти патріотизм в російському народі, большевики відновили популяризацію царської історії і царських героїв, генералів та царів, які в минувшині боролись проти ворогів в імені святої «матушки Россії». «Ми знаємо, — говорив один промінентний большевик, — що народ бореться не за комунізм, а тільки за Росію». І большевики капітулювали це. Але така расова гордість іде двома дорогами: бо як ви переконаєте народ, що його надзвичайний вияв героїзму є зумовлений посіданням слов'янської крові, тоді він робить логічний висновок, що не все є в порядку у кожного, хто не має подібного щастя. Отже, популяризація середньовічних слов'янських багатирів мусила обов'язково викликати й гнів на юдів. Як хто виступав в тих днях з патріотичною промовою, тоді з товпи виривались крики: «Що це з вами? Невже ви юди?»

Ось що врятувало Москву: ненависть до німців була більша, як до большевиків. Уряд дав дозвіл і зарядив продажу всіх товарів без обмеження, бо коли мала власті Москва, то ліпше, щоб товари були поміж народом, як в руках німців. Населення кийнулось з таким поспіхом скуповувати продукти і речі, що не мало часу на бешкети й революцію. Запріваджено восниний наглий стан. Факт, що Сталін залишився в Кремлі, хоч уряд перенісся був до Куйбишева (Самари).

Про московську паніку ніде не писалось, і вона забулася. Слід її залишився лише в поговірках. Ті, що залишилися, дорікають тим, що повітали: «Ви є живтій, інакше ви б не втікали». На це від-

повідь: «А ви германофіл, тому ви й залишались». Можливо, що і в Лондоні та в Нью-Йорку були б подібні паніки, як би німці опинились на 17 миль від них. Але, — завважує Уайт, — тільки в Москві і в Росії НКВД слідить ще й тепер за тим, щоби ніхто не згадував занадто вільно про паніку в Москві».

IX.

Уайт прилучився був до партії кореспондентів, що дістала дозвіл оглянути новостворену базу американських літаків на Україні. В дотичному договорі про влаштування бази на Україні мусили американці згодитися на домагання совстів щотижня збирати і спалювати всі американські газети і журнали, з яких ні один примірник не міг попасти в руки довкружнього населення. Це вважалось великою уступкою совстів, що американським летунам дозволено було мати стосунки з українським населенням. Але даймо слово самому Уайтові.

«Я бажав поїхати туди, бо дуже цікавився Україною. Сов. Союз на захід від Уралу є майже такий великий, як решта Європи з приблизно стількома ж народами-расами. На півночі живуть москалі-росіяни, що з відносно високим ростом і русяві, забарвлени, як німці та скандинавці.

На півдні найбільшою меншістю є майже 40.000.000 українців. Їх мова різничається від російської настільки, як еспанська від італійської (вони можуть порозуміватися, коли розмовляють поволі). Подібно до латинців, вони є наглядно менші ростом і темні.

Москалі будують звичайно свої domi з дерева або блокові, або такі, як в Персії чи Швеції. Але на півдні domi більше подібні до domів в Італії та Еспанії — вибілені, з солом'яними дахами. Хлопці розказують мені про одне місто в Сибіру, заселене пів-на-пів москалями й українцями десять років тому. На одному кінці бачиш веселі domi українців, з білими стінами, квітами і т. д., на другому кінці — понурі, некрашені дерев'яні domi москалів, тільки з картоплею, що росте кругом.

Самостійницький рух ніколи не припинявся на Україні, хоч обидві раси з зараз тісніші, як коли-небудь в історії.

Німці окупували Україну в першій світовій війні і по революції 1917 року організували незалежну українську державу при поважній підтримці народу. Во большевизм ніколи не був сильним в Україні, яка старалася відірватися від Москви і доставляла багато рекрутів до більших армій, що боролися проти большевиків. Українців переможено тільки по роках завзятої боротьби. Вони також спротивлювалися колективізації землі, і сотні тисяч українців арештовано й вивезено як кулаків.

Коли німці прийшли знову в 1941 році, вони не лише привели з собою священиків, але багато інших українців і знову викликали сепаратистичний рух, рекрутуючи українську міліцію з-поміж противосійських та противосетських Квіслінгів.

Німці почали касувати колективні господарства і відновляти приватну власність. Вони поводились

*) Гл. „ОРЛИК“ Ч. 5 і 6.

не зле з українцями, ба навіть в порівнянні з іншими частинами Сов. Союзу їх протеговано. Але час-від-часу залізний кулачок виринає з-під оксамітної рукавички.

Німці прийшли до кожного села рекрутувати робітників на службу Райхові. Назверх це не мало бути насильним, але тому, що мало кандидатів зголосилося добровільно, то з'явилися козаки-квіслінги і постаралися за потрібну кількість «добровольців».

Наприкінці окупації населення куди більше ненавиділо козаків-квіслінгів, ніж самих німців. Тоді квіслінги посварились з німцями і в деяких околицях боролись вони і проти вермахту і проти червоної армії.

Все ж таки більшість населення була лояльною до Сов. Союзу, хоч трубо встановити, яка це більшість. Червона армія поставилась по своєму повороті на Україну ліберально до населення, яке мусіло стикатись з німцями впродовж окупації. Багато відкритих церков одержало дозвіл залишитись, а навіть деякі приватні склепи продержались місяцями, доки совети не наладили власної про дажі.

Правда, багато українців, які співпрацювали з німцями, опинилися на третьому степені з вислідом, що багато квіслінгів розстріляно, а безчисленні маси інших засуджено на 10 років примусових робіт без права листування. Наприкінці офензиви росіянни полонили цілі полки українців в німецьких уніформах.

Взагалі, ставлення червоної армії до своїх вояків, що здаються в полон, є подібне до ставлення японців, і тому, хто, визволений з полону, ніхто не плете трояндowych вінців, не виявляє симпатії до нього».

Впродовж своєї подорожі по Україні журналисти зустрічали багато вояків червоної армії, які жебрали від хати до хати харчі. Запитувані пояснювали, що вони попали в полон до німців, а потім звільнені були росіянами, але їх справа ще не вирішена.

Немає сумніву, що правда, що більшість українців ненавидить німців.

Немає також сумніву, що росіяни, як народ привілейований в своїх правах, ніс головний тягар війни. На їх землях німці поводилися з більшою brutalністю. Також ентузіазм росіян до війни був більший, як у інших советських народів.

Советський Союз охоплює (як і царська імперія) багато національностей і сотні мов, рахуючи й діалекти. Але московська раса є носієм всього. Москвали домінують числом і є найзахопленішими комуністами. Як вони найзазвичайше бились у війні, так вони й працюють найтяжче в мирному часі.

Ті малі народи пам'ятають російське панування за царських часів. Большевицькі росіяни плакають своє льоальне гордоці. Газети друкуються в їх власних мовах, а так само йде наука в школах та вистави в театрах. Місцева надійна молодь приємстває до комуністичної партії або одержує високі посади в урядах.

Але водночас поширюється московська мова по всьому Сов. Союзу так само, як французька або англійська по їх імперіях з тих же самих мотивів: є це мова пануючої кляси, отже групи меншості мусять її вивчати.

Один майор американської летунської бази на Україні, що в приватному житті був адвокатом в Чікаго, висловився в розмові про загальнє положення в советах ось як: «Ледве чи ви знайдете ліпший народ, але щось інше є їх система. І нашим людям вдома (в Америці), що є настільки одурманені ідеєю мати щось подібне і в себе, треба б приїхати сюди і побачити це все власними очима.

Тоді у них напевно відпала б симпатія до соєвізму.

Але є деякі речі в цьому краю, що заслуговують вирізнення на ліпше, не в порівнянні з нами, але в порівнянні з рештою світу. Тут немає жебраків і малих хлопців, переслідуючих вас, як у цілій Африці так в Середній Орієнті. Цей народ відчуває справжню самопошану, як і ми».

«Бачите, — спітав майор, — цю китицю квітів в шатрі?» Попереднього дня проходила мимо мала групка дітей, і я дав їм плитку шоколади. Вони її взяли з подякою, а сьогодні раніком знову прийшли з нарваними ними самими квітами. Ніяк не хотіли взяти більше шоколади, бо, як говорили, ці квіти мають бути висловом тільки їх признання і пошани до американців. Нічого подібного не могло й не може статися в Африці або в Ірані».

Цей майор мав враження, що українці ненавиділи німців не індивідуально, але тільки загально як цілість. «Край майже отриманий від мужчин. Москвали забрали багато чоловіків, коли почалася війна. Ще більше забрали німці, як туди прийшли. А що ще залишилось, забрали, повернувшись назад, москалі. Отже, ні для кого було дівчатам чепуритися. Аж як прийшли американці, то зараз в найближчій неділі дівчата повиходили в парк в чистенько вимитих і вишитих національних одягах, так що трудно було повірити, що це самі дівчата, що й раніше».

Взявши до уваги знання американця з історії Східної Європи, про що була мова напочатку, та факт, що Уайт писав про воєнного союзника, треба призвати йому велику дозу об'ективності щодо української проблеми, тим більше, що деякі інформації наявно зраджують московське джерело, прийняті Уайтом за добру монету. Уайт, напр., розрізняє народи в Сов. Союзі; він навіть уживає для Білорусі назви «польська Русь» (Ruthenia), розрізняє польську і советську Україну і т. п. Але ж сила шкільної привички є така міцна, що він постійно змішує і ототожнює поняття староукраїнської Русі з Московциною, з царською Росією і з Советським Союзом, що обхоплює всі ці підбиті різні народи й краї, з Україною на чолі. Справжня історія України та її взаємини як з москалями, так і з німцями залишалася, мабуть, і для Уайта книгою з сінома замками, без найменшої тенденції, і нема причини його за це винити, бо вина тут падає на тих, хто спричиняється і спричиняється до того, аби московсько-німецькі фальшивання історії Сходу Європи вважались в цілому світі історичною істиною. А до них належать не тільки чужинці, а головно москалі та німці, а слідом за ними французи та англоамериканці, але й свої власні, українські історики, що не мають відваги викрити фальш, що виходить з-під пера впливових істориків-авторитетів, які є на послугах тоталітарного імперіалізму Москви або Берліна.

X.

Ще гірше, як зі свободою виборів, стоїть справа зі свободою приналежності до професійних трудових спілок. В розмові з їх головою Кузнецовим американці поставили запит, чи цей рух є вільний, чи кермований урядом:

«Він є цілком вільний, — запевняв він (Кузнецов) нас, — правда, кожний вибраний делегат на конгрес мусить бути затверджений урядом, але ж це лише незначна деталь.»

«Я подумав при тому, — зазначає Уайт від себе, — що якби у нас якийсь місцевий союз столярів не смів висилати своєго делегата на державний або робітничий конгрес без попереднього дозволу уряду, то наша трудспілка ніяк не вважала б це за дрібну деталь.

Ми пробували з іншого боку.

«Чи ви є членом комуністичної партії?» — запитали ми його. — Він відповів, що так.

«А члени Вашого керівного штабу?» — Він притакнув.

«А хто не є членом?»

«Ні, всі є членами.»

Отже, управа фабрики є в руках комуністів, а комуністична партія держить усіх в строгій дисципліні, а тому нема що балакати про різницю поміж робітництвом і управою (адміністрацією). Ми спітали:

«Про що дискутують трудспілки?»

«Про умови праці на фабриках, соціальне за-безпечення, помешкання, відпустки і т. п.», — відповів він.

«Чи говорять вони про платню?»

«Так, — сказав він, — особливо про платню за поштучну працю. Фабричні комітети обговорюють це з управою.»

«А що, як не приходить між ними до згоди, що тоді?»

Він запевнив, що таких випадків майже немає, бо вони завжди погоджуються. Зрештою, можна відкликуватися до пленуму або президії, яка вирішує в порозумінні з віцекомісаром, що стоять на чолі тресту. Так завжди приходить до згоди..

«Завжди? Не було ніколи страйку?»

«Так, — сказав він, — в р. 1919 тривав страйк два дні в одному місті... Від того часу не було ніякого страйку і не буде його в майбутньому, бо наші робітники розуміють, що вони працюють для себе.»

«А якщо робітник є незадоволений і відійде з будь-якої причини від фабрики, чи матиме він труднощі знайти деінде працю?»

«Дуже, дуже трудно,» — сказав Кузнецов.

«А чи не є це те саме, що наш американський робітник назавв би чорною листою для робітників?»

«Ні! — відповів Кузнецов, — але не подав, чому ні.

«Чи вступ до трудспілки по фабриках є вільний чи примусовий?»

«Цілком вільний.»

«А чим же Ви пояснююте факт, що практично всі вступають до неї?»

«Це є в іх інтересі в кожному краю, особливо в Советському Союзі, де трудспілковий рух дає багато користі, бо член трудспілки одержує більшу допомогу в разі хвороби, як нечлен. У нас панує брак помешкань, а першенство на мешкання в домах фабричних мають члени трудспілки. Наші дуже тяжко найде місце для ноочівлі. Іому заохонений вступ до місця забав, де відбуваються гри, кіно, збори... Нечлен не може проводити своєго відпочинку у фабричних санаторіях, навіть як він є хворий.»

Тепер ми зрозуміли, чому робітники вписуються до трудспілки майже на 100%. Зовсім добровільно!

«А що, як робітник не задоволений своєю працею або обставинами, чи може він покинути фабрику ійти до іншої?»

«Він може за це прохати писемно, але рішення належить управі фабрики. Директор фабрики знає краче від робітника про його кваліфікацію. Тому то ми не маємо ваших «мандрівок робітників», хіба коли цього вимагає зрист продукції або евакуація фабрик під час війни.»

«А буде це продовжуватися і по війні?»

«А пошо зміни? — відповів він, — ми мусимо всі там працювати, де є цьому потреба для дальшого розвитку Советського Союзу. І баста.»

Членська вкладка до трудспілки виносила 1% заробітньої платні, а за спання, чи пак мешкання, у фабричних домах — 6%.

Нарешті Кузнецов, що сам бував в Америці, дивувався, як це американці можуть критикувати советські трудспілки, нібито вони є несвобідні, а що більше, що американський уряд допускає таку критику.

«Здається, він вірить у кожне своє слово. Я не міг з ним погодитися, але я мав враження, що він інтелігентний і зовсім щирий. І треба припустити, що з комуністичної точки погляду їх праця вважається вільною,» — завважує Уайт.

Питоменною та багатомовою є також розмова Уайта з його перекладачкою, з якою йому довелося перевести вечір в розривковому льокалі без посторонніх свідків при столі. Цінні неприступні, гости шумовиння, що може собі позволити на них лише з зарібків на вільному ринку. 600 рублів (48 доларів) вистарчають тільки на дві порції ікри, картопляну салату та дві пляшки пива.

«Думаю, що Ви вже привикли до чужинців, які все запевнюють Вас в тому, наскільки краще життя в іх країнах?»

«Навіть магометани намагалися переконати мене й намовити до переходу на іслам. Це завжди одне тає саме,» — сказала вона.

«Це тому, що Ви ніколи не були закордоном. Ви не розумієте, чому всі чужинці так говорять. Я навіть не сподівався, що Ви повірите, що життєвий рівень тут є нижчий від такого ж рівня найбіднішого безробітного в Америці.»

«В Америці можливо, що так. Але це не вірно щодо інших країн. Наші хлопці розказували, як населення Румунії вітало вступаючи туди червону армію.» — Тут вона зробила павзу, а зголом додала: «Правда, не багаті, не вищі класи, але бідніші.»

Уайт їй пояснив, що таке Румунія в Європі, і запитав:

«А що ж відносно балтійських держав? І там Вас вітали?»

Вона промовчала, а зголом: «Але навіть деякі американці воліють стати советськими громадянами. Я сама балакала з американськими товариша-ми, які раділи бути в країні, де праця є для всіх. Багато чужинців прийняло советське громадянство.»

«А чи знаєте Ви, скільки з них приходило пізніше до своїх посольств з благанням одержати на-зад своє давнє громадянство?»

Уайт зінав про це від закордонних послів, як і про те, що, хто робив такі заходи, зникав потім безслідно в руках НКВД, а посольства були без силі щонебудь зробити, бо їх перехід на советське громадянство був добровільний.

«Якщо це так, то це тому, що чужинці не витримують тяжкого положення росіян. Не забувайте, що впродовж революції все було знищено. Я сама знаю цей знищений світ, отже ми мусимо починати заново. А читали Ви колинебудь Мартина Чацлевітта Дікенса? Він відвідав Америку, коли вона була ще так само молодим краєм, як Росія. Він розкаже там про Америку так само, як тепер чужинці розкажують про Росію — що населення жорстоке, без манер...»

«А чи ж я нарікав колинебудь на такі речі в Росії?»

«Ві, можливо, ні, але інші. А Дікенс каже, що Америка є варварська, що там ніколи поїзд не приходить вчасно. Ви читали Мартина Чацлевітта? Ви повинні його прочитати по повороті додому. Це допоможе Вам розуміти Росію.»

«А чи Дікенс нарікав колинебудь, що Америка не є вільною?»

«Ні, — вирвалось поволі з уст Дженні, — він того не говорив.»

«Я ніколи не закидав росіянам їх манер. А чи Дікенс писав колинебудь, що населення Америки не має свободи говорити про те, що думає, йти, куди захоче, і робити те, що собі само вибере? Це правда, що й ми були колись фронтовим народом. Але ми стали великим народом якраз тому, що ми були вільні. А чи скаржиться Дікенс денебудь на те, що йому не дозволено було зустрічатися з людьми? Тут Ви розмовляєте зі мною-приємно, але ми відчуваємо — як Ви нас ізоляєте від краю і населення.»

«Але ж Росія мусить бути обережною щодо чужинців, — сказала Дженні, — бо ми ніколи не мо-

жемо знати, чи вони не будуть на протилежному боці.»

«Але ж це не була Америка, що кидалася в різні сторони, — завважив я, — тільки Росія, яка перша була проти фашизму, а потім ввійшла з ним в союз, а зараз знову проти нього. А чи писав Дікенс про те, що бачив він в Америці на кожному кроці ті самі статуї, тих же самих провідників? Твердив він, що ми були такими самими ідолопоклонниками в Америці?»

«Але ж це не наші провідники бажають мати статуї. Це сам народ настоює на цьому.»

«Наш народ так само шанує і любить своїх провідників, як і ваш. Але в цілій Америці я ніколи не бачив статуї Рузвелта.»

«Але наш народ с вдячній нашим провідникам і нашій системі. Чужинці цього ніколи не розуміють. Це тому, що вони настроєні проти нашої системи.»

«Я? Ніколи. Якби я був таким самим американським патріотом, як Ви с російською патріотикою, то я би зараз організував в Америці товариство з завданням піддерживати комунізм в Росії. Я би тоді проповідував, що як довго Росія має таку систему державного ладу, то, не зважаючи на її величезний простір і народ, вона ніколи не буде в стані перемогти систему нашого державного ладу.»

«Але ж багатьом з Ваших подобається наша система. І не тільки американським товаришам, з якими я балакала. Коли я була в Мурманську, то брітійські моряки казали мені, що вони воліли б бути в російській міністерстві, як у власній. Ім не подобається те, що вони повинні здоровити своїх старшин і їсти на окремих столах.»

«А чи не змінилося багато дечого і у вас відтоді? Адже зараз і Ваші вояки мусять здоровити старшин і їсти окремо, ні?»

«У нас все таки більша рівність. Але навіть, як би це й правда була, що наші не с такі показні, як Ваші, мені не подобаються Ваші. Бо, — сказала вона гордо, — моя сукня, напр., не с така добра, як американська, але я бодай знаю, що ніяка інша росіянка не має кращої від мене! В капіталістичній системі жінка с паразитом. Цілий день нічого не робить, хібащо розкладас пасъянс. Я би воліла працювати, як так жити.»

«Так само і наші жінки. На наших фабриках працюють стільки жінок, як і на ваших. Якщо вони не працюють так тяжко вдома, як ваши, то це тому, що їх дому с ліпші і вони не мають потреби тяжко працювати. А як ви кажете, що інша жінка не повинна мати ліпшої сукні від вашої, то це значить, що ваша система побудована тільки на заздрості. В Америці багато чоловіків має ліпший одяг і живуть в ліпших домах. Але я не с настільки заздрісний, щоб валити систему, в якій я можу мати добре речі тільки тому, що в ній (системі) дехто інший може мати ще кращі від моїх. Ми в Америці не с такі заздрісні. Зрештою, тут у вас значно більша різниця між багатими і бідними, як в Америці.»

Дженні притихла і визнала, що Советський Союз зазнав уже стільки змін, що це навіть самих росіян дивувало, але вона знає про все замало, аби могла з ним, Уайтом, дискутувати. Хай би він поговорив з кимось, хто с більше до того підготований. Уайт вибачився, що став балакати з нею про такі речі, замість її бавити.

«Тільки не говоріть так, як німці, — додала вона. — Німці звикили потікати нас словами: «Комунізм — це найліпша система для Росії». Це

вислів їх чесності, який викликав в мене лише лютіть.»

Ми можемо ще згадати, і варто це зробити, про те, як часто безслідно зникають дівчата, з якими чужинці пробували нав'язати, навіть найневинніші, зносини, якщо ті дірчаста не були на службі НКВД або перекладачками. На прийняттях в домах директорів фабрик їх жінки ані не показувались, ані ніхто не думав знайомити гостей з ними.

За Уралом бачив Уайт цілі юлони жінок в лахмітті, ескортованих озброєними НКВД-истами. Були це жертви совєтського терору, засуджені на примусові роботи, в дорозі з-або до концтаборів, до — або після праці на фарбиках.

Його враження від зустрічей з артистами на офіційних прийняттях зводяться до висновків, що чим більше підбородків і золотих зубів, тим вищі їх стаж та більша заслуга для Совєтського Союзу.

XII.

Показником виковання будь-якої фабрики є чистота на ній. Американці оглянули по обох боках Уралу аж до Байкалу багато фабрик, але не знайшли вони ні одної, яка могла б хоч частину дорівнювати чистоті американських, хоч устатковані вони інколи наймодернішими машинами американського, німецького або швейцарського виробу. Не диво, що, напр., цегельна продукція в Америці с в три рази більша при рівних умовах, як в ССР. Союзі. Замість направити транспортну ленту, совести ставлять дівчину, щобі підймала випадаючі патрони. «Це може або не може вважатися розтратою праці в тому краю, де с стільки працюючих дівчат, але с доказом браку людей, що вміють думати й направляти».

На кожному кроці впадає американцям в вічі, наскільки політика стоїть в ССР. Союзі в зв'язку з браком вишколених умів та з браком старших керівників як 35—40-річних, бо всі старші впали жертвою чистки 1937 року..

«Припустім, що демократична партія в Америці була би обмежена числом 4.000.000 членів і що ніхто не міг би займати відповідальну керівну посаду, чия лояльність до секретаря національного комітету була би сумнівною. Скільки б тоді талановитих і ділових людей мусило бути усуненими, бо вважались би політично підозрілими?»

А так воно якраз виглядає і с в ССР. Союзі.

Один американський спец розказує Уайтові ось які свої спостереження зі співпраці з росіянами:

«Поки почнуть будувати шонебудь, перш за все ставлять трибуну, вивішують червоні прапори, портрети Сталіна та транспаранти з різними гаслами. І доки не закінчиться їх довжезні промови, зи не сміє починати класти фундаменти. Можливо, що це частина їх системи, як і дев'ять десятих метушні й телефонування, замість діла. Але найгірша річ — це їх розтратність матеріалу, бо ніщо не с їх власністю, а все належить державі, отже навіщо щадити матеріал? В них немас зрозумінні, що це коштувало виробити цей матеріал. При розвантажуванні цінних машин 25% матеріалу марнується через недогляд. Ми пробували приинити таке нищення, але вони пояснили нам, що в них с такий закон, за яким розвантаження вагонів не сміє тривати більше, як дві години після їх прибуття, бо не вистачає вагонів. Але ніхто не подумав над тим, що треба буде ще більше вагонів, щоби доповнити знищений при розвантаженні матеріал. І так, щоби перевиконати норму, на фабриках партачать продукцію, а щоб розвантажити в дві години вагони, знищать четвертину тої продукції разом з цінними закордонними машинами.»

Тенденції територіального росту української металургії

ГЕОГРАФІЧНО - ЕКОНОМІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕТАЛЮРГІЇ.

Металургія, що є основою машинобудівельної індустрії, розвинулася в основному на території, що охоплює кругло 100 000 кв. км. Цю площину можна замкнути у великий трикутник, що його кутами буде на заході Кривий Ріг, на сході Луганське (Ворошиловград), а на півдні затока Керч. На її полі лежатимуть багаті поклади залізної руди в Кривому Розі та Керчі, ресурси вугілля Донецького басейну, манган Нікополя та всі важливіші металургійні заводи України.

Картина розміщення української металургії в цілості носить на собі прикмети двох зasadничих моментів: 1. господарської політики доби царування та советського уряду, що мала на меті всіми засобами експлуатувати природні багатства України для потреб цілої імперії та задержати українське господарське життя в стадії однобічного розвою та узaleження її від метрополії. 2. стислого пов'язання її зі сировиною базовою, що в деяких ділянках не має нічого спільногого з економічними зasadами.

Зі сухо економічних факторів у процесі повстання та розвою української металургії першорядну роль граво вугілля, що його найбільше зуживається у праці високих (доменніх) печей. До вугілля плило залізо та манганова руда.

На згаданому просторі повстали до першої світової війні три менші металургічні осередки: 1. донецький осередок на основі вугілля Донбасу, залізної руди Кривого Рогу і манганової руди Нікополя, 2. Придніпров'я на донецькому вугіллі, руді Кривого Рогу і нікопольській мангановій руді, 3. озівсько-чорноморський осередок, що одержував залізну руду з Керча та Кривого Рогу, вугілля з Донбасу і манганову руду з Кривого Рогу.

Перша металургічна фабрика на України в Юзівці (Донбас) працювала на донецькому вугіллі та на мало видайній місцевій залізній руді. Чергові фабрики повстали в більшості згідно з природними передумовами в Донбасі.

Лева частина продукції чавуну на металургічних заводах України згущувалася за цілий час, на території двох областей, а саме: Дніпропетровської та Донецької. В Дніпропетровській області продуковано в 1913 році 893 200 тон чавуну, в Донецькій — 1 316 000, а на Озівсько-Чорноморському центрі припадало в той час 625 800.

Перша світова війна та революційні події не причилилися до часткового пересунення ваги поодиноких районів як це звичайно буває зі знищеннем деяких місцевостей у зв'язку з воєнними діями. В Донецькому басейні та Дніпропетровській області громадянська війна причинила до цілковитого занепаду заводів. Майже вся металургія України була припинена через знищення найцінніших апаратів, брак сирівців, руйну транспортних шляхів та через недостачу робочих рук. Про розміри знищеннія не тільки металургії, але й всієї індустрії України свідчать найкраще слідуючі цифри: в 1918 році продуковано лише 44%, в 1919 — 37,5%, а в 1920 році лише 10% продукції 1912 року.

Відбудова металургії по першій світовій війні відбувалася через відбудову старих заводів у старих індустрійних районах. Давні, до першої світової війни побудовані заклади, що були відновлені

в періоді НЕП-у та в першому п'ятирічному пляні, давали в Україні всю продукцію чавуну до 1932 р.

Зріст продукції чавуну у вищезгаданому часі в порівнянні з передостаннім передвоєнним роком відбувся внаслідок поширення старих заводів і ремонту доменних печей.

ПРОДУКЦІЯ ЧАВУНУ НА ПООДИНОКИХ ВЕЛИКИХ ЗАВОДАХ І В ПООДИНОКИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ.

Піднесення виробітку чавуну на поодиноких заводах було слідуюче:

Продукція чавуну на великих
заводах України в роках 1928—32 в тисячах тон.

	1928	1930	1931	1932	1933
Завод: Петровський	479,7	670,6	575,5	593,9	564,5
„ ім. Дзержинського	435,8	597,0	512,2	639,2	704,5
ДЗМО	—	—	—	83,4	110,0
„ Єнакіївський	342,2	493,2	473,2	497,4	667,3
„ ім. Сталіна	277,0	482,7	415,9	494,6	557,6
„ Макіївський	205,0	376,2	401,6	594,1	593,4
„ ім. Ворошилова	233,0	291,9	280,6	318,4	319,0
„ ім. Фрунзе	50,1	68,6	84,6	114,7	123,6
„ ім. Ілліча	180,1	178,2	188,4	212,4	160,6
„ Альмазняцький	—	—	59,8	111,3	120,8
„ Краматорський	205,2	306,2	265,9	248,6	261,3
„ Кривий Ріг	—	—	—	—	93,6
Інші заводи	—	—	—	—	26,0
	2408,1	3464,6	3252,7	3908,4	4302,2

За відмінком заводу ДЗМО і металургічної фабрики в Кривому Розі, всі названі в таблиці підприємства з старими. Їм змінено тільки назви: Олександрівську в Дніпропетровську — на Петровського, Дніпровську — на Дзержинського в Кам'янським, Юзівську — на ім. Сталіна, Донецько-Юр'ївську — на ім. Ворошилова, Константинівську — на ім. Фрунзе, Нікопіль-Маріупольську — на ім. Ілліча.

Скорий зрост продукції чавуну в поодиноких заводах в роках 1928—30 можна пояснити посиленням праці печей, котрі безпосередньо по ремонті були інтенсивно використані. Але вже 1931 рік виказує упадок продукції внаслідок надмірного використання поодиноких закладів та технічних перебоїв у праці.

В цьому, як і, зрештою, також дещо пізнішому часі, Донецький басейн зміг задержати свою передову роль між поодинокими металургійними районами на Україні, тому, що вугілля творило їй далі найдорожчий під оглядом транспорту фактор у продукції чавуну. У 1932 році продукували:

1. Донецька область 2 594 000 тон
2. Дніпропетровська область 1 316 000 тон

Вся продукція чавуну України 3 910 000 тон.

Продукція чавуну в Донецькій області збільшилася за час від 1928 до 1932 на 1 278 000 тон, а в Дніпропетровській області на 422 000 тон, що означає, що вона в першій зросла в тричі більше, чим в другій.

ПЕРЕСУНЕННЯ МЕТАЛЮРГІЇ В УКРАЇНІ В ЧАСІ П'ЯТИРІЧОК І НОВІ МЕТАЛЮРГІЙНІ ОСЕРЕДКИ.

У зв'язку з новим будівництвом у другій п'ятирічці українська металургія починає поширятися, дещо на захід і півднє. Це явище є стисло зв'язане з посиленням видобуванням залізної руди в

Керчі та будівництвом потужної електростанції на Дніпрі. У парі зі заходами, щоби використати мало видайні, але дешеві під оглядом транспорту роздовища в Керчі, повстас металургічний завод «Озівсталль», що почав працювати в другій п'ятирічці.

Два інші металургійні заводи, а саме: «Запоріжсталь» в Запоріжжі і Криворізький металургійний завод дали перший чавун в першому зглядно другому році другого п'ятирічного плану. І в другій п'ятирічці у зв'язку зі скріпленим використуванням Дніпра як транспортного шляху і як електроенергічної бази Дніпропетровська область розвивається на становищі другої з черг, щодо потужності металургійної бази на Україні та першої й найважнішої під оглядом продуктованих високоякісних металургійних стопів.

В басейні Дніпра викристалізовуються у вищезгаданому часі чотири точно визначені індустрийні райони, що стисло зв'язані з сировинними базами: 1. Дніпропетровсько-Кам'янський, 2. Криворізький, 3. Запорізький, 4. Нікопільський.

В районі Дніпропетровсько-Кам'янське повстав побіч чисельних машинобудівельних заводів (вагонобудівельний ім. «Правди» в Кам'янському, завод ім. Артема в Дніпропетровську і т. д.), металургійний завод ДЗМО, який дав в 1932 році перші продукції чавуну в висоті 83 400 тон.

Район Кривого Рога, що знаний з цілому світові через свої могутні поклади залізної руди, не переробляє на місці своїх природних багатств, але вони відправлялися в інші райони. Ця картина змінилася щойно в другому п'ятиріччі, коли там побудований Криворізький металургійний завод дав у 1933 році перших 26 тисяч тон чавуну.

Запорізький металургійний район повстав у першій та другій п'ятирічці на терені, що досі не мав жодної сировинної бази. Нео став побудований протягом п'яти років Дніпрельстан, що дав основу під величезний індустрийний комбінат для продукції спеціальних родів сталі.

Четвертий індустрийний район, а саме: Нікополь, що має багаті поклади манганової руди, був включений у сітку української металургії через будівництво великої фабрики для ліття заліза. Його пов'язано також з енергетичною базою Дніпрельстану.

Але все таки і в другому п'ятиріччі основна частина збільшення продукції чавуну на Україні припадала на старі заводи, котрі використовувано до максимальних границь. Напр., продукція нових металургійних заводів виносила в 1932 році — 83 400, в 1933 — 229 000 і 721 800 в 1934 році, коли вся продукція чавуну в 1933 році зросла в порівнянні з переднім роком на 455 600, а в році 1934 на 2 302 000 тон.

При нових підприємствах треба відмітити, що всі вони були далеко пізніше урухомлені, як це передбачували пляни. Це можна пояснити недоліками в будівництві та припізненням інсталяції машинового устаткування. Тим обставинам, а також і тому, що такі заводи були далеко повільніше ремонтовані, як це передбачував плян, треба притиснати, що плян продукції чавуну в другій п'ятирічці не був своєчасно виконаний. В 1937 році вся продукція чавуну в Україні залишалася на мильйон тон меншою, як намічено було пляном.

РОЗМІЩЕННЯ СТАЛЕВАРНИХ ЗАВОДІВ В УКРАЇНІ.

В протилежності до продукції чавуну в Україні, що виказує сильну централізацію на малому просторі, продукція сталі поширюється майже на всі українські землі. Її найбільші місця насичення — це

басейн Дніця і долішнього Дніпра, які чим далі на північ і захід української території, тим все менше значення вона має під оглядом продукції сталі.

Причин, що складаються на явище децентралізації сталеварних фабрик на Україні, є дуже багато. Перш усе чавун та манганова руда, які потрібні до продукції сталі, значно зменшують кошти транспорту чим сирівці для продукції чавуну. Сирівці зглядно півфабрикати, які потрібні для виробництва сталі, надаються більше для транспорту на дальші віддалі зі слідуючими причинами: 1. Манганова руда та чавун сідально дорожчі за вугілля чи залізну руду і тому оплачується перевозити їх додалеко віддалених місцевостей, 2. вони займають при перевозі далеко менше кубатури простору, а особливо чавун можна перевозити в штабах і іншому, пристосованому до транспорту стані. 3. сирівці і півфабрикати, що потрібні до продукції сталі, пливуть до машинобудівельних фабрик і місцевостей з великим скупченням робочої сили, бо їх дальше перероблювання на готові для вживання продукти вимагає багато праці.

Коли Україна в порівнянні до інших держав виказує більше концентровану продукцію сталі, то це має дві основні причини. Перша випливає з того, що українська машинобудівельна індустрия розвинулася в серці або близько метрополії українського чавуну і вона у своїому розвою належить до тих специфічних господарських явищ, де не робоча сила, а сировинна база відіграла першорядну роль. Подруге, що українська машинобудівельна індустрия була в порівнянні до її природних можливостей слабо розвинена. В Україні розгорнені були в першу чергу ті галузі машинобудівництва, що вимагають величезної маси сирівці і тому розміщуються звичайно близько основних сировинних баз. Останнє питання в'яжеться стисло з господарською та соціальною політикою центральної політичної влади, про що ми тут говорити не будемо.

Хоч виробництво сталі було більше децентралізоване, чим продукція чавуну, то через вищенаведені причини вона в основному скупчується в Дніпропетровській та Донецькій області. Три інші важніші під оглядом виробництва сталі області — Київська, Одеська та Харківська — продукували разом в році 1927—28 — 31 400, 1932 — 94 100, в 1934 році — 121 500 тон.

Картина продукції названих трьох областей представляється так:

	1927—28	1932	1933	1934
1) Київська область	3 600	11 400	13 100	6 200
2) Одеська область	7 400	54 500	53 000	60 200
3) Харківська область	20 400	28 200	33 800	55 100

В той же час продуковано в Донецькій та Дніпропетровській області:

	1927—28	1932	1933	1934
1) Дніпропетр. обл.	982 200	1 151 000	1 372 400	1 655 000
2) Донецька обл.	395 500	1 882 600	1 914 400	2 831 000

Як продукція чавуну, так і сталі відбувалася в першу чергу у великих металургійних заводах, що були основною ремонтовані. Зріст виробництва сталі відбувався на кошт посиленого використування старих заводів, що, як уже згадано, дістали нові назви Леніна, Дзержинського, Ворошилова, Фрунзе, Ілліча, Сталіна й т. п. Зі всієї продукції сталі, що в 1932 році виносила 3 127 700, виробляли старі великі заводи 2 647 700, а з 4 588 800 в 1934 році 3 566 900 т. Побудовані в першій п'ятирічці великі металеварні заводи, а саме: ім. Лібкнхета в Нижнедніпровську, ім. Комінтерну в Нижнедніпровську і Запорізький металургійний завод в Запоріжжі виробляли в другому п'ятиріччі відносно малу кількість сталі, а саме:

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Завод ім. Лібкнхета	900	810	46 600	90 200	116 100	200 900
” ім. Комінтерну	—	54 200	63 500	77 800	89 000	108 000
” Запорізький	—	—	—	1 800	23 800	82 700
Нові заводи разом	900	55 010	107 100	169 800	328 900	391 600

Решта виробництва припадала на малі і середні машинобудівельні заводи.

ПРОДУКЦІЯ ВАЛЬЦЬОВАНОГО ЗАЛІЗА В ПО- ОДИНОКІХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТА СТАЛЕВАР- НИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ.

Виробництво вальцьованого заліза, що є тільки черговою ланкою в продукції чавуну, покривається майже повністю з мережею його заводів. Як в продукції вальцьованого заліза, а саме: Запорізький незначне поширення місця поселення на захід і північ. Але два найважливіші під-оглядом продукції вальцьованого заліза, а саме: Запорізький та Одеський постачали малу кількість, і їх виробництво виносило в 1934 році ледве 75 100 тон. За виймком ще малої кількості, що вироблялася на машинобудівельних заводах з власними станками для вальцювання, основну масу продуковано на старих металургійних заводах, як ім. Петровського, Леніна, Дзержинського, Комінтерну, Ворошилова,

Фрунзе, Ілліча і на Єнакіївському, Краматорському й т. п.

Піднесення виробництва вальцьованого заліза, що в 1927—28 виносило 1 978 000, в 1932 — 2 426 000, в 1934 — 3 649 000 тон, ішло коштом відновлення старих металургійних заводів. Виробництво на по-одиноких старих заводах вальцьованого заліза в роках 1913—35 зросло слідуєше в тисячах тон:

	1913	1928	1932	1934
Завод Петровського	260,3	331,3	355,5	517,1
„ Леніна	39,3	—	59,1	68,5
„ Дзержинського	331,2	427,5	408,4	654,4
„ Комінтерну	42,2	54,8	102,7	120,8
„ Єнакіївський	279,8	264,7	299,1	421,1
„ Сталіна	209,3	210,1	281,1	339,1
„ Макіївський	129,2	279,6	228,9	448,5
„ Ворошилова	212,8	174,4	145,0	193,9
„ Фрунзе	60,9	67,2	83,9	105,3
„ Іліча	199,5	176,2	202,6	386,6
„ Краматорський	78,5	97,3	131,0	195,1
„ Запорізький	—	—	—	38,1
інші	—	—	—	37,0
Разом	1 843,0	2 083,1	2 297,3	3 525,5

ГАРАЛЬД ФОН БРУННЕР.

Голяндський соціалізм на нових шляхах

На прикладі голяндського соціалізму бачимо, яку велику еволюцію перейшов соціалістичний рух на Заході, відкидаючи, як нежиттєве, утопійне і проти-природне вчення Маркса. Маркс заперечував ідею батьківщини («пролетарі всіх країн — сднайтесь!»), вартість людського духа (історичний матеріалізм), релігійні почуття («релігія — опій для народу»), людську індивідуальність і т. д. В соціалістичних руках сьогочасної західної Європи ми спостерігаємо відворот від науки Маркса. Тут соціалізм розвивається по лінії встановлення соціальної справедливості в рамках природних національних спільнот і буде свою соціалістичну ідею на всіх тих елементах, які якраз відкидав марксизм: ідеї гуманізму (суверенність людської одиниці і її свободи), ідеї батьківщини, ідеї релігійності і т. д.

Статтю містимо для ілюстрації вище згаданого процесу еволюції західно-європейського соціалізму.

Від Редакції

Голяндський соціалізм, ще перед другою світовою війною перейшов повну значіння фазу звороту, застановлення та очищення і він продовжує її і сьогодні. В обличчі соціальної дійності не дописують старі формулки марксистичної догматики і змушують голяндських соціалістів до нової орієнтації.

Марксистична пропаганда, оперта на теоріях її основників, а ще більше на концепціях епігонів та реагуючи на певне недописання християнської практики в соціальному житті, протиставила християнство соціалізму, як вогонь воді. Але сьогодні, на основі фактів, виглядає, що соціалізм найшов назад шлях до етичних і трансцендентальних вартостей християнства.

Вже 1915 р., заявив Троельстра, провідник голяндських соціалістів: «Історичний матеріалізм не може на довгу руку задовольнити релігійного наставлення людей». Кілька років пізніше ми чули з уст одного амстердамського університетського професора: «Душа відмовилася бути тільки матерією».

В дійсності, в природничих науках, у психології і правничій науці, на всіх теренах людської думки духові сили здобули назад своє право. Віра XIX-го століття, що науки знімуть скоро останню заслону з таємниці життя й світу, виказалася, як уявлення діточих мрій. Наука поставила матеріалізм на вагу й знайшла, що він за легкий. Марксизмові, дитині того самого часу, що й природознавче думання, тісно пов'язаному з матеріалізмом того часу, втекла земля з під ніг! «Сьогодні розуміємо краще», — пише велика соціалістична поетка Енрієт Ролянд Гольст, — «що не мас ніяких виключно економічних явищ і що економія є частиною більшого, загальнішого: цілості соціальної культури». Нові соціалістичні теоретики в Голяндії, Брайсфорд, Гендрік де Ман, Павль Тілліх, Едуард Гайман, всі вони не будували вже більше на Марксі, але чимраз більше віддалялися від нього. Релігійний соціалізм був одним із вислідів цього розвитку. Геерт Руйгерс, католик, що стоїть на здоровій засадничій платформі, і який діє в новій партії праці, яка пірейняла спадщину соціал-демократичної партії, пише в своїй книзі «Socialisme vroege en nu» («Соціалізм передше і сьогодні») м. ін.:

«Ми стоїмо перед початком. Ми не хочемо намагатися помирити зі собою християнство і марксизм, бо марксизм, як світогляд — пережився. Наслідком переборення марксизму став накінець можливий соціалізм на християнській основі. Через це може багато людей бути добрими соціалістами якраз тому, що хочуть вони бути добрими християнами, якщо соціалізм тільки чується в своїй роботі в цьому світі зв'язаний християнськими нормами, і якщо тільки християнство може дивитися на соціалізм, як на великий соціальний рух, який пов'язаний усіма, що є доброї волі, бореться в конкретних умовинах звідси й сьогодні за здійснення високих ідеалів особистості, спільноти й справедливості.»

В соціалізмі Голяндії переборено й тезу клясової боротьби на життя й смерть, яка однією мала б провадити до соціальної суспільності, і сьогодні цей соціалізм не є більше справою тільки інтернаціонального пролетаріату. Дійсність вчила, що судьба робітничої кляси не є віддільна від національної спільноти. І сьогодні є відомим, що робітнича кляса в дійсності має бути спільнотою цілого працюючого народу.

Бо розв'язка соціального питання не є пекуючою тільки для робітничої кляси. Тому всюди зарисовується чимраз ясніше тенденція дійти від інтернаціонального робітничого руху до вітчизняного соціального народного руху, не зрикаючись через це світового громадянства. І в Голяндії віддалися соціалізм не тільки від марксистичних догм, але й від переконання, що соціалізм є виключною справою робітничої кляси. І тут вів шлях від клясового монополю до народного руху. Ще в партійній програмі СДАП (1939) стояло м. ін.: «Так пересякає завжди більше загальна опозиція (allgemeiner Gegensatz) цілу суспільність, саме опозиція між визискуваннями й визискувачами». В цій формулюації показуються ще старі уявлення. Потім прийшла війна, яка навістила народ і країну й серед нужди й руїн спричинила зародки нових усвідомлень (Erkenntnisse). Вже 1910 р., казав Троельстру:

«В кожній людині живе гін вірити в щось, що го, яке вже було, коли її ще не було й яке буде, коли її вже не буде. Цьому вона може й хоче дати ту частину з себе, яка найшла форму в своєму чині й житті, яка переживе її після її смерті, ту краплину, яка останеться з його існування в руці вічності. Батьківщина в'яже людину найкращим і найсильнішим зв'язком, який можна собі тільки уявити».

В цих словах виявляється уже відворот від концепції старого інтернаціоналізму, що означає сприємливість для думки національної спільноти через спільну батьківщину. Розвиток, який почався тоді, може вважатися сьогодні закінченням. Партийна програма з 1937 року ясно постановляє, що «соціал-демократичний рух чується історичною спільнотою долі (Schicksalsgemeinschaft) пов'язаний із голяндським народом і буде дальше на найкращих голяндських традиціях духової свободи й толеранції».

Реальність цих слів відчули на власному тілі голяндські соціалісти в тих травневих днях 1940 року, коли на їх країну напав ворог. Поняття батьківщини дістало для них нараз найтерпкіший зміст, який, що правда, хвилево міг бути притетнений інтернаціональними кличами, але проявився він накінець у тих критичних днях із непереможною силою. В спонтанному почутті любові до батьківщини зголосувалися соціалісти тисячами до зброї. В час спільногопідземельного спротиву після зайняття країни німцями, впали вкінці старі розділюючі мури і щораз то сильніш з'являлося бажання за спільним великим соціальним народним рухом після війни. «Голяндський народний рух», який виріс пізніше із цього, становив перший ступінь втілення великого нового ідеалу «персоналістичного соціалізму».

І в питанні приватної власності віддалися далеко сьогоднішній соціалізм від вчорашиного марксизму. Тепер уже не йдеться більше про знесення всякої приватної власності на середники продукції, але про соціалізацію права розпорядження найважливішими продукційними галузями, які, будучи в руках одиниць, могли б принести велику шкоду суспільності.

Але і в несоціалістичному таборі зродилося нове почаття суспільності. Тут передусім розвиток господарства внаслідок війни мав рішальне значення. І так поволі зближаються фронти. Перед стремлінням так бачити справи господарки (господарства), як вони в дійсності є і як вони найкраще служать загальному добрі, відбігають задубілі теоретичні доктрини. І так порозуміння у важких питаннях приватної власності є на добрій дорозі. По одній стороні добачаємо, що існує природне, людське право на приватну власність, а по другій стороні, що поняття власності не становить незмінної величини для всіх часів, що на всякий приватній власності тяжить соціальна гіпотека і що обставини можуть вимагати, щоб певні підприємства були вилучені із засягу приватної адміністрації.

Голяндський соціалізм — і мабуть він буде прикладом — одержав сьогодні інший зміст, він розвинувся згідно з дійсністю життя. В ньому закорінюється переконання, що дійсні формування, передумовини, із яких вийшли Маркс і Енгельс у їх науках, змінилися сьогодні в неуявленій ще тоді спосіб і що тим самим і марксистська теорія стратила ґрунт під ногами, що отже соціалізм, якщо він не хоче задуситися від самої перестарілої теорії і традиції, мусить орієнтуватися після дійсного оточення (стану речей). Йому осталося одне: ідеал справедливості. Це є його найглибша істота, його етична ідея і тим самим одержусь він свою вартість на всі часи. Бо, як довго люди живуть на світі, так довго буде йти боротьба за справедливість. Ідея справедливості в'яже також і найсуттєвіше старого і нового соціалізму. Не доктрина, але етика є тією тривалою вартістю в соціалізмі, бо етичні вартості пережили доктрину і відновляються сьогодні знову, домагаючись заняти до них становище.

Але етична ідея справедливості означає ще більше; вона є мостом, на якому можуть зустрічатися люди, які мусили йти до сьогодні іншими шляхами, але які все ж таки можуть зійтися у спільніх цілях.

Держава майбутнього мусить бути державою парава, в'язаною правними нормами, які, незалежно від самоволі індивідів і народів, рас і держав, находять своє оправдання в вірі у абсолютну і етичну ідею справедливості, яка зобов'язує всіх людей без огляду на те, куди б ми цю ідею кінець кінців особисто і не зводили. Тут є точка сполучки між християнами і гуманістичними соціалістами. Відомий голяндський соціолог патер др. Ангелінус сказав колись: «Якщо те, що ми хочемо, є лише тим самим, то це багато не означає, коли причини, чому ми цього хочемо, с ріжні».

(„Die Furche“, Wien)

Рецензії:

«На Чужині». Журнал літератури і громадсько-го життя. Кіль-Коріген. Ч. 5 — січень 1947, Ч. 6 — лютий-березень 1947.

Перед нами два останні числа журналу «На чужині», що виходить під редакцією проф. С. К. в українському таборі біля Кілю, в маленькому рибальському присліку Коріген. Журнал, — на який не завжди звертають увагу, як на одне з численних таборових видань. Друкується він все ще й досі на безсмертному циклостилі. Проте, два останні числа яскраво підкреслюють, що не помилялись ми, коли, рецензуючи ч. 4, на сторінках УБІ писали: «Обговорюване число рішуче виходить поза межі таборового видання».

І треба тішитись, що в невідрядних умовинах англійської зони вперто, послідовно невеличкий турт людей працює, не покладаючи рук, і поступає вперед, не звертаючи уваги на замовчування і інші труднощі. А в своїму журналі вони мають багато цікавого й вартісного для читача.

Поезія в 5 числі заступлена не широко, але молоді автори показують, що працюють над собою.

Зате проза стоїть на поважнішому поземі своєю тематикою (оповідання С. Ледянського «Поворот Марка»). Найкраще й найцікавіше представляються статті й замітки, що дають дуже свіжий і цінний матеріал, як от: М. Левченка — «Уваги до творчого шляху М. Бажана», В. Коссака — «Як відчував Влизько наближення розправи» та Л. К. — «За ціну його нащадків» (до 20-ти річчя з дня смерті В. Короленка).

Привітати треба статтю С. Л. — «Театральні аматори на нових шляхах» та переклад з Дж. Скломба — «Новини світової літератури».

Вартісні дані про німецьку окупацію на Поліссі подає Л. Л. в «Дні відчаю». А добрий фейлетон та влучні рецензії закінчують число.

Число 6-те журналу приносить закінчення Л. Л. «З днів відчаю», дуже цікавий репортаж моряка советської флоти — «Живі факти» (дійсно фактичний матеріал) та п'єсу С. Ледянського «За щастям», що, однаке, стоїть нижче, ніж відома комедія того ж автора «Директиви з центру».

В цьому числі дуже багато заступлена поезія (О. Теліга, М. Орест, П. Очередко, В. Чапленко, М. Ситник), що вказує на великий крок вперед журналу. Редактор охоплює щораз ширший круг наших поетів і містить добре речі, надаючи щораз більшої питомої ваги журналові. Ще виразніше підкреслюють високу літературність журналу переклади з Р. М. Рільке та Уот Уітмена.

В основному, однаке, 6-те число присвячене пам'яті Олени Теліги.

Коли глянете на кліші з декорації сцени на Академії в честь поетки-героїні і усвідоміте собі, що далекий Коріген — єдиний український осередок, що спромігся на гідне вшанування п'ятої річниці її смерті, й при тому згадає всі МУР-и і інших тих, що говорять про «кров героїв», чи про «дух боротьби», яким вони ніби так дорожать, — то пригадається слова Євангелія: «Коли ці замовкнуть — то камені закричать».

Дійсно, цей циклостилевий журнал здалеко закутини з відбиткою середовища, що живе тим, про що інші (майже «миропомазані») лице говорять. І це переживає і наявні творчості і життєвого шляху Олени Теліги відбилося і в статті Вол. Коссака «Поезія — душі свічадо»... і в безпосередньо-широм (і тим власне вартісному) спомині С. К. «Три зустрічі».

Коли читаете одне й друге, то відчуваєте творчий клімат поетки й бачите її в редакції «Літаврів» у Києві. Авторові цієї рецензії ще бриняте в ушах слова Олени Теліги, якими вона оповідала про ці зустрічі. Це число «На чужині» доводить, як не надармо впала поетка в Києві, як впала вона в бо-

ротьбі за українську духовість, за яку сьогодні стільки людей продовжують боротьбу й то там, де цього найменше ми шукали б.

Англійську зону української еміграції в Німеччині звуть провінцією. Коли це так, то ця «провінція» вже 4-тим числом «На чужині» вимагала б від «столиці» підтягнутись. Але число 6-те повинно ці столиці засоромити.

Ми знаємо, що на ці наші слова дехто саркастично посміхнеться. Але що може сказати в свою справдання?

О. Жданович.

Theodor Plievier — STALINGRAD.
Roman. Globus-Verlag, Wien 1946, 80 ст. 416.

Кожна країна видає вже багато творів, що говорять про ті чи інші події з часів останньої війни. Кожен народ уже відбив у літературі свою боротьбу з окупантами. Перед у цьому веде, здається, Франція зі своїми творами про резістанс. Але нема ще великого твору про фронт, про трагедію і героїзм мільйонів в окопах обох сторін. Чи не буде початком таких творів саме обгорювана нами книжка?

Автор «Сталінграду» — не початківець. З-під його пера вийшли свого часу два романи на тему німецької катастрофи 1918 року. Тому зовсім зрозуміло, що взявся він за опис сталінградської поразки. Його роман — це, властиво, не роман, а спертий на фактах і оповіданнях полонених художній опис боїв за Сталінград. Тут описано події тримісячної битви німецької 6-тої армії Паулюса після прориву більшевиків на Калач, коли німці мусіли відступати... на схід, а кліщі оточення стискалися все міцніше.

Автор спирається на фактах, актах і оповіданнях учасників. Тут подані справжні місцевості, справжні числа німецьких дивізій, справжні прізвища командуючих генералів. І тому читач упереджений. Тому здається, що автор повинен виконувати «замовлення» того, хто йому уможливив студії теми. Але так не є. Автор заховав свою національну і письменницьку суверенність — і в тому полягав вартість твору.

Автор — антимілітарист і пацифіст. Він ворог усякої війни, зокрема імперіялістичної, якою була, без сумніву, Гітлером почата війна. Він не вільний від певних тенденцій. Деякі місця про етику москалів нас не переконують. Про німецькі злочини він говорить замало, хоч і розуміє їх розміри. Але не це в книжці важне й не є це найцікавіше.

Основою книжки є дві проблеми: 1) роздвоєння душі самого автора і 2) трагедія людини в лабетах гітлерівської машини.

Автор — ворог війни. В його понятті війна — це злочин, що родить масу злочинів. Але німці в цій війні доконали стільки злочинів і таких, що їх не можна виправдати самим фактом війни. І автор не виправдує їх. Від робить за них відповідальну систему націонал-соціалізму. Але він не хоче сказати, що винен народ, що в німцях живе варвар, який, коли прокидастися, то вбиває людину. І тут найслабші місця, але й найдраматичніші.

Проте автор, не кажучи цього, з болем душі розуміє це. Його душа, душа німця, роздвоюється. Він проти злочину, але не може бути проти свого народу. Він не хоче визнати варвара в народі. І тому так багато в книжці місця, де варвар в обличчі смерти або ломиться, або стас людиною. Згодом, невдягнені, майже всі з гниючими ранами або бігункою, вояки пригадують, як розстрілювали полонених, як знукалися над населенням і розуміють, що за це мусять відповісти перед судом Всемогучого. В обличчі смерти — майже всі, від генерала до стрільця, пригадують, що с Богом. І найбільш віддані Гітлерові на відправах не можуть видушити з себе „Heil Hitler!“ лише „Behütt euch Gott!“ Варвар капітулює перед смертю.

Автор, як сказано, — ворог війни. Ще більше, він ворог війни під Сталінградом. Він вважає це все божевіллям. Він вважає, що німецький народ не тільки не потребував, але й не хотів цієї війни. (Тут ми з автором не погоджуємося). Однак він не може логічно або з ненавистю говорити про битву. І то не через патріотизм. Ні. Він вважає, що сталінградська поразка для Німеччини може бути джерелом духового відновлення. Але автор перейнятий бездомно глибоким респектом перед трагедією людей. Бо ж армії вже немає. Залишились люди в снігах і автомати, колісцята машини в штабах.

На семидесятій день з оточених 330 000 залишилась ледве третина, і то на півживих. Вони вже не мали ніякого стратегічного значення, що могло б виправдувати заборону капітуляції. Проте, Гітлерові в його злочинному веденні війни не вільно було здавати в полон своїх вояків. Йому треба було «героїчних» трупів. А серед них він хотів мати труп фельдмаршала. Йому потрібна була «багряна піраміда». Але в злочинстві нема геройства й нема піраміди. Вояк умирав на наказ. Вмиралі старшини. А вершка для піраміди не стало. Паулюс не мав сили ані виконати наказ і вмерти, ані діяти на власну руку й скапітулювати. Він дав себе проголосити «приватною особою». Він сидів змучений, з нервовим сіпанням в обличчі, яке те обличчя зовсім затирало. І слушно автор каже: «Ця атрофія обличчя буде для майбутнього символом тих хвилин» (ст. 182).

Командування 6-ю армією перебрав шеф штабу. І цей виконував наказ Гітлера: «До останнього на бою». Казав розстрілювати тих, що збирали скінені з літака харчі, хоч їх уже жадна інтендантура не збирала. Казав розстрілювати тих, що переговорювали з ворогом в справі капітуляції відтінків, яких уже ніхто не боронив, бо всі лежали ранені й хворі. Але й він не був готовий вмерти.

О. З.

З пресового фільму

Франкфуртська «Кроніка» ч. 23 від 8 червня ц. р. містить статтю Януша Лясковського п. н. «Години Української децизії». Автор, покликуючись на документи актів і заяв рішальників німецьких політиків (Гітлер, Ріббентроп, Ганс Франк, Ка-наріс), старається доказати, що ціллю Німеччини в її політиці на Сході було цілковите знищенні польського й українського народів. Цей доказ має читача навести на думку, що в перспективі таких плянів порозуміння тих обидвох народів, призначених на покорення і знищенні, с річчю самозрозумілою і очевидною. «Якщо такі були пляни німецькі, то на перше місце висувалася проблема польсько-українських відносин. Тут бо історія довела з цілою невідпertoю силою, що немає сильної Польщі без польсько-українського прозуміння. Історія довела теж, що при інших порозуміннях не існує незалежна українська держава».

Як всі польські публіцисти, які забирають голос в цій справі, так і Я. Лясковський, торкаючись найбільш дразливої справи польсько-українських відносин, справи кордонів, стоять на становищі ризького договору, хоча зазначає доцільність про ті справи ще з компетентними представниками українців говорити. Практичну розв'язку тій дразливої справи бачить він в ідеї створення спільної держави. «Ціллю нашою є створити спільну державу. Не державу лише польську, але державу-союз, що буде власністю і добром народів польського, українського, білоруського і литовського. В рямах цеї держави напевне дійде до порозуміння в справах кордонів, які не будуть так важні».

Плян цей, очевидно, є ціллю далекого майбутнього. До того потрібно багато передумов так з польської, як і з української сторони. Поляки му-

Коли довідався, що поодинокі частини капітулють самі, єдиний його виклик був: «Так. Ви говорите з росіянами! Але що ж буде з нами?» «З нами» — то значить зі штабом. І наказує перевести капітуляцію штабу, зовсім не дбаючи про те, що ще тисячі вояків виконують наказ і гинуть.

І коли 21-літній лейтенант-українець (це автор виразно підкреслює) Федір Євченко бере в полон штаб армії, вояки далі виконують наказ. І ця трагедія карного відвлідного в руках командувача, що з варвара раптом стає міщухом, який дбає лише про себе, така глибока, що не може не потрясти і автора й читача. Бо тут уже ходить про щось інше, як про війну, фронт, ворога, партію, армію, ідеологію — тут уже йдеться про людину.

І згадується, як про подібні трагедії говорять у нас. Як у нас людину і трагічне оцінюються за ключем партійної належності, як замовчується геройство «не своїх», як не визнається політв'язнем «не свого», як хреститься «опортуністом» не належного до «нас», як легковажиться чин і жертву саму по собі. І згадується при цьому, що видавництво «Globus», яке видало книжку про Сталінград, є комуністичне, а, напр., «Українська Трибуна» чи «Час», що пишуть про «самозваного отамана Бульбу» чи «мельниківських опортуністів» (таких, як Ольжич, Теліга, Куц чи Кузьмик і їм же ність числа) — це «націоналістичні» часописи.

«Сталінград» викликає стільки рефлексій і порушує стільки проблем, що можна б писати цілу студію. На закінчення нашої замітки хочемо сказати, що це, безперечно, одна з найвизначніших появ повоєнної не лише Австрії і не лише Німеччини. Бо, крім німецьких проблем, тут порушені проблеми загальнолюдські.

І вони добре ілюстровані подіями під Сталінградом. Для студії ж німецької психології — це неоцінний матеріял. Зокрема ті місця, з якими ми не можемо погодитись.

О. Ж.

сять піддати ревізії дотеперішню свою політику. Українці мусять, в першій мірі, переконати Захід (чому саме Захід, коли сам автор твердить, що венеції?), що вони відвертаються від позицій, які «польсько-українське порозуміння є справою виключно поляків і українців без ніякої чужої інтересу». Поляки і українці під час війни. Автор твердить, що західний світ не хоче цікавитись українською справою тому, що «бачив викликане у вересні 1939 року українське повстання в межах Польської Держави» і «бачив українську дивізію «Галичина», створену по боці півніць». Але українцям самим буде тяжко знайти зв'язок з Західом самим. Цей зв'язок «є можливий тільки і виключно через Польщу (не сказано яку — чи ту, що в Лондоні, чи ту, що в Москві) і народ польський тим від українського народу щасливіший, що потрафив — мимо всього — позиції в опінії загальній повне членство західного світу.»

— «Якщо народ український, замість підкреслювати свою історичну, культурну, релігійну і політичну окремішність, піде по лінії доказання світові своїх зв'язків з Західом, зустріне напевно зі стороною польської ціри помічну руку, бо зв'язок України з Західом є зв'язком з Польщею і польським народом, є зв'язком, на жаль, зірваним похибками історичної польської політики і засклеплюванням українського націоналізму, що шукав союзників в силах, ворожих західній цивілізації.»

Силами вражими західній цивілізації в Європі є сьогодні тільки, і були цілій час, одинокі большевики. З ними український націоналізм ніколи не шукав і не шукає ніякого союзу. Завваги Я. Лясковського є так само нереальними, як і його перевонання, що тільки поляки можуть зв'язати україн-

їнців з Заходом. Хто реально оцінює положення сьогодні поляків і їх «членство серед західного світу», той мусить прийти до висновку, що воно нічим не різиниться від положення українського народу. Чи не лишив цей «західний світ» народ польський на поталу тим самим силам, що нищать уже 25 років український народ? Чим є положення «польського» Берута інше як «українського» Мануїльського? А «еміграційний уряд» Залеського на практиці не може навіть забезпечити належної опіки зі сторони «західного світу» своїм польським землякам.

Безсмертний с польським Заілоба, що дарує іншим Нідерландин, яких сам не має.

* * *

Московська «Правда» ч. 135 від 30 травня 1947 містить статтю-рецензію якогось Юр. Шовкопляса (чи не наш землячок?) на постановку в драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка в Харкові драматичної поеми «Ярослав Мудрий». «Автор поеми, Іван Кочерга, поставив собі ціллю, — пише Шовкопляс, — представити на сцені образ величного князя древньої Русі Ярослава Мудрого... показати правдиво зв'язаний з тим іменем характеристичний період історії руського народу».

«Український історик-націоналіст Грушевський і його преславна «школа», що слідувала за його ворожими буржуазно-націоналістичними концепціями, положили немало намагань, розвиваючи «теорію» про «виключність» української нації, відсутність у неї кровних зв'язків з великим руським народом. Вони представляли Київську Русь тільки як українську державу. Як відомо, вплив цієї псевдонаукової «школи» виразно позначився на українській історіографії, літературознавстві, драматургії до останніх часів.»

«Ідейно-мистецьке і освідомлююче значення спектаклю «Ярослав Мудрий» полягає, передусім, в тому, що в системі мистецьких історично правдивих образів представлено незрушиміє единство Новгорода і Києва в Київській Русі — могутній, єдиний дужеріжаві східно-слов'янського народу, який став родоначальником народів руського, українського і білоруського».

Як виходить, Ярославу Мудрому нічого не стоять на перешкоді стати зараз поруч Івана Грозного, Петра Великого, Суворова і інших носіїв «єдінства величаво руського народу», і він уже навіть утворюється часті бути ставлений на сцені в ролі «образованнейшего человека і прогресівного государственного мужа первой половіни XI столетія, который об'єдніл под своей властью Кіївське государство».

Чи в Партию прияли б сьогодні Ярослава Мудрого, стас справою велими сумнівною, маючи на увазі його ухил у формі війни з Новгородом і ув'язнення новгородського намісника Коснєтина. Нам здається, що навіть щире каяття і називання себе «мерзенною націоналістичною собакою» його не врятувало б від Соловків, коли б він... жив.

А так — мертві не говорять. Сам він не може вже сказати, чи він був ноцієм сил і слави Київської Української (Руської) Держави, яку боронив від нападів північних «единокровних братів», чи слугою «сталінської дружби народів», в якій, згідно з найдемократичнішою конституцією, народові московському приписано бути «багатирєм», і «героєм», «передовим народом революції» і «прогресу», а іншими народам, між пими в першу чергу українському, призначено бути погноєм і робочою силою для російського імперіалізму.

А це, що пишуть історики, такі, як Грушевський, — це ж «враждебна буржуазно-націоналістическая концепция». Так авторитетно проголосивши «Правда», напевно свідома того, що говорить брехню.

* * *

Якийсь Яр. З. Каменяренко містить у фюртському «Часі» ч. 24/89 від 15 червня ц. р. свою статтю п. н. «До історії УПА». З неї ми довідуємося, що отаман Бульба — це «самозваний» отаман та що він свій відділ, зложений з 150 людей (!) створив за згодою з самого початку і за відомом та інструкціями адміністраційних властей в імені Укр. Державового Правління як відділ поліції під назвою «Поліська Січ».

Так написано.

Пане Яр. З. Каменярський! Будьте ласкаві нам сказати, чи, коли хтось творить відділ за відомом, згодою і інструкціями, як це ви самі заявляєте, державного правління, є це самозванство чи ні? Коли ні, то чому такі дурниці пишете? Коли так — значить ви самі не признаєте компетенції Вашого «державного правління» видавати згоду і інструкції на організацію поліції.

За наших добрих часів логіки вчили в восьмій класі гімназії. Береться до писання причинків «До історії» такої поважної нашої політичної і національної формaciї, якою є УПА, виказуючи примітивний брак логічного мислення. Ми б Вам порадили: попросити котогось із панів директорів числених наших таборових гімназій прийняти Вас на один рік як екстерніста до 8-мої кляси гімназії, підучитись дещо з елементарних зasad барбара, ферію, дарії ітд., знати матуру і щойно потім братись до компромітації нашої визвольної боротьби. Бо коли вже компромітувати щось, до фахово, а не так по-партацьки.

А коли б Вам директори гімназії робили труднощі з прийняттям, то попросіть Головного Редактора «Часу», щоби показав ім Вашу статтю «До історії УПА», і ми віримо, що Вас приймуть напевно. Хіба що при вступному іспиті викажете ще браки відомостей з світової історії або математики. Тоді мусите починати науку ще основіше. Для української справи в тому другому випадку буде ще більша користь.

* * *

«Українська Трибуна» в номері 31 (55) від дія 4 травня ц. р. містить статтю, підписану ніким іншим, а самим З. Пеленським про те, що «Терор треба поборувати».

Ми, виїмково цілковито, підписуємося під кожним словом шановного головного редактора «Української Трибуни». Позволимо собі лише запитати, чи пан реадектор з твої думки, що терор треба поборувати тільки в 1947 році, чи його треба поборувати в загалі? Якщо він вважає, що терор треба поборувати взагалі, то що він зробив в тому напрямі, щоби поборувати терор в тому часі коли від нього згинули сл. п. інж. Микола Сіборський, Ом. Сеник-Грибівський, Ярослав Барабановський, полк. Роман Сушко, Іван Мицьк, Я. Куч, М. Гадус і десятки інших, зовсім не «легалістів» і «опортуністів», але передових українських революціонерів? Які він витянув політичні висновки у відношенні до групи, яка того терору вживала. Нам відомо, що він після того пристав до твої групи, (бо до того часу він повнів зовсім не революційні функції) ставши її так званим прiplentachem.

«На Чужий» проголошує кличі, що намагаються в правильному світлі представити ролю т. зв. прiplentachiv. Підхід зовсім правильний. Думаемо теж, що не тільки ті, що стріляють, є винними; так само, або в більшій мірі, с винними ті, що їм до того дають прикази і ті, що ї з того приводу бують в длоні.

На чотири шпальти довга стаття З. Пеленського нас не переконає, що він є проти терору, бо він з одним із його духових батьків. Треба лише дивуватися безкритичності (щоби ужити найлагіднішого вислову) індивідів, які думають, що їм вдається гарними словами прикрити ганебність свого постулювання.

НОВІ КНИЖКИ.

Д-р П. Феденко — **Історія революції**. I. Центральна Рада. — Авгсбург 1947.

Юрій Клен — **Спогади про неокласиків** — Українська Видавнича Спілка. Мюнхен 1947.

Дмитро Чуб — **Шевченко в житті** — В-во «Універсальна бібліотека». На чужині 1947.

Тарас Шевченко — **Гайдамаки**. Видання ілюстроване А. Г. Сластьоню. — Українська Накладня. Мюнхен 1947.

Ю. Бескід — **Теофанова дочка**. — Регенсбург 1947.

Іван Биковський — **Апостол новітнього українства (Юрій Липа)**. Друге видання. — Женева. Серпень 1946.

Д-р Софія Парфанович — **Мала гігієна жінки**. — Об'єднання Українських Жінок на Еміграції. Авгсбург 1947.

Богдан Нижанківський — **Щедрість (Лірика)**. — Мюнхен 1947.

І. Керницький — **Циганськими дорогами (Гуморески)**. — Мюнхен 1947.

Василь Пачовський — **Історія Закарпаття**. — Мюнхен 1946.

А. Орел — **Правописний словник**. — Авгсбург 1946.

І. Тесля — **Ілюстрована географія України**. — Авгсбург 1947.

П. Ковалів — **Безособові речення**. — Авгсбург 1947.

П. Ковалів — **Граматика і правописні вправи**. — Накладом В-ва «Рідне Слово» 1946.

Др. М. Чубатий — **Огляд історії українського права**. — III-те видання. Видання Українського Вільного Університету. Мюнхен 1947. На правах рукопису (циклостиль).

Вячеслав Липинський — **Листи до братів хліборобів**. Частина I і II. Мюнхен 1946.

І. Смолій — **Дівчина з Вінниці**. Оповідання. — Видавнича С-ка «Українське Слово». Регенсбург 1947.

Митрополит Іларіон — **Марія Єгиптянка**. Поема. — В-во «Наша культура». Париж 1947.

Митрополит Іларіон — **На Голготі**. Посма. — В-во «Наша культура». Париж 1947.

О. Гай - Головко — **Коханіяда**. Лірико-сатирична поема. — Мюнхен 1947.

Проф. Г. Ващенко — **Християнство і майбутнє людства**. Ч. I і II. — Бібліотека Братства св. Покрови при УАПЦ у Мюнхені. Мюнхен 1947. (Циклостиль).

Проф. Г. Ващенко — **Завдання виховання української молоді**. — Бібліотека Братства св. Покрови при УАПЦ у Мюнхені. Мюнхен 1947. (Циклостиль).

Проф. А. Василенко — **Братства на Україні**. **Мицул і сучасне**. — Бібліотека Братства св. Покрови при УАПЦ у Мюнхені. Мюнхен 1947. (Циклостиль).

НАДІСЛАНІ ЖУРНАЛИ:

Громадянка. — Орган Об'єднання Українських Жінок на Еміграції. Ч. 5. 1947. Рік II.

МУР. Мистецький Український Рух. Збірник III. — Накладом Вид. С-ки «Українське Слово». Регенсбург. 1947.

За Самостійність. — Ч. 6.

Шлях Молоді. Орган української молоді. — Ч. 2. Травень 1947.

Голос Державника. — В-во «Золотоверхий Кип». 1947.

На Чужині. Журнал літератури і громадського життя. — Ч. 5 (січень) і 6 (лютий-березень). Кіль-Коріген. 1947. (На правах рукопису).

Нашим Дітям. Ч. I. — Видас Об'єднання Працівників Дитячої Літератури. Мюнхен. 1947.

Технічні Вісті. Ч. 2—3. Березень-квітень. Мюнхен. 1947.

Студентські Обрії. Місячник Українського Студентського Т-ва «СІЧ». — Ч. 2—3. Рік II. Мюнхен. 1947.

Оборона України. Ч. I. — Видас Політичний Відділ УНРА. Париж. 1947.

Нове Лицарство. — Орган Всеукраїнського Об'єднання Молоді. — Ч. 2—3. Рік II. 1947.

Запроторений Комар (Іжак). — Мюнхен-Ельванген. Ч. 4. 1947.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЙ.

В наслідок наладдіння власної друкарської техніки та зниження коштів друку журналу **ОРЛИК** адміністрація **ОРЛИКА** з радістю може повідомити читачів, що з нинішнім числом знижується ціна журналу на 3 РМ. Відповідно до того передплата для сталих передплатників вноситиме

річно — 36 РМ
піврічно — 18 РМ

Передплатникам, що вплатили передплату по старій ціні — вписується надвіжку з нинішнім числом на рахунок дальших чисел.

Проситься Шановних авторів, що подають свої рукописи до друку, долучувати рівночасно свою адресу, щоби могти їм надіслати авторський гонорар і авторський примірник журналу.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „ОРЛІК“ В БЕРХТЕСГАДЕНІ

